

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

1 ЛІСТАПАДА

2002 г.

№ 43—44/4177—4178

КОШТ 328 РУБ.

У люстэрку
расійскай
рэчаіснасці

2

Незаправа-
насць кнігі — ду-
хоўнае спусташэнне
грамадства

Артыкул
Міколы
МЯТЛІЦКАГА

3

Лірыка
Адама
ГЛОБУСА

8

120 ГАДОЎ 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЯКУБА КОЛАСА

Тамара КАЛАМІЕЦ

ЯКУБ КОЛАС

*Як жытні колас на сваёй зямлі —
На пясчаным, скупым падзале —
Ён падымаўся да людскае долі,
Каб песні жалбы ў цемры не жылі.
На ростанях адбіўся новы след,
Зямлі абрысы азарылі ранне.
Паўсталі дні, і абнавіўся свет
З няволяю, са здзекам у змаганні.*

*Як жытні колас на тугіх вятрах,
Ён піў праменні сонечнай свабоды.
У глыбіні карэнне сплёў з народам,
Ірваўся ў неба песняю, як птах.
Калі ж ударыў люты град вайны,
Як шчыт, супроць яе узняў ён слова.
І спаленыя нівы ў тыя дні
Уваскрэшалі руць яго любові.*

*Як жытні колас беларускіх ніў,
Паэт пакінуў плодныя зярняты
І ростам іх — азёрны край заняты —
Ад халадоў пяшчотай атуліў.
І мы — з узгоркаў, стэпаў каласкі —
Паклонімся палеткам Беларусі
За спеў яе, бяссмертны, трапяткі,
За хлеб і соль на памятным абрусе.*

Пераклад з украінскай Юрася СВІРКІ

Матэрыялы прысвечаныя юбілею Песняра
чытайце на стар. 4—7, 12—13, 15

КОЛА ДЗЁН

Усе жыхары нашай краіны з трывогай і болям сачылі і сочаць за развіццём падзей, што звязаны з захопам заложнікаў у Маскве, сярод якіх былі і беларусы. Тэрарыстычны акт чарговы раз з усёй відавочнасцю паказаў неабходнасць кансалідацыі ўсяго сусветнага супольніцтва ў барацьбе з любымі праявамі тэрарызму. І хоць заложнікі былі вызвалены, а тэрарысты аб'яшчоджаны, на жаль, не абышлося без ахвяр. Загінула 119 чалавек, выратавана больш чым 700.

КАНГРЭС ТЫДНЯ

IV Сусветны кангрэс рускай прэсы, які праходзіць у Берліне, пачаўся з адкрыцця выстаўкі "Беларусь сёння". На ёй прадстаўлены шырокі спектр беларускіх перыядычных дзяржаўных і недзяржаўных выданняў, а таксама фотазакладаў "Беларусь сёння", падрыхтаваная журналістамі Беларускага тэлеграфнага агенцтва і газеты "Звязда". Выстаўку адкрыў намеснік прэм'ер-міністра Беларусі Уладзімір Дражын.

АДКРЫЦЦЁ ТЫДНЯ

У малдаўскім горадзе Грыгарыопалі пачала дзейнічаць беларуская абшчына, якая была створана пры садзейнічанні нашага пасольства ў Кішыніёве. 26 верасня адбылося першае пасяджэнне і ўрачыстае адкрыццё офіса абшчыны. Падчас гэтай урачыстасці прадстаўнік пасольства перадаў падручнікі для арганізацыі работы Нядзельнай школы па вывучэнні беларускай мовы і гісторыі Беларусі.

УШАНАВАННЕ ТЫДНЯ

Галоўны рэдактар газеты "Звязда" Уладзімір Наркевіч стаў лаўрэатам прэміі Парламенцкага сходу Саюза Беларусі і Расіі за трэці квартал гэтага года. Рашэнне прынята на пасяджэнні Камісіі па інфармацыйнай палітыцы і ўзаемадзейні з грамадскімі аб'яднаннямі Парламенцкага сходу. Рэдактар "Звязды" ўдасцеены гэтай узнагароды "За ажыццяўленне паслядоўнай і прынцыповай рэдакцыйнай палітыкі па аб'ектыўным асвятленні пытанняў саюзнага будаўніцтва". Шчыра віншваем нашага калегу з узнагародай і з 50-годдзем!

ПЛАНЫ ТЫДНЯ

У Міністэрстве эканомікі прапрацоўваецца пытанне аб павышэнні са снежня 2003 года памеру тарыфнай стаўкі першага разраду работнікаў бюджэтнай сферы. Гэта плануецца зрабіць з улікам паказчыкаў прагнозу сацыяльна-эканамічнага развіцця на гэты год. На сённяшні дзень тарыфная стаўка першага разраду складае 23200 рублёў.

СТАТЫСТЫКА ТЫДНЯ

Па звестках Міністэрства статыстыкі і аналізу, за студзень—верасень гэтага года насельніцтва Беларусі скарацілася на 37,9 тысячы. Па стане на 1 кастрычніка на тэрыторыі нашай краіны пражывала 9 млн. 913 тыс. чалавек. На жаль, за дзевяць месяцаў года ў нас нарадзілася 66695, а памерла — 108324 чалавекі. На жаль...

ПЕРАПІС ТЫДНЯ

Дзяржкамтэт Расіі падвёў першыя вынікі Усерасійскага перапісу. Згодна з яго вынікамі, насельніцтва Расіі налічвае 143,3 мільёна чалавек. Аўтаматызаваная апрацоўка дадзеных перапісу пачнецца ў 2003 годзе. Чакаецца, што апрацоўка зойме каля года.

АЦЭНКА ТЫДНЯ

Гомельскаму Палацу Румянцавых-Паскевічаў прысвоена вышэйшая нацыянальная катэгорыя. Такім чынам, гэты палацава-паркавы комплекс заняў лідзіруючае месца ў Дзяржаўным пераліку гісторыка-культурных каштоўнасцяў Беларусі. І цяпер не выключана, што гэтаму комплексу, як Мірскаму замку, будзе аказана падтрымка з боку ЮНЕСКА. Нядрэнна было б...

ЗАЯВА ТЫДНЯ

На сустрэчы з журналістамі начальнік аддзела запаведнай справы Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя Андрэй Галдзянкоў заявіў, што цяпер у нашай краіне няма відаў жывёл і птушак, якія б знаходзіліся на мяжы знікнення. Больш таго, спецыялісты па ахове прыроды нават канстатуюць стабілізацыю колькасці некаторых жывёл, занесеных у Чырвоную Кнігу, напрыклад, барсука, рысі, лебедзя і чорнага бусла.

ЛІЧБЫ ТЫДНЯ

За 9 месяцаў гэтага года ў нашай сталіцы было затрымана 1615 бамжоў, з якіх 214 — жанчыны. Дзесяць гадоў назад у органах унутраных спраў Мінска былі зафіксаваны 594 асобы без пэўнага месца жыхарства. З усёй колькасці бамжоў прыкладна 60 чалавек складаюць асобы ва ўзросце ад 18 да 30 гадоў, каля 450 чалавек — ад 31 да 50 гадоў. У многіх з бамжоў яшчэ ёсць час пачаць жыццё з пачатку. Толькі ў гэтым годзе былі прапісаны 345 колішніх бамжоў, 102 — працаўладкаваны, 29 — змешчаны ў дамы-інтэрнаты. Словам, нашы бамжы не кінуты на выжыванне...

ПАДЗЕІ

У ЛЮСТЭРКУ РАСІЙСКОЙ РЭЧАІСНАСЦІ

Кожнаму журналісту ці пісьменніку знаёма пачуццё насцярожанага чакання адзнакі сваёй працы — не чыёйсьці, збоку, адзнакі, а найперш сваёй уласнай: ці дасягнута мэта? ці не выглядае зробленае табою правінцыйным ці, таго горш, не вартым увагі? З такім пачуццём аглядалі члены Беларускай дэлегацыі экспазіцыю Усерасійскай выставы "Прэса — 2003", якая праходзіла ў Маскве з 22 па 29 кастрычніка. І, трэба сказаць, адчувалі не толькі задавальненне, але і гонар. Не было намчаго саромецца, не трэба было адводзіць пагляд, калі цікавіліся беларускім друкам наведвальнікі выставы ці нашы расійскія калегі.

Да нас, да нашай прэсы прыглядваліся, мы з цікавасцю разглядалі прапанаванае СМІ з усіх рэгіёнаў Расіі, абмяркоўваючы і нашы прафесійныя праблемы, і тыя падзеі, на фоне якіх праходзіла выстава. Калі знаходзілі што карыснае ці цікавае, занатоўвалі, з тымі, з кім можна было гаварыць аб супрацоўніцтве, гаварылі. На жаль, не раз адводзілася прызнаваць: мала ведаюць у Расіі, у Маскве пра нашу

Беларусь, — галоўным чынам, праз "крывое люстэрка" маскоўскіх тэлеканалаў. І гэта чарговы раз пераконвала: трэба спакойна, паступова, годна ўваходзіць у расійскую інфармацыйную прастору — мы ў ёй не згубімся.

Т. Б.

НА ЗДЫМКАХ: вітанне прэзідэнта Рэспублікі Беларусь удзельнікам выставы "Прэса-2003" агучвае намеснік міністра інфармацыі РБ Лілія АНАНІЧ; дырэктар УП "Мінгарсаюздрук" Ларыса ШАБЛОЎСКАЯ прапануе наведвальнікам беларускую перыёдыку.

Фота А. КЛЕШЧУКА

ВЫСТАВЫ

МАСТАКІ — ПЕСНЯРАМ

Выстава, прымеркаваная да 120-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, была адкрыта ў пачатку кастрычніка ў бібліятэцы Льва Талстога. На ёй прадставілі свае графічныя творы вядомых беларускіх мастакоў — Арлен Кашкурэвіч і Мікола Купава.

На працягу дзесяцігоддзяў А. Кашкурэвіч працуе над Купалінай. За яе ўвасабленне ён атрымаў у 1972 годзе Дзяржаўную прэмію. Якуба працу ні рабіў мастак, ён заўсёды вяртаўся да творчасці Песняра.

Нагадаю кнігі з цудоўнымі ілюстрацыямі — "Тры пазмы" (1962), "Курган" (1967, адзначана Дыпламам Францыска Скарыны) і інш. У ілюстрацыях А. Кашкурэвіча адчуваецца добрае веданне матэрыялу, імкненне пранікнуць у псіхалагічную сутнасць твораў Купалы. Нацыянальны каларыт і настрой падкрэсліва-

юцца сімволіка-алегарычнымі зас-таўкамі, канцоўкамі. Пазней, калі мастак стаў ужо вядомым майстрам са сваім адметным почыркам, ён бярэ ўдзел у афармленні сувенірнага выдання паэмы Я. Купалы "Курган" (на беларускай, рускай, украінскай мовах). За гэту працу яго ўзнагародзілі медалём Францыска Скарыны.

Мікола Купава зрабіў шэраг партрэтаў вядомых дзеячаў культуры, сярод якіх Янка Купала і Якуб Колас, а таксама выканаў серыю работ "Шляхамі Янкі Купалы", "Якуб Колас. Маладыя гады", "Родны кут Якуба Коласа". Ягоным творам уласціва ясная кампазіцыя, лаканізм графічнай мовы, глыбіня вобразнай трактоўкі.

Абодва мастакі сваімі творамі зрабілі значны ўнёсак у мастацтва, у культуру беларускага народа. Адзначу, што беларуская графіка прызнана не толькі ў на-

шай краіне, а далёка за яе межамі. У гэтым немалая заслуга А. Кашкурэвіча і М. Купавы.

Наведвальнікі чытальнай залы бібліятэкі, дзе на сценах размешчаны творы мастакоў-графікаў, упершыню убачаць і эцюд "Свіран" Віктара Сташчанюка, які быў у сядзібе "Вязінка".

Выстава будзе працаваць для наведвальнікаў бібліятэкі яшчэ ўвесь лістапад, распавяла дырэктар Галіна Рыгораўна Лагуновіч. А яшчэ дадала яна, што суды прыходзяць студэнты з універсітэта культуры, настаўнікі прыводзяць сваіх вучняў з вучэльні № 107 і № 76, а таксама сярэдніх школ Кастрычніцкага і Маскоўскага раёнаў, каб лепш засвоіць творы класікаў беларускай літаратуры і пазнаёміцца з творчасцю мастакоў. Гэта ўжо не першая мастацкая выстава ў бібліятэцы.

Г. Ф.

АНОНС

ДЗЕСЯЦЬ НОВЫХ!

Рыхтуючыся да юбілею песняроў зямлі беларускай, калектыву Дзяржаўнага канцэртнага аркестра пад кіраўніцтвам прафесара Міхаіла Фінберга задумаў святочную музычна-паэтычную імпрэзу. Жывым суквеццем уяўлялася суладдзе вершаў, песень на вершы нашых класікаў, аркестравых сугуччаў, галасоў салістаў, гара-чых воплескаў публікі, аднак... Аднак высветлілася, што калі з

песнямі на Купалавы вершы праблем — аніякіх, дык паэзія Якуба Коласа больш прыжылася ў іншых жанрах: рамансах, кантатах-харавых творах. Песень — па пальцах пералічыш. Ліквідаваць такі дзіўны прагал даверылі зна-наму кампазітару, народнаму артысту Беларусі Эдуарду Зарыцкаму. Ён стварыў цыкл новых песень, скарыстаўшы сапраўдныя дыяменты Коласавай паэзіі.

Тыя 10 новых песень уключа-ныя ў юбілейную праграму раз-зам з ужо вядомымі творамі на вершы Янкі Купалы ды Яку-ба Коласа, напісанымі Ю. Се-мянякам, Р. Пукстам, І. Паліво-дам, І. Лучанком, У. Муля-віным, У. Буднікам. Прэм'ера пад назвай "Песняй мой дух маладзіцца" абвешчана ў ста-лічным кінатэатры "Масква" і мае адбыцца ў панядзелак, 4 лістапада, а 19-й гадзіне.

С. Б.

НЕЗАПАТРАБАВАНАСЦЬ КНІГІ – ДУХОЎНАЕ СПУСТАШЭННЕ ГРАМАДСТВА

Год юбілеяў волатаў беларускага Слова, народных песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа падаваў нам своеасаблівы магчымасць многае супаставіць і ўпэўніцца, наколькі фармальнай, аддаленай ад чалавечых патрэб стала сувязь літаратуры з грамадствам, што болей і болей мы, прафесійныя літаратары, выцясяемся на ўзбочыну грамадскага жыцця.

Да мінімуму звужалася поле пісьменніцкай дзейнасці: нікчэмныя тыражы кніг, а іх выхад у свет у дзяржаўных выдавецтвах стаў падобным на шчаслівы выйгрыш па латарэйным білеце – адзінкавы. Стварыліся залежы рукапісаў у выдавецкіх партфелях, чэргі на публікацыі ў літаратурна-мастацкіх часопісах расцягнуліся на гады.

У сродках масавай інфармацыі пагаворваюць ужо, што за апошнія гады беларускімі пісьменнікамі нічога не створана вартага шырокай грамадскай увагі, быццам гэта мы, самі пісьменнікі, заняпалі духам – нічым не цікавімся, думаем усяго, як зарабіць ёмкі ганарар.

Каб абвергнуць падобныя думкі, варта адзначыць, што на сённяшні дзень незапатрабаваных рукапісаў толькі ў аб'яднаным выдавецтве “Мастацкая літаратура” каля трыхсот.

А ў гэты час па ўсёй рэспубліцы ў раённых друкарнях выдаецца цэлы патак аматарскай літаратуры, які і стварае ў вачах чытача ўражанне, быццам гэта і ёсць сучасная беларуская літаратура ва ўсіх яе дасягненнях.

Стварылася дужа спрыяльная атмасфера, якая на руку тым, хто ў адносінах да роднай літаратуры на першае месца паставіў аб'якаваць. Яна пануе і ў самім нашым творчым саюзе: мы не здолелі зрабіць работу яго кіруючых органаў дзеяздольнай, калегіяльнай, дагрукацца з набалелым у многія дзяржаўныя кабінеты. Быццам аднадушна загадзя пагадзіліся: нам там не дапамогуць, там няма каму нас пачуць.

Што ж адбылося з айчынай літаратурай у апошнія дзесяцігоддзі? Дакладней – што змусіла нашу кнігу саступіць у ценю грамадскага жыцця, аказана на столькі год незапатрабаванай?

Гэта перш-наперш працэсы камерцыялізацыі кнігавыдавецкай галіны, дзе многія адкрылі для сябе, што на кнізе, як на тавары, можна зарабляць немалыя грошы.

У дзяржаўных выдавецтваў аднята амаль усё, што можа даваць нейкі прыбытак, а вытворчыя ўмовы ў іх аднолькавыя з камерцыйнымі, нават горш таго. А на тое, што яны ледзьве эканамічна карабкуюцца, часцей і часцей гучаць павучанні наступнага кшталту: “Не ставце в план беларускамоўны мусор і будзеце жыць хорашо...”

Святая Скарынава справа ператварылася ў адладжаную кнігаіндустрыю. Айчынным прафесійным творцам, хто ў пакутах піша новую літаратуру Беларусі, дасталіся толькі горкія клопаты і расчараванні: напішы кнігу, знайдзі спонсара, сабяры, а дакладней “выстарцы” тыраж у кнігагандлёвай сетцы...

Ці ж не разбурае гэта крохкі пісьменніцкі талент, якому для выпявання і росту патрэбны чуйная грамадская ўвага і прыхільнасць? Няўжо не пераканаліся мы ўсе, што калі сыходзіць духоўнасць, калі грамадства выпускае з рук кнігу, разнявольваюцца хіжыя сілы і так прыкметна маладзее злачыннасць?

Неабходна правільна разумець дзяржаўны заказ: гэта поўная дзяржаўная запатрабаванасць тыражу кнігі. Заведама зразумела, што з 50-працэнтнай датацыяй, без запатрабаванага тыражу кніга не выйдзе ў свет. Таму трэба вярнуць практыку тыражных камісій, паразумецца і збаланса-

ваць абавязковыя тыражныя нормы для кніг дзяржаўных выдавецтваў, якія тым і адрозніваюцца ад прыватных, што яны праводзяць у жыццё дзяржаўную культурную палітыку, накіраваную на клопат пра станаўленне духоўнасці.

Некаторыя з творчых людзей, хто не хоча аніякага паяднання нашых творчых клопатаў з агульнадзяржаўнымі, сягоння палюхаюць рэанімацыяй праслаўтых часоў татальнай дзяржаўнай увагі да ўсяго свежага, новага ў літаратуры і мастацтве. Маўляў, дзяржава, даючы грошы, запатрабуе толькі ўхвалы і згодніцкага пісання-ўсплаўнення ўсіх яе паўсядзённых спраў, перасцерагаюць, што яна змусіць наша пры падпарадкавацца не так даўно пахаванай цензуры.

Ніхто не паставіць на калені пісьменніцкую годнасць: ні за дротамГУЛАГа, ні ў аблогах мінулай вайны, ні пад хмарай Чарнобыля – нідзе сумленнае Слова не скарылася скрушанаму лёсу. І сягоння, занядбаннае многімі, яно годна выстаіць, узнесшы грамадства да новых духоўных вышынь.

Прафесійны пісьменнік і адрозніваецца ад калялітаратурнага дзяляка тым, што яго сумленне і талент не дазваляюць напісаць “твор”, які можа абразіць годнасць яго народа.

Творца, ведаючы сапраўдную цану слову, карыстаецца ім як стваральным, а не разбуральным інструментам, ён больш як хто занепакоены лёсам народа: ніколі гуманна пачуцці не выстынуць у яго сэрцы, не падменяцца меркантильнай пошасцю, аб чым доказна сведчыць тое, што сягоння, існуючы амаль у галечы, беларускія прафесійныя літаратары не кінуліся ў напісанне бульварна-хадкіх тварэнняў, што гэты патак прыйшоў на нашы прасторы не на беларускай мове.

Цалкам падтрымліваю тых, хто адстойвае погляд, што цяпер, у часы будаўніцтва нашай незалежнай маладой краіны, супольнае аб'яднанне беларускіх літаратараў павінна стаць эталонам высокай маральнасці, гарантам развіцця духоўнасці, рэзантарам сацыяльна значных думак, грамадзянскіх пачуццяў – усім тым, чаму і заклікана служыць у грамадстве сумленна таленавітая кніга.

У пасланні Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Парламенту пра будучы лёс творчых саюзаў заяўлена адзначна: “...возьмемпытанне аб бюджэтнай падтрымцы грамадскіх аб'яднанняў. Беларуская дзяржава яшчэ з савецкіх часоў традыцыйна аказвала фінансавую падтрымку больш як 20 грамадскім арганізацыям, уключаючы і творчыя. Справа, здавалася б, патрэбная і бяспрэчная. Але куды ішлі бюджэтныя грошы? На ўтрыманне штатных пасадаў, гэта значыць чыноўнікаў ад грамадскасці. А фінансавацца павінна карысная для людзей і дзяржавы работа гэтых аб'яднанняў. Для гэтага яны павінны прадастаўляць і абараняць праграму сваёй дзейнасці на год”.

У святле гэтых патрабаванняў з боку дзяржавы давайце цяпер уважліва паглядзім на дзейнасць нашай арганізацыі. Гэты год, які ніякі іншы, даваў нам усе магчымасці распрацаваць і абараніць адну праграму – гэта год юбілеяў песняроў Беларусі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Танка, гэта год вялікага напружання ў кнігавыдавецкай галіне, ліквідацыі выдавецтва “Юнацтва”, рэарганізацыі працы літаратурна-мастацкіх выданняў.

Аднак не было ніводнай доказнай прапановы.

Сягоння, у пару духоўнага занядбанна, мы пераканаліся, на

жаль, наколькі чэпка без дбайнасці пра духоўнасць прарастае ў грамадскім жыцці рознае “пустазелле”, чэзне і глухне стваральная творчая праца, калі святое поле культуры ўрабляецца абы-як, прыхапкам, калі клапатлівая праца на ім слаба забяспечана дзяржаўнай падтрымкай.

Па праве, здабытым нястомнай працай нашых папярэднікаў і сучаснікаў, беларуская літаратура стала гонарам нацыі. Шкада толькі, што пра гэта ў нашым грамадскім жыцці згадваецца ад выпадку да выпадку.

Удасканальваючы работу Саюза беларускіх пісьменнікаў у нялёгкіх эканамічных варунках пераходнага часу, патрэбна перш-наперш зрабіць усё магчымае, каб статус сацыяльна значнай літаратуры вызначаўся не кім іншым, а самім творчым саюзам, які адным толькі гэтым можа даказаць грамадству і адстаяць перад ім сваю прафесійную годнасць.

Саюзу прафесіяналаў патрэбна давер. У нашых шэрагах дзясці прыныцыповых крытыкаў і літаратурназнаўцаў, у структуры саюза – творчыя секцыі па жанрах прозы, паззі, драматургіі, літаратурнай крытыкі, публіцыстыкі, мастацкага перакладу. Хто, як не яны, кампетэнтна можа меркаваць аб літаратурна-мастацкіх вартасцях таго або іншага твора? Іх заключэнне і павінна стаць галоўным пасведчаннем – выдаваць!

Ношу адказнасці за стан беларускай літаратуры павінны ўзяць на сябе і літаратурна-мастацкія перыядычныя выданні. Варта пакончыць з гадамі ўсталяванай традыцыяй – друкаваць адны і тыя ж імёны, што ў апошнія гады ў нашых часопісах перарасло ў кругавую парукі: мы – вас, вы – нас. Часцей за ўсё такое становіцца прыкрывалася гаворкам пра якасць літаратурных твораў.

Упэўнены, што ў кожнага паэта, празаіка, драматурга, крытыка, літаратурназнаўцы і публіцыста знойдзецца ў творчым арсенале хаця б па твору ў год, вартых старонак нашага акадэмічнага “Польмя”. І як галоўны рэдактар гарантую – мы значна пашырым у будучым годзе аўтарскае кола, аддадзім старонкі часопіса творам маладзейшых калег. Няхай на першым часе ў нечым і страцім, але толькі так можна пайсці наперад, даўшы маладым права “стаць на крыло”.

Што патрэбна нашаму брату-пісьменніку, каб запатрабавана пачувацца ў грамадскім жыцці? Патрэбны духоўная радасць ад публікацыі яго новага твора ў перыядычным выданні, тое жывое трапятанне сэрца ад узятых ў рукі сігналаў новай кнігі, што спараджае натхненне. І тут у ролі абаронцы і заступніка яго права на прафесію, на запатрабаванасць яе вынікаў грамадствам, здатны выступіць толькі наш творчы саюз.

Мікола МЯТЛІЦКІ

ВЫДАВЕЦКАЯ РАДА

У выдавецтве “Мастацкая літаратура” адноўлена дзейнасць выдавецкай рады, якая створана з мэтай як мага больш аб'ектыўнай ацэнкі твораў, прапанаваных аўтарамі, для спрыяння ў фарміраванні тэматычнага плана.

У склад рады ўвайшлі вядомыя пісьменнікі. Сярод іх і рэдактары літаратурных выданняў, што друкуюць новыя творы і могуць сваімі парадамі дапамагчы выдавецтву ў выданні найбольш значных, дасканалых твораў.

На першым, арганізацыйным, пасяджэнні рады вельмі слушныя, цікавыя думкі накіраваны на тэматычнага планавання, рэкламнай дзейнасці і прапаганды літаратуры, мастацкага афармлення кнігі выказалі Ніл Гілевіч, Васіль Зуёнак, Раіса Баравікова, Анатоль Бутэвіч, Мікола Мятліцкі, Навум Гальпяровіч, Уладзімір Ліпскі, Алесь Пісьмянкоў, старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Алесь Пашкевіч, а таксама супрацоўнікі выдавецтва.

Н. К.

ВЕРШЫ І МАЛЮНКІ — ПЕСНЯРАМ

Дзіцячай творчасці ў Асіповіцкім раёне заўсёды ўдзялялася вялікая ўвага. Тут дзейнічае нямала школьных літаратурных аб'яднанняў, створана раённае літаб'яднанне.

Менавіта яно сумесна з метадычным кабінетам раённага аддзела адукацыі правяло конкурс на лепшы верш, малюнак, сачыненне, прысвечаныя 120-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Падвядзенне вынікаў гэтага конкурсу, якое адбылося ў райцэнтры, пераўтварылася ў сапраўднае свята. Вучні з розных школ раёна чыталі вершы, спявалі песні. Стэнды былі ўпрыгожаны малюнкамі, на стэлажах ляжалі лепшыя сачыненні.

Пакуль журы вызначала пераможцаў, перад дзецьмі і настаўнікамі выступілі запрошаныя на свята госці з Мінска — паэты Алесь Пісьмянкоў і Навум Гальпяровіч. Яны вызначылі і ўласныя прызы для юных паэтаў.

Трэба адзначыць добрую моўную падрыхтоўку вучняў, што пераканальна сведчыла пра работу настаўнікаў роднай мовы і літаратуры.

Н. К.

«ДЗЕ МОЙ ЧОРНЫ ПІСТАЛЕТ?..»

Бібліятэка імя Ф. Багушэвіча адкрыла новы сезон творчых сустрэч, запрасяючы Зміцера Бартосіка з нагоды выхаду яго кнігі “Чорны пісталет”. Кніга выйшла ў Віленскім выдавецтве “Вострая брама”, рэдактарам кнігі з’яўляецца Сяргей Дубавец. У кнізе змяшчаюцца раздзелы пра Расію, Гомель, Мінск і розныя куточки Беларусі, якія ён апісвае з асаблівай шчырасцю і любоўю. “Я не збіраўся станавіцца пісьменнікам — гэта ідэя Сяргея Дубаўца”, — жартам гаворыць Зміцер Бартосік. Гэтыя словы яшчэ раз пацвярджаюць той факт, што пісьменнікам не толькі нараджаюцца, але імі і становяцца. Зміцер не толькі піша, а і прыгожа спявае. На вечарыне ён выканаў свае песні, чытаў некаторыя аповяданні з кнігі, адказаў на пытанні слухачоў.

На сустрэчы панавала атмасфера ўзаемаразумення і цеплыні. Спадзяюся, што такія вечарыны ў бібліятэцы імя Ф. Багушэвіча будуць рэгулярнымі. Мы, навучэнцы аддзялення беларускай філалогіі пед. каледжа № 1, з вялікім задавальненнем будзем іх наведваць.

Вікторыя БУТУРЛЯ,

навучэнка Мінскага дзяржаўнага педагагічнага каледжа

«ДЗЕЯСЛОУ» У ГОМЕЛІ

Першая творчая сустрэча новага літаратурнага выдання “Дзеяслоў” з чытачамі адбылася ў Гомелі. Перад студэнтамі-філфакаўцамі ГДУ імя Францыска Скарыны выступілі галоўны рэдактар “Дзеяслова” Барыс Пятровіч і яго намеснік Эдуард Акулін.

Аўтарскі чынік першага нумара выдання годна прадставіў паэт Міхась Скобла. Творчы дэсант “Дзеяслова” папоўніў і Алесь Бяляцкі — колішні выпускнік тутэйшага ўніверсітэта.

Ад “гамяльцоў” сталічных гасцей прывітала сваімі чароўнымі песнямі Валыжына Цярэшчанка.

Сустрэча прайшла ў цёплай прыязнай атмасферы. І не дзіўна. Двое з трох сяброў рэдакцыі “Дзеяслова” — палешукі. На гэтую акалічнасць звярнуў увагу прысутных паэт і выкладчык ГДУ Віктар Ярац, які выступіў у ролі вядучага імпрэзі.

А больш чым паўгадзінная чарга па, як нехта зазначыў, гістарычны нумар “Дзеяслова” і памятны аўтограф ад пісьменнікаў сталі красамойным фактам своечасовасці з’яўлення і чытацкай запатрабаванасці новага літвыдання.

Н. К.

УЛАДАРКА ЧАРОЎНЫХ ЗЁЛАК

Пад такой назвай прайшло чарговае пасяджэнне літаратурна-краязнаўчага клуба “Жывіца”, які працуе пры Маладзечанскай цэнтральнай раённай бібліятэцы. Яно было прысвечана 110-годдзю з дня нараджэння легендарнай беларускай пісьменніцы Зоські Верас (Людвікі Антонаўны Воіцкі). З кароткімі і змястоўнымі словам пра найбольш важныя этапы яе жыцця выступіў супрацоўнік бібліятэкі, краязнаўца і выдавец Міхась Казлоўскі. Засяродзіўшы ўвагу прысутных на ўніверсальнасці грамадскіх учынкаў гэтай незвычайнай асобы, выступоўца падкрэсліў яе апантанасць, руплівасць, шчырую і бесконную веру ў будучыню роднай Беларусі.

Даўні сябра Зоські Верас, гошч з Мінска, пісьменнік і літаратурназнаўца Уладзімір Содаль падзяліўся з прыйшоўшымі на сустрэчу сваімі ўспамінамі. Расказаў пра яе шчырае, але трагічнае каханне да Фабіяна Шантыра — вядомага беларускага пісьменніка і грамадскага дзеяча пачатку ХХ стагоддзя. Зачытаў цікавыя ўрыўкі з іхняга ліставання. Пра дружбу Зоські Верас з вучнямі Мясоцкай школы, што на Маладзечаншчыне, пра некаторыя вельмі каштоўныя матэрыялы, дасланыя ёй спецыяльна для школьнага музея, згадала пытанні, на якія ўсе атрымалі грунтоўныя адказы.

Наталля ПЛОТАВА

СПАВЯДАЛЬНІКІ СПАВЯДАЛЬНІКАЎ

Юбілейная дата — асабліва нагода, каб вынесці на ўзлюбак памяці духоўнае свячэнне імёнаў. Сёлета ў пашаноце сваіх 120-х угодкаў — залатыя спарышы нашай літаратуры — Янка Купала і Якуб Колас. Класікі, народныя ў самым праўдзівым азначэнні, песняры Айчыны, пірычныя мройнікі, думныя творцы... А яшчэ іх, і зусім справядліва, называюць Настаўнікамі, Прарокамі, Апосталамі нацыі.

Не так часта мы дазваляем сабе пісаць высокія найменні з вялікай літары. У XIX

стагоддзі было прынята вызначэнне нацыянальнасці ўшаноўваць вялікай літарай. У канцы XX века мы прыўзнялі ў напісанні слова "Бог". Менее сёння ахвотнікаў прыніжаць Айчыну, Бацькаўшчыну (хаця б у напісанні гэтых урачыстых сімвалаў нашай мацерыковасці). Францішак Скарына ў сваёй віленскай новазапаветнай кнізе (1525 г.) надрукаваў "Дзеянні апосталаў" і іх "Пасланні". Евангельскі апостал — гэта пасланец. Заўзятымі руплівымі прапагандыстамі ідэй нашага Адраджэння, народнай прагі да зямлі, якая запавешчана Богам, былі Янка Купала, Якуб Колас, дзесяткі іх геніяльных сучаснікаў. І ўсё ж першымі спавядальнікамі спадзяванняў абуджанага сто гадоў таму народа сталі яны — раўнавеснікі Ян і Якуб.

Пасля стварэння 13 лістапада 2001 года Нацыянальнага арганізацыйнага камітэта па правядзенні ўрачыстых мерапрыемстваў, прысвечаных 120-годдзю з дня нараджэння народнага паэтаў Беларусі Янкі Купалы і Якуба Коласа, былі абнародваны цікавыя культурніцкія і выдавецкія праекты. Так, у Беларускай фондзе культуры выйшла ў свет юбілейнае выданне кнігі Якуба Коласа "Новая зямля" на трох мовах — беларускай, рускай і польскай. Прэзентацыю кнігі намечана правесці ў Мінску, Маскве і Варшаве.

У межах святкавання 120-гадовага юбілею Янкі Купалы Літаратурны музей Купалы рыхтуе выданне кнігі санетаў песняра на васьмі мовах свету: беларускай, украінскай, польскай, рускай, англійскай, французскай, нямецкай ды іспанскай.

У серыі "Беларускі кнігазбор" мяркуецца выдаць да дня народзінаў паэта першы з двух тамоў ягонага выбранага. Апрача гэтага, у планах узгаданага Літаратурнага музея — выданне кнігі песняра на англійскай мове.

Выдавецтва "Мастацкая літаратура" таксама прычынілася да такой важнай у культурным жыцці рэспублікі даты і прысвяціла ёй дзесяты выпуск зборніка гістарычнай літаратуры "Бацькаўшчына", дзе сабрана толькі невялікая частка з усяго, што напісана пра волатаў Купалу і Коласа.

Прымайце іх, юбіляраў гэтай кнігі, як сваіх самых самаахвярных, дабрадзейных настаўнікаў. І самі, дзякуючы аўтарам зборніка, якія прысвяцілі Коласу і Купалу свае паэтычныя ці празаічныя радкі, пазнавайце і прызнавайце іх за родных, блізкіх. "І не бойцеся нікога, — раіць паэт Сяргей Законнікаў. — Бо мы жывём на сваёй зямлі, пад сваім небам, дадзенымі нам Богам. Другой Беларусі не будзе. Яна і ў свеце, і ў нас — адна! І толькі нам — прадстаўнікам усіх нацыянальнасцей — будаваць і адстойваць яе ў імя і дзеля нашых нашчадкаў, у імя і дзеля праўды і справядлівасці".

Значыць, не буднымі і не сіратлівымі стаім мы перад будучыняй нашай. Нам застаецца толькі прыслухоўвацца да геніяў нацыі і спаўняць іх запаветы: "...Вам трэба любіць, ведаць і шанаваць мову свайго народа і ўмець дасканала валодаць ёю" (Якуб Колас), "...Цвёрда верыць, што верх возьме праўда" (Янка Купала).

Сяргей ПАНІЗНІК

Залатая восень пасля Пакроваў: золата лісця і золата зямлі. Ціха, цёпла, самотна, утульна. Час, калі думаецца асабліва ясна, асабліва мякка і шчыmlіва. Калі адкрываюцца нейкія новыя, незнаёмыя глыбіні, калі душу апаноўвае жаласлівая і трывожная туга. Як заўсёды ў такі час, прыходжу на Вайсковыя могілкі, мяне цягне сюды з неймавернай сілаю.

Самы дарагі мне куток на Вайсковых могілках — там, дзе пахаваны Якуб Колас і Янка Купала. Волаты, класікі, найвялікшы гонар усёй беларускай літаратуры. І тут, па-за жыццём, яны разам. Абыходжу могілкі з левага боку, бо з самага краю — не менш дарагая мне магіла майго бацькі, таксама беларускага пісьменніка. Затрымліваюся ля яе, шчыmlіва гляджу на родны партрэт, выціснуты на чорным граніце, затым паціху, з болем у сэрцы ўзбіраюся па вузкай няроўнай сцежцы ўверх. З-за жоўтага высокага каштана здалёк прыветна мне ківае цёмнай зграбнай галоўкай панна Ядвіся, мройца светлы, удумлівы твар настаўніка Лабановіча. Я так люблю гэтыя вобразы, што хваля

Развітваюся, вяртаюся да магілы Канстанціна Міхайлавіча. Нейкі лёгкі сум цяпер агортае мяне. І не толькі таму, што пройдзе тыдзень-два і пачнуцца халады, стануць незнаёма шэрымі, голапанікмымі дрэвы і кусты, спустошыцца прыгажуня-зямля і не будзе болей зелянець мяккая мілая траўка — уцеха сэрца. Тут, на Вайсковых могілках, будзе тады асабліва сіратліва. Самае журботнае іншае: той, хто лунаў духам гэтак высока і змагаўся з балотам шэрай будзённасці, з усім тым, што прыніжае, прыціскае чалавечую годнасць і не дае ёй расцвесці ў душы народа, самляжыць пад гэтай васьмішэрай гранітнай плітой і не скажа ўжо ніводнага палкага слова ў абарону сваёй роднай мовы, як бы горка ёй зараз ні прыходзілася. Ён змагаўся за яе да апошняга, у літаратурным сэнсе гэтага слова. Таму й паглядае з каменнай глыбы спакойна і сурова: усё, што мог, ён для яе і для сваёй Бацькаўшчыны зрабіў, аддаў цалкам ім свой цудоўны бліскучы геній. Каб кожны зрабіў тое ж самае...

нікому нават і ў галаву не прыходзіць выказаць свой пратэст проці смерці і весці з ёю змаганне, як бы ўжо даўно-даўно змовіліся прызнаць над сабою яе ўладу, лічыць гэту ўладу справядліваю і законнаю..."; "Лабановіч жахнуўся. Ён як бы пачуў, што нехта неадхіпны і нязмольны замахнуўся над ім цяжкаю булавою і вось-вось апусціць яе на галаву... Ён ніяк не мог пагадзіцца з думкаю аб смерці. У гэты момант яна была для яго найбольшым ворагам на свеце і як бы заслانیла сабою ўсё, здушыла яго, замкнула ў нейкі цёмны і цесны круг... Але чаму ж людзі аб гэтым не думаюць?.. А можа, і думаюць, і, напэўна, многа думаюць, толькі гэты трымаюць пры сабе, бо што казаць пра іх таму, хто і сам мае такую ж долю?"; "Таксама будзе, — разважаў Лабановіч, — такі момант, калі я ступаю апошні крок майго жыцця, апошні момант, а там — смерць, там — канец!.. А далей што? Далей — цёмная і жудасная ноч нябыту... Гэта — чалавек! Гэта — тая неспакойная форма, у якой так часта змяняецца змест! Нейкі гаспадар пакінуў яе. Яна перш называлася чалавек... Дзе ж гэтыя парыванні-імкненні? Дзе яны? А куды дзеўся сам гаспадар? Што ёсць там, па другі бок?.."

Тое ж самае ці, больш правільна, амаль тое ж самае пытанне ("А ўсё ж цікава ведаць, што ёсць там, за мяжой?") задаваў сабе, паводле В. Тараса, незадоўга да смерці і Алесь Адамовіч. Твор-

АСЕННЯ ЭЛЕГІЯ

ўздзячнасці ледзь не задушае мяне. Вымаўляю як зорную малітву: "Якуб Колас, Якуб Колас, Якуб Колас!"

Кладу вішнёвыя ружы на цёмна-шэры граніт, схіляюся ў нізкім паклоне над магілай. Паволі ўздымаю вочы ўверх, здароўкаюся з любімым пісьменнікам. Вакол — цішыня, народу зусім мала — нядзеля. Відаць, на Стаўбцоўшчыне, радзіме Якуба Коласа, ужо прайшлі "Каласавіны", згадваю я. З днём нараджэння цябе, Канстанцін Міхайлавіч!

"На ясным небе загараліся зоркі, дрыгацелі, свяціліся рознакаляровымі агеньчыкамі, пераліваліся, як бы там трапяталі крыльцамі нейкія дыяментныя матылі..."; "Колькім людскім пакаленням свяцілі гэтыя зоркі! — разважаў настаўнік, — людскія пакаленні даўно сышлі з твару зямлі, і вецер даўно парадзімаў іх магілы і разнёс па свеце прах касцей іх, а яны, спакойныя зорачкі, кожную ясную ночку будуць свяціць сваім немяцежным бляскам, неўспагадныя на ўсе мітусенні і трывогі ўсхваляванай душы чалавека. А мы перабудзем свой век, колькі нам прызначана, гэты страшэнна кароткі міг, малюпасенечкае звенца ў бясконцым панцугу жыцця, і ніякага следу не захаваюць па нас бязлітасныя часы. І ці варта так прырастаць да гэтага жыцця, да гэтага нязначнага моманту ў ходзе часаў?"

Як аказалася, варта, варта было прырастаць (інакш не было б такіх цудоўных, таленавітых коласаўскіх твораў), і "Бязлітасныя часы", як засведчыла гісторыя нашай літаратуры, усё ж былі не зусім бязлітаснымі, бо захавалі па яму, Коласу, найвялікшы і найглыбейшы след — яркі, гарачы след Творчасці.

Праз колькі часу падыходжу і да скульптуры Янкі Купалы. Ён узнёсла і светла глядзіць на мяне. Кладу яму на калені дзве яркія свежыя ружы: няхай прадуецца за свайго сабрата па прыры. Лістапад — незвычайна шчодры для Беларусі месяц (я маю на ўвазе і дзень нараджэння Уладзіміра Караткевіча). Стаю. Маўчу. Міжволі ўсплываюць у памяці энергічныя купалаўскія радкі:

*Не веру ідалам паганым,
Што выразаюць разьбяры.
Бажкам не веру маляваным,
Што мажуць фарбай маляры.*

*Не веру купленым прарокам,
Што з казальніц за грошы лгуць.
І сочаць прагавітым вокам,
Скуль больш чырвоцай ім нясуць.*

*Не веру ў фокуснікаў цуды
Усіх народаў і вякоў,
Што ў ход пускаюць хітра ўсюды
Туман на цёмных слепакоў.*

*Не веру ў каменны багоўні,
Ў людской асвенчаны крыві,
Дзе толькі вяжуць, бы ў прыгоне,
Жывому духу ланцугі.*

*Ні за якую плату, меру
Не дамся гэтай варажбе...
Ў народ і край свой толькі веру
І веру ў самага бога.*

Халадок сумнення закрадваецца ў душу, пранікае да самога сэрца. Каб зрабіць тое ж самае, ой колькі чаго трэба... Сущаю сабе думкаю: усё ж усё ж мы сцвердзілі сябе як нацыя, як народ, на парозе новага тысячагоддзя ажыццявілі сваю галоўную гістарычную мару — набылі Незалежнасць, а далей... далей будзе ўсё залежаць ад высілкаў самых лепшых, самых верных і адданных сяброў Беларускай, і ў першую чаргу ад мастакоў і літаратараў.

Божа, дай Беларусі шчасця! Дай ёй далейшага росквіту роднай мовы і высокіх і яркіх талентаў — яна заслужыла, выпакутавала гэта ўсёй сваёй гаротнай гісторыяй!..

***

Позірк мой ізноў, у каторы ўжо раз, утаропліваецца ў шэрую магільную пліту. Па целе прабягаюць дрыжыкі.

Я ж ведала яго, неаднойчы размаўляла з ім, дарыла яму краскі і грыбы, ён надпісаў мне з любоўю сваю кнігу: "Мілай, слаўнай Рымачыцы Стаховіч на памяць аб Каралішчавічах. Якуб Колас. 1953г.". І вось яго няма, даўно няма. Няўжо мозг, які назбіраў столькі глыбокай інфармацыі, столькі найвыдатнейшых думак і разваг, стварыў столькі моўна-літаратурных шэдэўраў, паэтычных радкоў выключнай эмацыянальнай сілы, мозг Генія мог у адно імгненне загінуць, знікнуць, спыніць сваю карысную дзейнасць?.. Гэта не ўкладваецца ў свядомасці, з гэтым немагчыма пагадзіцца... А ягоная іскрыстая, няўрымслівая Душа? Багатая, спагадная і шчыра? Няўжо яна не лётае дзе-небудзь, азораная ясным дзівосным святлом, і не пасылае нам свае разумныя чароўныя сігналы? Няўжо ўсё, ўсё — прах, тлен?.. І чалавечая "я" знікае бяследна?.. Нашто тады так цярдліва вырошчваць яго? берагчы і песьціць?.. Тамто тады ўвогуле ўсё?..

Калісьці і самбудуць вялікі паэт пакутаваў над гэтымі пытаннямі: "Я памру. Маладым, пажылым ці старым, але факт той, што памру, бо я, калі ўсё, што мае ў сабе пачаткі жыцця, падлягаю смерці, бо ўсё на свеце, толькі што зарадзіўшыся для жыцця, ужо мае ў сабе адзнакі і пячаць смерці. І людзі звякліся з гэтым, і

чая чалавечая думка, пэўна, шукае Ісціну да апошняга імгнення, да апошняга ўздыху і патрабуе асэнсавання. Вось колпасаўская "Забытая магіла":

*Адно захована названне
Магілы ў полі на гары
На тым закінутым кургане,
Дзе веюць вольныя вятры.
Нічога часы не схавалі:
Згнілі, зваліліся крыжы,
З пліты каменнай спаласкалі
І надпіс летнія дажджы.
А тут жыццё пачыла нейча,
І ў ім пахован цэлы свет...
Як дым, жыццё ты чалавечча:
Дыхнуў віхор — і згинуў след.*

Яшчэ больш змрочна ў Пімена Панчанкі:

*Калі закоціцца сэрца,
Ніколі не ўспыхнуць зоркі:
Цябе адвядуць, закапаюць —
Ляжы век глухі і сляпы.
Заплачудь жонка і дзеці
Ды ўнукі — журботна і горка —
Астатнія ў момант забудуць...
(“Калі закоціцца сонца”)*

Праўда і не зусім праўда... Не поўная праўда, калі на тое пайшло. Тым болей для такога цудоўнага і смелага паэта, як Пімен Панчанка. Для яго залатога пяра, залатой беларускай. Для яго памяці аб ім.

Звечарэла. А я і не заўважыла. Я ўсё яшчэ там, у думках пра гаротнае і вечнае. Шчыmlіва карціць пытанне: чаму, ну чаму не занатавала тады я, у тыя далёкія гады, у якім-небудзь з дзённікаў свае шматлікія цікавыя назіранні? свае сумненні?.. свае адносіны да творчасці таго ці іншага пісьменніка?.. Якое багацце характараў прайшло міма мяне! Колькі жывых лёсаў!

Трымцелі на бліжэйшых дрэвах ацалелыя жоўтыя лісцікі, косы ніцай вярбы нібыта плакалі, жаліліся на нешта, вельмі-вельмі асцярожна шуршэў дробныя малы дождж. Пакрысе думкі вярталіся да рэальнасці. Восень, залатая восень!.. І ружы, чароўныя ружы для Якуба Коласа. Няхай любоў да яго народа будзе

НАШЫ СІМВАЛЫ ЎЗДОЎЖ АЙЧЫННАГА ШЛЯХУ

вечнай. Няхай вось гэтыя ружы раскажуць яму пра гэта. Няхай, як калісьці, ён ад душы ўзрадуецца.

Вось і магіла ягонай жонкі — Марыі Дзімітрыеўны, вернага, добрага і адданага сябра яго, адзінай і непаўторнай жанчыны ў свеце. "Лепшаму другу — Марусі, Якуб Колас". І ўсё ж Ядвіся, відаць, — першае і найпашчотнейшае яго каханне. Самая яркая ўспышка ягоных маладых пачуццяў і сіл, росквіт яшчэ нясмелага трапяткога сэрца. Тое незабыўнае, што застаецца потым на ўсё жыццё і лашчыць, хвалюе яскравымі ўспамінамі кожную драбніцу сэрца.

Неба зацягваецца шэрымі хмарамі. Цені Ядвісі і Лабановіча, нібыта спуджаныя дажджом, паступова знікаюць, страчваюць свае абрысы, раствараюцца ў вільготным паветры. Бывайце, мае родныя!..

"Якое шчасце, што чалавек можа тварыць! — горача падумалася раптам мне. — Можна перадаваць Хараство душы і жыццё ў сваіх творах стагоддзі! Якое гэта неймавернае, ні з чым не параўнальнае шчасце... І якая гэта рэдкая асалода душы... Тварыць даваць гэтымнайцудоўнейшую магчымасць іншым людзям перажываць шчасце і пакеты герояў твора як сваё, блізкае, кроўнае і дарагое, і гэтым узбагачаць пачуццё і рамкі пазнавага ў жыцці ў дзвесце, трыста, у пяцьсот разоў, а можа, і ў тысячы. Пражыць за адно жыццё некалькі сот чужых і цікавых жыццяў — толькі мастацтва, толькі пісьменнік у сілах даць гэтую вялікую магчымасць Чалавеку! Так, толькі ён".

Вось вам і змаганне са Смерцю, вось вам і глыбокі сьведомы пратэст супраць яе — супраць яе жудаснага, агіднага холаду і яе ўсезнішчэння. Не, смерць — не канец усюму. Не! Не! Не! Нават калі гэты помнік-магілу калісь зруйнуюць, знясуць з твару зямлі і раскідаюць па кавалках, літаратурны твор застаецца некранутым — ва ўсёй сваёй чалавечай красе як найвялікшая скарбніца цудоўных непадробных думак, глыбокіх філасофскіх назіранняў, як крыніца бессмяротна прыгожых паэтычных вобразаў. Вось у якім сэнсе можна смела гаварыць аб чалавечай бессмяротнасці.

Халадок сумнення знікае канчаткова, як толькі я раптоўна ўспамінаю нечыя адмысловыя гаючыя словы (здаецца, Юрыя Лотмана): "Калі з'яўляецца Вялікі Майстра і стварае найвялікшы літаратурны твор, мова ягоная ўжо не памрэ, яна будзе жыць тысячагоддзі". Здрава! Значыцца, пшчотная беларуская мова не загіне, яна будзе квітнець і жыць, бо на ёй напісаны, утвораны такія цудоўныя і дасканалыя пазмы, як "Сымон-музыка", "Новая зямля" і незабыўныя чароўныя "Палескія апавесці". Мілы, мілы Канстанцін Міхайлавіч! І як калісьці, "вобраз панны Ядвісі стаяў неадступна" ў яго вачах, "дражніў яго, кудысь зваў і смяяўся", так і сягоння, праз шмат гадоў, для некалькіх мільёнаў маладых людзей, юнакоў і дзяўчатак, ён застаецца чароўным, вабным ідэалам Жаноцкасі і Красы, тым недасягальным узорам у літаратуры, да якога імкнуцца найлепшыя беларускія пісьменнікі.

Колас нібыта ледзь-ледзь усміхаецца; лагодныя, удумныя вочы яго ўжо не здаюцца, як спачатку, халодна-суровымі, няветлымі. Зморшчынкі ля іх амаль ажываюць, скрозь шэры камень пачынае прасвечваць Душа, і бліскучыя, яркія водсветы ад яе саграваюць усё наваколле.

"Што ні кажы, а жыццё, ужо само па сабе, ёсць радасць, вялікае шчасце, бяспэчэнны дар. Ёсць важныя дзве часціны, з якіх складаюцца жыццё і яго глыбокі сэнс і хараство — чалавек і прырода. Бо ніколі не страціць для нас цікавасці чалавек, бо праяўленне яго розуму бязмежна, бо дарогі яго не вызначаны, бо формы яго жыцця і яго адносін да другіх людзей бясконца разнастайныя, канчаткова не выяўлены і ніколі не могуць стаць канчатковымі. А прырода! Колькі вялікага здавальнення дае нам яна! Бо прырода — найцікавейшая кніга, якая разгорнута перад вачамі кожнага з нас. Чытаць гэту кнігу, умець адгадаць яе мнагалучныя напісы — хіба ж гэта не ёсць шчасце?.."

Як добра было б, каб гэтыя мудрыя словы з "Палескіх апавесцей" былі выбіты вострым каменнай гладкай сцяне — якраз пад прыгожа зробленым надпісам "Якуб Колас", падумалася нечакана мне. Каб кожны, хто прыйшоў да помніка-магілы вялікага беларускага пісьменніка-класіка, адразу ж быў сагрэты ягонай думкаю, яе філасофскай глыбінёй, яе хараством і цеплынёй, яе верай у бязмежныя магчымасці чалавека.

Раздумваючы пра 120-гадовы юбілей беларускіх літаратурных класікаў — Янкі Купалы і Якуба Коласа — зусім нечакана ўзнікла ў мяне асацыяцыя з класікамі расійскімі. Напершапачатку, такія іхнія пазты, як Аляксандр Пушкін і Міхаіл Лермантаў, кажучы словамі трэцяга, — Уладзіміра Маякоўскага, таксама ўяўляліся мне не іначай як "блізнецамі-брат'ямі"...

Але — не... Не зусім так. Усё-ткі, калі заглябіцца ў расійскую нацыянальную ідэю, тую, што "месціца" ў сьвядомасці адукаваных расіян па-за афіцыйна-зам, то ясна выяўляецца, што Пушкін для іх — "гэта наша ўсё", а Лермантаў — толькі пэўная частка альбо не больш як істотнае дапаўненне да "ўсяго"...

Ды ўсё ж, як бы мы не карэктывавалі іх гістарычны светапогляд, а адзінапэўным сімвалам Расіі з'яўляецца яе былы і сённяшні дзяржаўны герб з двухгаловым арлом.

Нечым падобна на "структуру" згаданага сімвала, прабачаюся за такую алузію, і гістарычная "нацыянальная трактоўка" нашых літаратурных класікаў. Насамрэч і па вялікім рахунку творчыя і чалавечыя постаці Якуба Коласа і Янкі Купалы — роўнавялікія і раўназначныя, як бы хто ні намагаўся паставіць каго з іх, на ўласна ім вызначанае, — вышэйшае ці ніжэйшае — месца. Бо па сутнасці класікі нашыя, па ўжо ўпамненай тут геральдычнай расійскай аналогіі, і ёсць нашым нацыянальным сімвалам — своеасаблівым "двухгаловым арлом" нашага адзінага беларускага духу. Пачнём з **сіметрыі**.

Абодва — аднагодкі, нарадзіліся на Міншчыне ў 1882 годзе. Родавыя ж карані кожнага, калі я правільна начуцы, — на Стаўбцоўшчыне. Абодва маюць аднолькавыя ініцыялы сваіх класічных псеўданімаў: Я.К. (Якуб Колас) і Я.К. (Янка Купала). Першыя іх зборнікі вершаў — "Жалейка" і "Песні жалыбы" — называлі, формай і зместам зноў жа вельмі блізкія.

Вось вытрымкі з іх ранніх вершаў.

МУЖЫК

*Што я мужык, усё тут знаюць,
І, як ёсць гэты свет вялік,
З мяне смяюцца, пагарджаюць, —
Бо я мужык, дурны мужык.
Чытаць, пісаць я не умею,
Не ходзіць гладка мой язык,
Бо толькі вечна ару, сею, —
Бо я мужык, дурны мужык.
Бо з працы хлеб свой здабываю,
Бо зношу лаянку і крык,
І сьвята рэдка калі знаю, —
Бо я мужык, дурны мужык.*

(Янка Купала)

МУЖЫК

*Я — мужык, бядак пахілы.
Ўсе ўшчуваюць мужыка.
Цягнуць кроў з яго і жылы,
Надрываюць яго сілы,
Ў маззях яго рука.
Я — мужык, я — сын пакуты,
На мякіне вырас я,
Гічанаю пуза ўздута,
Ногі ў лапцікі абуты,
Бедна вопратка мая.
Я — мужык, я — сын бядоты.
Недаем і недасплю,
Гне мяне цяжар работы,
Дзень працую за два злоты,
Здэкі ўсякія цярплю.*

(Якуб Колас)

У інтэрвале аднаго года сталі Народнымі паэтамі Беларусі і адначасна — у 1934 годзе — членамі СП Беларусі. У 1937 годзе на Коласа і Купалу, першых у спісе дзеячаў літаратуры і мастацтва, былі заведзеныя справы на арышт...

Пэўна больш "вузкія", а таму больш дасведчаныя спецыялісты па "коласакупалаўстве", знойдуць і прывядуць прыклады яшчэ невядомых шырокаму чытачу сіметрыі з жыцця і творчасці нашых вялікіх песняроў...

Цяпер — пра **асіметрыю**.

Найбольш заўважная яна ў праявах іх душэўнага і творчага складу, нераўнаўнаважы як у тых расійскіх арлоў, галовы якіх павернутыя, адна — на захад, а другая — на ўсход.

Янка Купала — Іван Дамінікавіч Луцэвіч — шляхцюк (бацька быў, хоць і бедным, але арандатарам), каталік па веравызнанні, пісаў па-польску і па-беларуску...

Якуб Колас — Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч — з мужыцкай сям'і (бацька быў песніком), хрышчаны ў праваслаўнай царкве, пісаў па руску і па беларуску...

"Новая зямля", на маё разуменне, — гэта своеасаблівая беларуская "біблія", яе "стары запавет" і "тутэйшыя" — гэта "Дабравесце ад Янкі", "новы запавет".

За Канстанцінам Міхайлавічам пілына і неадступна наглядаў прыстаўлены да яго "сталанадальнік" Аляксандр Амвросевіч Каратай...

За Іванам Дамінікавічам — не менш блізка яму чалавек, безапеліцыйны сямейны рэдактар і цензар...

Янка — неўраўнаважаны паднебны багемнік, па сутнасці няшчасны ў каханні і бяздзетны (таму і вершы ягоныя, асабліва ў маладым і сталым веку, да пачатку 20-х гадоў, былі яму, як родныя

дзеці, як адзінамагчымы працяг ягонага роду).

Якуб жа — здаровы, заземлены і прагматычны, у добрым сэнсе слова, "канцыплярыст", дабрабытны сямейнік...

Лёс, а калі хочаце, выпадак (хвароба, віно) ці сьвядомае альбо, хутчэй, падсвядомае адчуванне **сваёй** творчай і чалавечай непапраўнай віны перад Богам (паэтычным талентам, які Ён даў яму) **штурхае** Купалу ў Маскве ў глыбокіх лесвічных пралёт, насустрач смерці, не так, пэўна, для апраўдання перад кім бы там ні было, як дзеля ўзвышэння ўласнага чалавечага духу над усімі акалічнасцямі свайго зямнога часу... (А нам чамусьці ўсё хочацца, каб нас абавязкова "нехта штурхаў" да свайго трагічнага краю, мы паўсюль пра тое з агаворкамі заяўляем, як бы даючы зразумець іншым, што самі мы няздольныя ні на такі крок, ні на падобны (годны) чалавечы ўчынак (а ў Івана ж Дамінікавіча, даведзенага да адчаю большавіцкай карнай машынай, не будзем забываць, ужо была спроба самагубства ў 1930 годзе!)...

Паралельна, а можна сказаць, па ментальнай інерцыі, заўважу, што і сёння некаторыя нашыя нацыянальныя, шырока вядомыя постаці апынуліся па-за мяжою, аказаліся выштурхнутымі за край шматпакутнай Айчыны — і Зянон, і Васіль, і Алесь, і Уладзімір, а — во, ужо і Славамір...

Незадоўга да сваёй смерці Якуб Колас хадзіў ў ЦК КПБ, каб перадаць ліст са сваёй трывогай з выпадку "звужэння" ў грамадстве і на дзяржаўным узроўні выкарыстання беларускай мовы. Ён турбуецца і вычувае віну не за сваё, а за **агульнае** — за мову, дух і культуру народа... каб неўзабаве закрыць вочы з адчуваннем "змогшага немагчымае" альбо, кажучы словамі Купалы: "Я адплаціў народу, // Чым моц мая магла"...

Аб'ёмна-велічны помнік прытомленаму жыццём Якубу Коласу ў атачэнні герояў ягоных твораў стаіць на шырокай плошчы яго імя поруч з шумным і шматлюдным народным Камароўскім рынкам...

*Ну што ж? Пажыў, пабродзіў,
Дарог прамераў шмат.
Стаміўся ты ў паходзе —
Спачынь жа ў зямлі, брат!
І сам я не пабачу,
Як згасне мой агонь.
Дык што ж: Хіба паплачу,
Падпёршы ціха скронь.
Мяне ў жывых не стане,
Сыду я ў небыццё,
Ды вечна будзе ранне,
І песні, і жыццё.*

Элегантны ж помнік Янку Купалу ледзь праглядваецца з праспекта Францішка Скарыны: пясняр з кавенькаю ў дарозе... Прыцененая алеяй сквера кіруецца і ён, заклапочаны сваім — беларускім — словам, у бок... былога будынка ЦК КПБ, у які напярэдадні сваёй смерці заходзіў і Якуб Колас...

*Я ад вас далёка...
Божа ты мой мілы!
Неразлучны з вамі
да самой магілы, —
Не пакіну думачь светам
і ўпацёмку:
Як там жывяце вы,
як жыве старонка?
А хоць дасць мне доля
ў дамавіне месца, —
Ўстане цень з зямлі мой,
на крыж абапрэцца.
І ў той бок глядзеці будзе
век нязводна,
Дзе ляжаць загоны Беларусі
роднай.*

О-хо-хо, браткі мае, хочам мы таго ці не хочам, ды калі маем Айчыну ў сваёй душы і ў сэрцы, то ў рэшце рэшт усё нашыя дарогі аднойчы зліваюцца ў адзіны і спрадвечны беларускі шлях...

ЛеГал

У ТВОРЧАЙ МАЙСТЭРНІ КЛАСІКА

Самай вялікай узнагародай для пісьменніка з'яўляецца запатрабаванасць яго твораў чытацкай аўдыторыяй. Выдадзеная спадчына Максіма Гарэцкага ў кніжных крамах не залежваецца. Збор твораў у 4-х тамах і два дадатковыя яго тамы сталі, можна сказаць, бібліяграфічнай рэдкасцю. Цікавацца творчасцю выдатнага мастака слова чытачы розных узроставак катэгорый і з самымі

рознымі інтарэсамі. Нязменнай застаецца ўвага навукоўцаў.

Нядаўна ў выдавецтве "Беларуская навука" выйшла кніжка Тэрэзы Голуб "У творчай майстэрні класіка". Выданне прымеркавана да 110-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага, якое будзе адзначацца 18 лютага 2003 года.

І выкладчык, і студэнт, і выдавец — кожны знойдзе тут для сябе шмат новага і карыснага. Многім, напрыклад, вядома, што пісьменнікі парой карыстаюцца псеўданімамі і крыптанімамі. Максім Гарэцкі таксама звяртаўся да такога спосабу пазначэння аўтарства сваіх твораў. На прыкладзе яго творчасці Тэрэза Голуб у раздзеле "Аўтару аўтарава" праводзіць сістэматызаванае даследаванне праблемы атрыбуты. У выніку расшыфраваны многія подпісы Гарэцкага, выяўлена пэўная колькасць артыкулаў, надрукаваных ім наогул без подпісу.

Пра выдавецкі лёс падрыхтаванага, але не выдадзенага "Зборніка апавяданняў", гісторыю яго тэксту, своеасаблівыя шляхі жанравых пошукаў аўтара гаворыцца ў раздзеле "Лабірынтамі творчай задумкі". Тэрэза Голуб прыходзіць да высновы, што "Зборнік..." М. Гарэцкага з'яўляецца першым рэальным увасабленнем даўняга жадання пісьменніка, "каб на сталае" "каля тоўстай кніжкі вершаў "Шляхам жыцця" ляжала б не ценейшая кніжка прыгожай прозы". Састаўныя часткі гэтага арыгінальнага па жанравай і сюжэтна-кампазіцыйнай арганізацыі мастацкага палатна, паводле назіранняў даследчыцы, "адначасова з'яўляюцца самастойнымі завершанымі творами і разам складаюць адзіны духоўна-эстэтычны арганізм".

Кніга Тэрэзы Голуб адметная тым, што ў ёй упершыню ў нацыянальным літаратурна-навуковым абагульняючым тэарэтычным вопытбеларускіх тэксталагаў. На падставе вывучэння здыцыйнай практыкі творчай спадчыны Максіма Гарэцкага і ўсіх вядомых крыніц тэксту пісьменніка абгрунтоўваецца неабходнасць выдання Поўнага збору твораў, выпрацоўваюцца шляхі яго падрыхтоўкі.

Выдадзеная "Беларускай навукай" кніжка Тэрэзы Голуб "У творчай майстэрні класіка" каштоўная сваім зместам. Мастацкае афармленне першай старонкі вокладкі нясе ў сабе глыбокі філасофскі сэнс і адпавядае сутнасці гапоўнай думкі даследавання.

М.Т.

УДЗЯЧНАСЦЬ ЧЫТАЧА

Жыла наша сям'я на шклоўскай зямлі, на хутары Чарэйцаў Круг. Было там шэсць сялянскіх хат. У нашай хаце штодня гучалі вершы — мае старэйшыя сёстры Надзея і Марыя вучыліся ў школе. Пазней даведаўся, што найбольш гэта былі вершы Янкі Купалы, Якуба Коласа. Здаралася, іншы верш мне здавалася запомніць раней, чым сёстрам... Тады яны мне паказвалі дарогу на вуліцу. Не злаваўся, бо са мной новы цікавы верш:

*Уцякай, мароз дзядуля!
Чуеш ты стары ці не?
На пагорках — булі-гулі! —
Песні чуюцца вясне...*

— гукаў я на ўсю моц свайго дзіцячага голасу. Неўзабаве збіралася чарада дзяцей, і мы разам дэкламавалі:

*А як слаўна каля хаткі,
Нам пабегаць, пагуляць!
Ну, зіма, збярэй манаткі,
Годзе нас табе ўшчуваць!*

Ад такіх слоў хацелася падскокваць, спяваць, што мы і рабілі. Да таго ж, верш так і называўся: "Песня аб вясне".

А праз год-два веснавую песню зноў сустрэў я ў школьнай "Чытанцы". Тады і даведаўся, што "Песню аб вясне" напісаў паэт Якуб Колас. Ubачыў і запомніў яго партрэт.

Цікава, што і першая кніжка, якую я сам прачытаў, быў невялікі ілюстраваны зборнік вершаў Якуба Коласа.

Піянерскім гімнам для многіх, у тым ліку і для мяне, стаў верш "Піянерам". Вельмі ўжо здорава гучалі яго радкі:

*Шлях паказан вам шырокі,
Шлях прасторны,
Светлы, зорны,
Дык наперад цвёрдым крокам,
Шум вясенні, яснавокі!*

З верша "Іскры Ільіча" даведаўся, што ёсць часопіс з такой назвай.

*Там аповесці, нататкі
Пра звяроў і пра калгас.
А рысункі, а загадкі!..
Вось дзе можна бавіць час!*

Успрасіў бацьку і атрымаў грошы на свой дзіцячы часопіс. Ганарыўся, бо паштальён прыносіў часопіс і піянерскую газету і ўручаў мне асабіста, а на іх — штэмпель з маім адрасам, імем і прозвішчам. З самога Мінска дасылалі. Больш такіх штэмпелей на газетах і часопісах за ўсё сваё доўгае жыццё не бачыў я.

Напярэдадні 90-й гадавіны з дня нараджэння Якуба Коласа падзяліўся я ўражаннем ад далёкіх дзіцячых светлых успамінаў пра любімага пісьменніка з А. В. Пысіным. І калі ён пачуў ад мяне радок "Пра звяроў і пра калгас", то адрэагаваў бурна:

— Не можа быць, Віктар, каб Колас такое напісаў!

Я даў яму том пісьменніка з вершам пра часопіс.

— Праўда, напісаў. Выходзіць, што і ў класікаў здараецца такое, — расчаравана сказаў Аляксей Васільевіч.

З прозай Якуба Коласа пазнаёміўся таксама даволі рана. Школьныя сяброўка сястры Марыі суседка Ніна Іванова па дарозе ў школу вельмі хораша расказала змест аповесці Коласа "На прасторах жыцця". Мяне так зачаравала, што адшукаў кніжку. Чытаў, як пазму, як казку... Затым перачытаў яшчэ раз. І праз доўгія гады ад апо-

весці засталася пачуццё чагосьці светлага, радаснага, прыгожага. Творы пісьменніка заўсёды давалі мне зарад аптымізму. І не толькі творы Якуба Коласа. Любоў да кнігі ў пасляваенныя гады прывяла мяне на сцяжынку прафесіі бібліятэкара. І не шкадую аб гэтым.

Чытаў у дзіцячыя гады я многа. Часам, бадай, і залішне, бо аднаго дня ў бібліятэцы Радзішчанскай пачатковай школы не аказалася непрачытаных кніжак. Вельмі ўдзячны першым настаўнікам Вользе і Фёдару Лук'янавым. Яны паклікалі мяне да сябе на кватэру і прапанавалі кнігі са сваёй бібліятэкі. А яна ў іх была на той час багатая. Першай кніжкай з іхняй бібліятэкі была зноў-такі аповесць Якуба Коласа "Дрыгва". З супервокладкай, з каляровай шаўковай стужкай-закладкай. Пазней, ужо як ішла вайна з фашыстамі, то не раз узгадаў эпизоды аповесці. Калі ж акупанты загадалі адкрыць у вёсцы нямецкую школу, то, успомніўшы народнага мсціўца дзеда Талаша, разам з суседам-сябруком Грышкам Міронавым ноччу мы прывялі печ, што абаграла вялікі будынак школы, у непрыгодны стан. І ў гэтай школе заняткі болей не праводзілі.

Пасля вайны не раз чытаў і перачытваў пазмы "Новая зямля", "Сымон-музыка", іншыя творы любімага пісьменніка, але нават не марыў, што калі-небудзь убачу яго самога. Ды збылося і гэта.

Давялося два гады жыць у Мінску. Нават вячэрні ўніверсітэт марксізму-ленінізму скончыў там. Працаваў у адным з падраздзяленняў Міністэрства дзяржаўнай бяспекі. На кастрычніцкія святы ў 1950 годзе далі мне запрашалны білет на ніжнюю трыбуну ля помніка Леніну. Вось там на ўрадавай трыбуне, якая была вышэй, сярод кіраўнікоў рэспублікі і ўрада ўбачыў Якуба Коласа: у паліто, шапцы-папасе з каракуля, у рукавіцах. Хаця снегу яшчэ не было, але даймаў сыры пранізлівы вецер. Да таго ж дэманстрацыя доўжылася гадзіны. Час ад часу пісьменнік па гранітных прыступках спускаўся ўніз і крочыў размеранай хадой да ўрадавага буфета.

Пагрэцка пайшоў, — шэптам гаворыў мне напарнік.

Праз лічаныя хвіліны Якуб Колас быў ужо на трыбуне. Запомнілася, што пісьменнік вельмі пільна ўглядаўся ў шарэнгі дэманстрантаў, быццам адшукваў постаці і твары знаёмых людзей. Быў засяроджаны, але часам твар сваяцкі ўсмешкаўся, тады вочы яго прарамнілі дабрыню і зацікаўленасць. Я ўвесь час не зводзіў з яго вачэй: хацелася назаўсёды запомніць дарагія сэрцу рысы — перада мной быў жывы любімы пісьменнік.

У 1951 годзе пашчасціла ўбачыць пісьменніка ў другі раз. Толькі ўжо з больш сумнай нагоды. На аператыўным інструктажы чэкістаў была зачытана арыенціроўка, з якой вынікала, што Якуб Колас падазраецца ў сувязях з польскай і яшчэ адной краіны разведкай (англійскай ці французскай — на тое забыўся). Шпіёнам пісьменнік не называлі. Але з падарэння гэта вынікала само сабой. За домам Якуба Коласа (ён непадалёк ад будынка Акадэміі навук БССР) устанавілі пільны нагляд. Мой сябрук-зямляк, Васіль, ён з Краснапольскага раёна родам, трапіў у тую каманду. Васіль ведаў, што я прыхільнік коласаўскага таленту, і праз дзень ці два (быў якраз пачатак лета) запрасіў мяне паглядзець дом паэта:

— А можа, і самога ўбачыш, — сказаў ён мне.

Дом Якуба Коласа невялікі, драўляны. Звычайны вясковы, толькі добра дагледжаны. Агароджа ля дома невысокая, усё ў

двары праглядваецца. На радасць мне, неўзабаве адчыніліся дзверы і на двор выйшаў гаспадар. Я пазнаў яго адразу, бо бачыў не толькі на партрэтах, а летась і на ўрадавай трыбуне. Якуб Колас патупаў па двары, заглянуў нечага ў хляўчук, а затым на хвілінку прыпыніўся і паглядзеў у бок агарода. І тут жа ціхаю хадой падаўся ў дом. Паглядзеў і я на агарод: там расла нешырокая дзялянка жыта. "Навошта ў горадзе жыта?" — міхволі ўзнікла ў мяне думка. Спытаў ў Васіля, але і ён адказу не знайшоў. І толькі праз шмат гадоў пазней даведаўся, што расло ў Коласавым агародзе не проста жыта, а элітнае жыта, новы ўрадлівы сорт. Якуб Колас папрасіў у вучоных-селекцыянераў жменю зярнятак і вырошчваў на сваёй дзялянцы жыта, каб насенне перадаць у калгас вяскоўцам. Цудоўны быў Пісьменнік, залаты Чалавек.

Крыху пазней, ужо пад восень, на чарговым інструктажы была агучана яшчэ адна сакрэтная арыенціроўка. У ёй згадвалася, што пісьменнік Янка Маўр, творамі якога я таксама зачытваўся яшчэ падчас вучобы ў сямігодцы, падазраецца ў сувязях з разведкамі трох краін: Польшчы, Англіі і Японіі. Янка Маўр таксама жыў у драўляным доме. Бачыў я і гэты дом, але ў той дзень (ды і ў іншыя таксама) гаспадар не выходзіў. Быў ужо стары і хворы чалавек.

Мне было над чым задумацца (і не толькі ад гэтых двух эпизодаў). Але думкамі дзяліцца з кім-небудзь было вельмі небяспечна. Даверыўся сябру Міхаілу:

— Адрозні ўдвух заяву аб звальненні падаваць нельга, западозраць нас... Спачатку ты, а я крыху пазней, — сказаў ён (Міхаілу хацелася прадоўжыць вучобу, а навучальны год ужо пачаўся — новага чакаць трэба).

Заяву аб пераводзе мяне ў Магілёў не адразу, але задаволілі. У Магілёве месяцы праз тры (пачалося скарачэнне штатаў) удалося ўвогуле звольніцца ў запас. З таго часу мае праца і жыццё былі звязаны толькі з кнігай і літаратурай.

Праз нейкі час і мой сябра Міхаіл дамогся сваёй мэты: таксама звольніўся ў запас і паступіў на вучобу ў медыцынскі інстытут.

Пасля таго, як убачыў Якуба Коласа ў двары яго дома, пайшоў я ў кнігарню і аформіў падпіску на сямітомны збор яго твораў. Ён у мяне захоўваецца і па сённяшні дзень. Прыжыццёвае коласаўскае выданне. Вельмі памятнай тамы.

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ

УВАХОДЗІНЫ Ё КОЛАСАЎ СВЕТ

Мне не выпала пабачыць народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. У Мінск я прыехаў толькі праз два гады пасля смерці песняра — у 1958 годзе. Але Коласава імя, ягоныя творы пакінулі ў маёй душы незабыўны след. Першая вялікая, тоўстая, прачытаная мною кніга, была Коласава — “У палескай глушы”. Яе я прачытаў пяцікласнікам. Прачытаў — і здзівіўся, як я гэтак хутка адолеў такую досыць ёмістую для мяне на той час кнігу. Уражанне ад кнігі было незвычайнае: гулліва-жартаўлівая размова маладога настаўніка з палескай школьнай старожкі вяла мяне ад радка да радка, інтрыгавала. Свет яе думак мне вабіў, здаваўся дзівосным. Тое першае пачуццё не сцерлася і праз гады. Неўзабаве пасля прачытання Коласавай аповесці мне выпала патрапіць якраз амаль у такую ж глухую палескую вёсачку, якую Якуб Колас апісаў у сваёй сляпай аповесці. І не проста ў вёсачку, але і ў такую ж школку, у якой разгортваюцца падзеі Коласавай аповесці. Гэта было дзесь у годзе пяцідзiesiąтым падкаленкавіцкай вёсачцы Смалянка. У гэтай вёсачцы настаўнічала мая старэйшая цётка. Яна і жыла пры школе, у невялікім пакойчыку-бакоўцы. І гэта мне жыва нагадала тую школку, у якой настаўнічаў поўны аптымізм малады настаўнік Лабановіч. На гарышчы смалянскае школка я пазнаходзіў старыя вяртаўнічыя літары. Яны мяне цалкам завялі ў свет Коласавай аповесці. От такімі былі мае першыя самастойныя ўваходзіны ў свет Коласавай творчасці. А затым ужо з школьных чытанак з заміланнем вучыў “Не сядзіцца ў хаце хлопчыку малому” (“На рэчцы”), “Мой родны кут”, “Ручэй”, “Дуб”...

...Сілачом стаіць дуб разложысты!
Прыгадваецца і чытанне Коласавай “Новай зямлі”...

...Палеская, сярод лесу, сцішаная вёска Узнаж. У гэтай вёсачцы настаўнічала і яшчэ адна мая цётка — Марыя. То от у яе ўтульнае хаціне, бывала, забярэмся на печ і цягнем “Новую зямлю”. Чытала яе нам ці сама мая цётка, ці яе дачушка Тамара. “Дзень быў святы. Яшчэ ад рання бліны пякліся на сняданне... А для дзяцей найбольш святы. Абы наесціся багата...”

Кожнае слова ў паэме было сугучнае нам і зместам, і сваёй моўнаю плынню: зграбна, меладыйна. Пасля такіх чытанняў нечакана-негадана адкуль находзілі і такія думкі: “І хто ж гэта пусціў пагалоску і не на адно стагоддзе, што нашаю мо-

ваю нічога нельга сказаць прыгожага?!”

Каб таму дых заняло!
Змагаўся Якуб Колас за родную мову праз усё сваё жыццё, да свайго скону. Змаганне гэтае ішло двума шляхамі: праз само прыгожае пісьменства, праз характэрнае нашага слова, ягоную самабытнасць. А калі некаму і гэта не дапамагала, каму і гэтага было мала, то і не цураўся больш катэгарычных метадаў: пратэставаў! Моцна ўразіў мяне апошні паход народнага песняра за мову ў ЦК. Гэта было ў 1956 годзе, незадоўга да сваёй смерці.

Народны паэт прыйшоў у ЦК, каб пагаварыць з цэкоўцамі пра некаторыя загаловаў моўнай палітыкі ў БССР. Але цэкоўцы ўсяляк выкручваліся, ухіляліся ад гаворкі з Коласам, хаваліся ад яго, пазбягалі гэтай гаворкі. Не хацелі прымаць ягоныя развагі пра мову. Гэта моцна абурыла народнага песняра. Ён узрушаны вярнуўся дадому, якраз у гэты дамок, што стаўся музеем, гнеўна шпурнуў з парога на стол свой жаўтаваты, добра пацёрты партфель, з словамі:
— Яны будуць яшчэ мяне вучыць!

Узрушэнне было такое моцнае, што ён у гэты дзень памёр...

Сеў за стол, каб выказаць сваё абурэнне на паперы і сканаў. Вестку пра смерць народнага песняра прынёс мне “ЛіМ”. Я тады яшчэ жыў у сваім Мормалі. Вестка гэтая мяне моцна кранула. Падумалася: “От цяпер наша беларускае паціху-памалу пакоціцца пад ахон, застанецца безабароннай. Пакуль жыў Якуб Колас, партакраты хоць на яго аглядаліся... А зараз ім ужо рукі цалкам развязаўся!” Той жалобны нумар “ЛіМа” я паслаў на Цаліну. Там са студэнцкім гуртам гарбеў мой прыяцель Ігар Карабанаў. Тыднёвік той шчасліва дайшоў да цалінных земляў. Студэнты біялагічнага факультэта Гомельскага педінстытута, як згадвае Ігар Карабанаў, цяпер загадчык

кафедры Мазырскага педагагічнага ўніверсітэта, прафесар, прагна чыталі сумныя весткі з Мінска...

Прыгадваецца і яшчэ адзін момант.

...Зімовыя школьныя канікулы 1954 года я бавіў у згаданай ужо тут палескай вёсачцы Смалянка. Сюды ж прыехала зпад Васілевічаў і мая стрыечная сястра Люся. Абое мы любілі мову, літаратуру, мролі паэтычнымі катэгорыямі. І от аднойчы прыгожым марозным надвечоркам, цешачыся характэрна навакольнай шэрані, мы з ёй склалі:

*А вечар быў тады чудаўны,
Калі стаялі мы з табою:
Свяціў над намі месяц поўны,
І зоры гралі між сабою.
А мы стаялі і глядзелі,
Як зоры ў небе зіхацяць.
І думкі нашы ўдаль ляцелі,
Хацелі ўвесць прастор абняць...
Стаяў мароз, трашчалі дрэвы,
Рыпеў пушысты мяккі снег.
А ў сэрцы чуліся напевы
Свабодных дум, шчаслівы смех.*

Як згадвае сястра, гэты верш мы паслалі ў газету “Піянер Беларусі”. Але адтуль нам адказалі, што наш верш не падыходзіць на іхняга чытача. Тады, як мне прыгадваецца, скрыўджаныя на “Піянера”, мы свой верш паслалі самому Якубу Коласу, хай ён разважыць: верш гэта ці не — ці штось іншае. Адказу мы не прыкакалі, але і не крыўдавалі. Мы і тады адчувалі, што верш наш трохі пераймальны, што ў ім ёсць штось з Багдановічавых настрояў. Але гэта быў наш верш, верш з нашых грудзей, наша адчуванне свайго юнацтва...

Але як бы яно ні было там, а адчуванне, што на свеце ёсць чалавек, які зразумее наша юнацкае парыванне, было для нас кіроўным і незабыўным. А ўспамін наш пра гэта — светлы і непаўторны.

Уладзімір СОДАЛЬ

ІХ ПРАРОЧЫ ПОГЛЯД

Чытаеш апавяданне Якуба Коласа “Пад Новы год”, і міжволі ўзнікае аналогія з “Сіняй птушкай” М. Метэрлінка. Вядомы бельгійскі драматург удала паказаў адвечную пагоню чалавека за шчасцем, даказаўшы, што галоўнае — не спыніцца на паўдарозе, а нястомна працягваць пошукі.

Своеасабліваю інтэрпрэтацыю гэтая тэма набывае ў Я. Коласа. У адрозненне ад Метэрлінка, у якога твор мае форму народнай казкі, у беларускага пісьменніка гэта хутчэй алегорыя са строга вытрыманай аўтарскай канцэпцыяй разумення чалавечага шчасця. Рысы песімізму прысутнічаюць у абодвух творах. Прычым трагічны паказ некаторых з’яў жыцця абгрунтаваны як у філасофскім, так і ў сацыяльным плане. Апошні, дарэчы, набывае ў Коласа прэваліруючую ролю, што было звязана з часам напісання твора. Гэта быў перыяд, насычаны не толькі новымі пераўтварэннямі, але і жорсткай барацьбой за ўладу ў Беларусі. Грамадзянская вайна, нямецкая і польская акупацыя — усё самым непасрэдным чынам паўплывала на змест і псіхалагічны настрой апавядання.

Шчасце, як важнейшая дамінанта жыцця чалавека, не можа ажыццявіцца ў перыяд складаных грамадскіх пераўтварэнняў. Душэўны заняпад нараджае містычны светлагляд і містычнае выйсце з цяжкай сітуацыі.

Гэтыя аспекты і абумовілі нараджэнне абодвух твораў.

Дзеянне ў іх адбываецца прыблізна ў аднолькавы час. У Метэрлінка — перад Калядамі, у Коласа — перад Новым годам. Усё гэта ўжо стварае чароўны свет і вялікую зацікаўленасць. Аўтары не абышлі ўвагай і сацыяльны аспект — у творах паказаны бедныя сем’і. І, як контраст, пышныя гульні багатых. У Метэрлінка гэта выяўляецца праз феерверкі і святочнае ўбранне староў і людзей. У Коласа — праз абмалёўку раскошнага балю.

Аўтары ўпаўняны, што багацце — не ёсць яшчэ шчасце. Гэта вельмі істкая рэч. Сёння яно ёсць, а заўтра яго няма.

У Метэрлінка галоўныя героі — Цільділь і Міціль — адраўляюцца на пошукі сіняй птушкі для хворай дзяўчынкі. У іх шмат спадарожнікаў, галоўны з якіх Душа свету. У Коласа Лявонка марыць абляцець увесь свет. І ў гэтым жаданні яму дапамагаюць Новы год і Вечер.

Як бачым, Душа свету і Новы год выконваюць у творах аднолькавую ролю праваднікоў. Душа свету ўвасабляе ўсё самае патаемнае, усё тое, што нясе жыццесцярджалны пачатак. Новы год — гэта надзея на новае жыццё, на тое, што ў будучым, магчыма, шчасце знойдзе свайго адрасата.

Сімвалізм у творах — той фактар, які вызначае далейшы шлях герояў. Іх імкненне змяніць жыццё ў лепшы бок.

Краіна ненароджаных (у Метэрлінка) і памерлых (у Коласа) дзяцей, у якую трапляюць героі, вырашае складанае філасофскае пытанне: без дзяцей няма будучыні. Усё жывое хоча жыць. Жыццё на зямлі для іх — вялікае шчасце. Бо толькі ад іх залежыць будучыня і магчымае выратаванне людзей.

Антываенны пафас, адмаўленне варожасці ў чалавечым грамадстве, вялікая павага да асобы як носбіта мудрасці і душэўных каштоўнасцей — вызначальныя рысы твораў Коласа і Метэрлінка.

Іх прарочы погляд праз стагоддзі ў будучыню засцерагае людзей ад неабдуманых учынкаў. Толькі праз згоду і мір магчыма шчасце. Менавіта ў гэтым заключаецца філасофія абодвух аўтараў, якая праз прызму сучаснасці набывае ўсё большы сэнс.

Сяргей ГРЫШКЕВІЧ,
студэнт філфака Брэсцкага
дзяржуніверсітэта

ПРАДВЕСНІК БЕЛАРУСКАГА АДРАДЖЭННЯ

Прыдбалі б гэтую кніжку з задавальненнем многія з тых, каго цікавіць гісторыя беларускай літаратуры, а калі шырэй — нацыянальнага прыгожага пісьменства, ды, на жаль, наклад яе мізэрны, усяго сто паасобнікаў. Таму давядзецца большасці чытачоў карыстацца бібліятэкамі. А што яны зазірнуць туды, сумнявацца не давядзецца, бо кніжка вартая таго, каб з ёй бліжэй пазнаёміцца — "Янка Лучына ў кантэксце самаідэнтыфікацыі беларускай літаратуры". Змест жа зборніка склалі, як сведчыць анатацыя, "навуковыя і навукова-папулярныя матэрыялы Рэспубліканскай навуковай канферэнцыі, прысвечанай 150-годдзю выдатнага паэта-дэмакрата", а праходзіла гэтая канферэнцыя, як вядома, 25 мая 2001 года ў Мінску.

Адкрываецца кніга ўступным словам дырэктара Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі Уладзіміра Гніпамаёва (у канцы зборніка змешчаны кароткія звесткі пра аўтараў), які зазначае, што творчасць Я. Лучыны "засведчыла, як паступова з масы вылучаецца асоба. Застаючыся ў многім яшчэ масавай, яна сцвярджала новыя крытэрыі духоўнага свету чалавека і яго самасвядомасці. Светаўспрымання аўтара "Вязанкі" ўласціва была тая наўная цэласнасць асобы, якая не ведала рэзкага супрацьстаўлення свету і чалавека, цела і духа, пачуццёвасці і разумнасці. У гэтым сэнсе Я. Лучына — прадвеснік беларускага Адраджэння ХХ ст., прадвеснік Я. Купалы, Коласа, Багдановіча".

Уласна кажучы, матэрыялы канферэнцыі, а ў дадзеным выпадку кнігі, і раскрываюць шматграннасць творчай асобы аднаго з самых выдатных прадстаўнікоў таго перыяду беларускай літаратуры, калі нацыянальнае прыгожае пісьменства ўступала на шлях свайго станаўлення, а тыя, хто ў гэты час творча працаваў, не толькі самасцвярджаліся як творчыя індывідуальнасці, а і праторвалі дарогу наступнікам.

Наколькі аўтары зацікаўлена падыходзяць да прадмета гаворкі, як імкнуцца спасцігнуць сутнасць праблемы ў розных яе аспектах, відаць нават па назвах публікацый: "Беларускасць у творчасці Янкі Лучыны" Любові Уладзікоўскай-Канаплянік, "Міфалагічныя і біблейскія матывы ў творчасці Янкі Лучыны" Уладзіміра Конана, "Янка Лучына — лірык" Алеся Яскевіча, "Беларускія пісьменнікі XIX стагоддзя: калектыўны партрэт на фоне Эпохі" Генадзя Кісялёва... А Вячаслаў Рагойша, роўнага якому сёння на Беларусі няма ў веданні тэорыі літаратуры і асабліва вершаскладання, глыбока раскрыў такі аспект, як "верш у поліпінгвальнай спадчыне Янкі Лучыны".

З задавальненнем знаёмімся і з матэрыяламі Уладзіміра Мархеля "Аўтарэмінісцэнцыі ў творчасці Янкі Лучыны" і "Пытанні атрыбутыў і лучыназнаўства". Менавіта дзякуючы У. Мархелю творчая спадчына Лучыны прыйшла да сучаснага чытача ў найбольш поўнамаб'ёме, калі ў 1988 годзе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" пачылася светкіна "Творы", да якой ён напісаў прадмову, пераклаў польскамоўныя творы, зрабіў каментарый. І гэтым разам даследчык уражвае аргументаванасцю сваіх разваг, здатнасцю прыадкрываць асобныя з тых таямніц, што па сённяшні дзень існуюць у дачыненні да аўтара "Вязанкі".

Сярод аўтараў і замежных даследчыкаў: польскія Алеся Баршчэўскі ("Паэзія Неслухоўскага ў кантэксце польскага пазітывізму") і Юрась Гарбінскі ("Янка Лучына ў эпістэлярыях Адама М-скага"), а таксама Аляксей Каўка з Масквы ("Сігнал вечнасці"), а гэта яскрава сведчыць аб тым, што Лучына адносіцца да тых пісьменнікаў, якія, належачы канкрэтнай літаратуры, сваёй прысутнасцю не абмяжоўваюцца толькі яе межамі, бо ў творчасці закралі праблемы агульначалавечага зместу. Таму ёсць спадзяванні, што з цягам часу ў лучыназнаўстве з'явіцца новыя старонкі і будуць яны напісаны не толькі нашымі літаратуразнаўцамі. Тым самым кніжка "Янка Лучына ў кантэксце самаідэнтыфікацыі беларускай літаратуры" аб'ячае працаваць.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Адам ГЛОБУС

ЛІРЫКА

Мінск і Вільня

У Вільні снег. У Вільні цішыня.
У Вільні ўтульна і выдатна

спіцца.
Мне Беларусь заўсёды ў Вільні
сніцца
заможная, свабодная, мая...

У Мінску дождж. У Мінску
мітусня.

У Мінску тлумна і няма спакою.
Тут не знаходзіш згоды сам
з сабою.

Ды толькі ў Мінску
на Радзіме я.

Дыктоўка

Блакiтныя анёлы
блакiтнымi алоўкамі
пісалі пад дыктоўку
пра цэрквы і касцёлы,
пра залатыя свечкі...
Усвятлілі надыктоўкай
ім беларускай моваю
кароткі верш пра вечнасць.

Вершы

Калі без розніцы
з кім піць і з кім гуляць.
Калі ўсё роўна

Ніяна ЗАГАРЭЎСКАЯ

Колеры году

Настрой такі — нібыта
не вясна,
нібыта зноў прыйшла нудота-
восень,
гляджу на каляндар, і лічба
"восем"
мне кажа: сакавік. А не пазнаць
праз мітусню пачатак
хараства,
зрывае вецер жаваронка песню,
і сонечны прамень зусім не весні,
адно таю — што снег зусім
растаў...

Залацісты сад
хмурыцца ў журбе.
Не прыйду назад,
не вярну цябе.
Восень, спавуцінь
дзён маіх нуду.
Хмары засцяць сінь,
цёплае крадуць.
Ці сагрэеш ты
сонейкам мой сад?
Ападуць лісты,
пройдзе лістапад...

Адлятае лета, адлятае.
"Ці ідзеш ты, восень?" —
я пытаю.

хто пазычыць грошы...
Не дай мне Бог
такой дурной раскошы
Лепш у самоце
вершы паскладаць...

Партрэты

Намалюю твой партрэт
тушышу на шпалеры,
весьляейшы стане свет
у пустой кватэры.

У каханьня ёсць сакрэт —
упрыгожваць побыт.
Напішу аўтапартрэт
і пастаўлю побач.

Таня

Мне доўгае расстанне з Таняй
чарнейшае за чарнату.
Пусцейшае за пустату
мне доўгае расстанне з Таняй.
Гарэлкай лекую бяду,
пішу, чакаючы спаткання:
"Мне доўгае расстанне з Таняй
чарнейшае за чарнату".

Інтэрнэт

У інтэрнэтных нетрах
сябра я шукаў...
Не спаў, чакаў
у інтэрнэтных нетрах.
На ўскрайку інтэрнэтнай
апраметнай
я на экране словы напісаў:
"У інтэрнэтных нетрах
сябра я шукаў..."

Кола

Пойдзеш на захад
і прыйдзеш на ўсход.
Рушыш на поўдзень,
а зайдзеш на поўнач.
Кола замкнёнае.
Ясная поўня
зманліва кліча
ў бясконцы паход.

Сунічка

Мая вясковая дурнічка,
мая ружовая сунічка,
люблю цябе за грэшны смех
і за найсаладзейшы грэх.

Цішыня. Маўчанне цісне скроні,
толькі парадчэла дуба крона,
толькі пажайцелі ў лузе травы,
толькі клопаты ў людзей

ды справы.
Прыязджанцы паўцякалі з вёскі,
Лес шуміць былога адгалоскам...
"Восень, дзе твае шляхі-
дарогі?" —
жоўты ліст самотна лёг
пад ногі.

Лёсу хвалі

Пабілі бераг лёсу хвалі —
падсечаныя берагі.
Гады найлепшае схавалі
ў бяздонны час мае тугі
З адхону — чорнае вірышча,
ды сёння — хвалі ў цішыні,
над лёсам іншым вецер свішча,
ён іншыя скрадае дні.
Іду. Пяшчоцяць хвалі бераг,
нястрымна час уперад мкне.
Замест тугі — у сэрцы вера,
што выратоўвае мяне.

Новы ранак расой заблішчыць,
потым сонца схіляецца долу —
зноў у срэбранай песні начы
выяўляецца заўтрашні золак.
Час ляціць у быццё, небыццё,

Мур-мур-мур

Ты любіш цацкі і бразготкі.
Ты муркаеш, нібыта котка.
Мяне ты любіш перад сном
паказываць сваім хвостом.

Берэт

Ты ходзіш па дыяганалі,
а я хаджу напросту.
Мы налівалі, выпівалі
на мосце і пад мостам.

Берэт у рэчку выкідалі
адным шырокім жэстам.
Берэт наш хваля цалавала,
як жаніха нявеста.

Ты і я

Напісаў для цябе: пра Парыж,
пра жывыя і мёртвыя грошы,
пра самоту і бацькаўскі крыж...
Я — харошы.

Напішу для цябе: пра любоў
да гарэлкі, пра водар раскошы
пацалункаў, пра вершы Лі Бо...
Я — харошы.

Ты напішаш мне словы ў адказ:
пра малюска, хваробу,
адрошанасць,
пра Берніні, Тэрэзу, экстаз...
Ты — разумная й надта
харошая.

Агонь

Экзістэнцыйныя настроі:
я вылучыў сябе з сябе,
пераназваў і перакроўіў,
цяпер жыву нібыта ў сне.

Навокал: ватнае бяссілле
і павуцінне глухаты.
Агонь мігціць зялёна-сіні
на дне душэўнай пустаты.

Наказ крыжаносцу

Не лі гарэлку ў кока-колу.
Пі так. А лепш не пі зусім.
Будзь мужны. Не хадзі па колу.
Наўпрост ідзі ў Ерусалім.

Цябе чакае Вечны Горад
пад крыжам светла-залатым.
Загіне здраднік, згіне вораг —
аддзячыць Богу зможаш ты.

пакаленні змяняе, эпохі.
Прыляцеў, азірнуўся і ўцёк —
пуцявіны парослыя мохам.
Што аднойчы было —
будзе зноў,

будуць дзеяць, што й дзеялі
людзі,
толькі, можа, у нашых сыноў
песня новаю, вольнаю будзе.
Літасць Неба пральцеца на нас,
каб засвоілі ісціны ўрокі.
І тады ў светлай вечнасці час
запавоціць імклівыя крокі.

ЯК Я СТАЎ МІЛІЦЫЯНЭРАМ

У адзін са спякотных майскіх вечараў 1976 года я стаяў на палубе малага супрацьлодачнага карабля пад нумарам 136 і назіраў, як разамлелы чырвоны сонечны дыск няспешна, нібы пад прымусам, ціснецца да вады і паволі хаваецца за марскім даляглядам. На моры поўная бязветрыца, ніводнай хвалі, і ад гэтага здаецца, што сонца нехта сілком цягне ў марское бяздонне.

У мяне, старшага матроса Ваенна-Марскага Флоту СССР, самотна і трывожна на душы. Я ведаю, што менавіта там, дзе хаваецца сонца, доўгачаканая зямля, па якой больш за ўсё сумуюць ногі. Мне да няўсцёрпкі хочацца адчуць пад сабой нават не траву, а хоць бы каменчыкі ці гарачы бетон на пірсе, дзе звычайна швартуецца наш карабель.

Самота ж ад таго, што я — “гадок”, па-вайсковому — “дэмбель”, і па вяртанні на базу, праз месяц-другі, апошні раз сыду з карабля. Дзеля гэтай важнай падзеі “карасі” па даўняй завя-

а ўсё ўжо даўно вырашана, настойліва прапанаваў:

— Праўдзін, калі адслужыў у сваім флоце, давай да нас, у міліцыю!.. Мы табе адразу матацыкл выдадзім, а калі ажэншыся — кватэру...

— Мне б спярша павучыцца, — пачуўшы пра жаніцьбу, разгублена прамамарытаў я. — Хачу у Мінскую сярэднюю школу міліцыі...

— Не хочаш кватэру — не трэба, — пасміхнуўся Ігнатвіч і, па-кампанейску лягнуўшы мяне па плячы, сур’ёзна патлумачыў: — Нашто вучыцца ў сярэдняй, калі ёсць вышэйшая?.. Толькі ў гэтым годзе ты нікуды ўжо не паспееш, экзамены вось-вось пачнуцца. Гэта табе не цывільная ВНУ: дакументы збіраюцца загадзя, яшчэ на пачатку года... Так што пішы рапарт, папрацуі міліцыянерам, а на наступны год мы цябе самі накіруем... Канешне, пры ўмове, што па службе заўваг не будзе.

З аддзела я не выйшаў — вылецеў, быццам крылы выраслі. На вуліцы дыхнуў свежага паветра і, ухваляючы сябе за кемлівасць, узмакрэлай ад хвалявання далонню правёў па шурпатай чорнай вокладцы канспекта з цы-

асабліва ў гэткай глыбінцы, як Шаркаўшчына.

Зрэшты, мінулі гады, і я стаў, як усе, стандартным, форму ўжо не перашываў, памеры грудной клеткі і талі ідэальна сшыліся. А гэты выпадак я ўзгадаў адно таму, што нампаліт Ігнатвіч неяк сказаў:

— Віктар, калі ты на цэлым складзе не падабраў форму, калі ты не змог для сябе зрабіць гэтую дробязь, то што ты зможаш зрабіць для людзей?

ПАХ ГАЗЫ

У сямідзесятыя гады ў Шаркаўшчыне жыў малодшы брат славуэтага беларускага пісьменніка. Ён насіў шкіперскую бародку, любіў, каб да яго звярталіся па бацьку — Паўлавіч. У бліжнім асяродку, асабліва пад чаркай, сам сябе называў Падлавічам. Працаваў Паўлавіч у раённай газеце “Кліч Радзімы” і слыў чалавекам вядомым.

Мы ведалі адзін аднаго і былі ў доволі добрых адносінах, здаралася і чарку разам бралі. Але, як часцяком

Віктар ПРАЎДЗІН

МІЛІЦЫЯНЭР ЗА КАДРАМ...

апаведы з новай кнігі

дзёнцы накрываюць трап белымі прасцінамі, што не робіцца нават пры сустрэчах-праводзінах галоўнакамандуючага. Апошні раз адаб’юць склянкі — і буду я вольны. Менавіта гэта і трывожыць, бо тры гады — тэрмін немалы, абрыдла карабельнае жыццё, але што рабіць на волі?

Не надта ласкавае Балтыйскае мора пераканала у тым, што Зямля — жывая, і мне зусім не хочацца па вяртанні дома зноў брацца за рычагі мелярацыйнага экскаватара ЭТЦ-202 і паласаваць яе, родную, пракладваючы дрэнажныя трубы.

У руках узятая ў карабельнай бібліятэцы кніжка Віля Ліпатава “Сяржант міліцыі”, гэта яшчэ адна прычына майго смутку і нават гневу. Я ўзрушаны тым, як галоўны герой ставіцца да выканання службовых абавязкаў, як ён, рызыкуючы жыццём, затрымлівае злачынцаў і лічыць гэта звычайнай справай. А вось паводзіны маці ягонага жонкі абурваюць, і не таму, што яна — цешча, а таму, што міліцыянер для яе — чалавек з іншага цеста, і не надта якаснага... Менавіта ліпатаўская цешча з “Сяржанта міліцыі” пасля дэмабілізацыі і прывяла мяне ў кабінет начальніка Шаркаўшчынскага РАУС.

Фёдар Фёдаравіч Лятко — чалавек маўклівы, маладжавы, высокі й трошкі сутулы. Строгі мундзір і маёрскія зорачкі на пагонах робяць яго старэйшым, а штохвіліннае “так-так” наводзіць на думку: ён наперад ведае прычыну майго візиту.

Адчуваю сябе ўп’яўлена, лічу ідэйна падрыхтаваным да размовы, усё ж за апошні месяц перачытаў і канспектаваў у агульным тоўстым сшытку пад чорнай вокладкай даклад Брэжнева на апошнім з’ездзе Камуністычнай партыі Савецкага Саюза.

Лятко не перапыняе, слухае і сваім “так-так” падбадзёрвае. Калі мая ўзнёслая прамова пра барацьбу са злачыннасцю скончылася, Фёдар Фёдаравіч, хаваючы ўсмішку, суха сказаў:

— Ведаю, Праўдзін, тваіх бацькоў. Добрыя людзі. І пра цябе чуў... Да войска ты шалапутны быў... Параіцца трэба. — Ён набірае нумар тэлефона і коротка загадае: — Зайдзі.

Праз хвіліну ў кабінет, як вихор, урываецца Мікалай Іванавіч Ігнатвіч, капітан міліцыі, нам паліт аддзела і мой даўні знаёмы. Рымскі профіль, ганарліва ўскінутая галава, быстрыя пранізлівыя вочы, усё той жа заліхвацкі кучаравы чуб, і толькі на жываце кіцель ужо цеснаваты. Хто-хто, а нампаліт, які жыў па суседстве, на вуліцы Скарыны, пра маю шалапутнасць ведаў усё ці амаль усё.

Убачыўшы мяне, Ігнатвіч нечакана ўздаваўся, чым відавочна здзівіў Лятко, і адразу, быццам не трэба раіцца,

татамі генеральнага сакратара. Я быў перакананы, што толькі гэты сшытак зрабіў патрэбнае ўражанне і на Лятко, і на Ігнатвіча. Зрэшты, якое ўражанне мог зрабіць мой рыжы чуб і звычайны профіль?

Рамантык! Я і ўявіць не мог, што пройдуць гады, і мне дзевяццаць выпісаць у Мінскім абласным ваенкаммаце адрасы “дэмбеляў” і ездзіць па вёсках, агітаваць хлопцаў на службу ў мінскай міліцыі (тады мінчане неохвотна, а дакладней, амаль не ішлі працаваць у міліцыю), буду, як той Ігнатвіч і Лятко, абяцаць вучобу, і кватэры, і залатыя горы! Канешне, пры ўмове добрага службы. Не мог я ўявіць і таго, што праз колькі гадоў сустрэнуся ў шпіталі з начальнікам Сяненскага РАУС падпалкоўнікам Ігнатвічам, маім некалішнім міліцэйскім “хросным” бацькам, і ён прызнаецца, што цяжка хворы. Мы вып’ем пляшку лімоннага лікёру, а праз нейкі час у газеце “На страже Окцябры” з’явіцца некралог па Мікалаю Іванавічу Ігнатвічу.

ФОРМА

Нявыкрутка атрымалася з міліцэйскай формай, якую я ў двух мяхах прытарабаніў дадому з Віцебска, але на службу яшчэ больш месяца прыходзіў у цывільным. Гэта вельмі злавала нампаліта Ігнатвіча, які той жа час залічыў мяне ў парушальнікі дысцыпліны.

— Форму атрымаў? — пры кожнай сустрэчы строга пытаўся Мікалай Іванавіч.

— Атрымаў.
— Чаму не носіш?
— Перашываю, памер не мой.
— Навошта браў? — дапжаў Ігнатвіч і, калі нехта быў побач, заўсёды ставіў на від.

Першы раз я паспрабаваў даказаць, патлумачыць, што ў мяне памер грудной клеткі — сто дзевяць сантыметраў, а ў талі — толькі шэсцьдзесяць пяць. Розніца велізарная: калі кіцель добры ў пузе, то не наладзіць на плечы, а калі добры ў плячах, то паўметра матэрыі трэба забраць ад пуза. Пра штаны зусім маўчаў, бо мог абедзвюма нагамі слізгануць у адну калашыну і не заўважыць. З усёй атрыманай формы па мне былі толькі шапка, фуражка, бацінкі ды ялавявы боты з ачукамі. Каб не выглядаць пудзілам, я аднёс форму ў атэль на перашыў.

Існуе такі тэрмін, як “нестандартная фігура”, і, напэўна, я па тым часе якраз падыходзіў пад гэтае вызначэнне, але ж матэрыю міліцыянеру для індывідуальнага пашыву ніхто не даваў. Калі-нікалі атрымоўвалі сышчыкі ці следчыя, і то з вялікай цяжкасцю,

бывае, адносіны паміж людзьмі псуецца, асабліва калі адзін з іх міліцыянер і, хоча ён таго ці не, але службовыя абавязкі выконваць павінен. Менавіта мае службовыя абавязкі і сталі прычынай разладу.

Жыў ён з жонкай і сынам у двухпавярховым васьмікватэрным доме побач з аўтавакзалам. Паўлавіч любіў (можна, і занадта) гарэліцу, і, канешне, яна была прычынай частых сямейных звадак. З маўклівай згоды раённага начальства і міліцыя, як кажуць, “на тармазах” спускала, не давала ходу скаргам жонкі журналіста.

Але, калі чарговы раз на сямейную зваду прыехаў Праўдзін і ўбачыў, як п’яны Паўлавіч з запалкамі ў руках, быццам звар’яцель, бегае па кватэры, выбягае на агульны калідор і крычыць, што падпаліць сябе і ўсіх, прыйшлося прымаць рашучыя меры. Гэта была не пагроза, а рэальнасць, бо Паўлавіч абліў сябе газай, і заставалася толькі чыркнуць запалкай.

Чалавек у форме стаў апошняй кропкай у прыняцці рашэння, бо, убачыўшы міліцыянера, ён крыкнуў, каб вінаватай у ягонага жажлівай смерці лічылі жонку, і чыркнуў запалкай па карабкі. Агонь мільгануў і адразу ж патух, але і гэтага хапіла, каб суседзі кінуліся па сваіх кватэрах.

Другую запалку ён выцягнуць не паспеў: я выбіў карабок, паваліў Расціслава на лесвічную пляцоўку і закруціў рукі за спіну. Потым звязаў затрыманага рамянем, які выцягнуў з ягоных жа штаноў, і даставіў у адзел. Канешне, у той сітуацыі я павінен быў склаці пратакол, хоць бы за дробнае хуліганства. (Для тых, хто засумняваецца ў маім апаведзе, паведамлю, што

ў тых гады міліцыянеры складалі пратаколы нараўне з афіцэрамі.)

А потым у мяне пачалося блуканне па начальніцкіх кабінетах, бо скончылася гэтая гісторыя тым, што Расціслаў Паўлавіч, вядомы ў раёне чалавек, напісаў скаргу начальніку Віцебскага Упраўлення ўнутраных спраў ажно на васьмі старонках на “неправамоцныя дзеянні малодшага сяржанта міліцыі Праўдзіна”. Праўда, мой начальнік Фёдар Фёдаравіч Лятко за мяне заступіўся і ходу гэтай скарге не даў. Ён выклікаў мяне і ў прысутнасці Расціслава Паўлавіча паўшчуваў, што не трэба было мне на вачах суседзяў валіць на падлогу і тым зневажаць вядомага на ўвесь раён чалавека. У сваё “апраўданне” я папрасіў Расціслава Паўлавіча, каб ён, калі зноў надумае падпаліць сябе, рабіў гэта не ў кватэры, не ў доме, а за Шаркаўшчынай, у полі, лепш за ўсё па дарозе на калгас “Вялікае сяло”. Там ёсць дзе разгуляцца і, галоўнае, нікому не нашкодзіш...

На тым усё і скончылася. Потым мы сустрэкліся пры розных абставінах, але пра выпадак з запалкамі не ўспаміналі, быццам тое і не было. Аказалася, што ў гэтай гісторыі больш за ўсё пацярпела мая маці, якой дзвалася не адзін раз мыць маю прапахлую газай форму. Толькі пах гэты трымаўся вельмі доўга, і нават цяпер, калі яго чую, адразу ў памяці ўсплываюць далёкія сямідзесятыя і Расціслаў Паўлавіч.

«ЛЫСАЯ» ШАРКАЎШЧЫНА

У Шаркаўшчынскім адзеле міліцыі працаваў Васіль Войтаў. Ён быў невысокі, хударлявы, на бледным твары заўсёды быццам прыклееная ніякавата ўсмішка, на пагонах — сяржанцкія лычкі. Жыў Васіль на раёне, але ў якой вёсцы, цяпер не прыпомню. Сярод іншых міліцыянераў нічым не вылучаўся, але меў незвычайнае, а можа, і прафесійнае хобі.

Тады яшчэ ўсіх пакараных судом за дробнае хуліганства на пятнаццаць сутак, як прынята было гаварыць, абалваньвалі — стрыглі пад нуль, налыса. Васіль вельмі любіў быць цырульнікам і крыўдаваў, калі нехта іншы з міліцыянераў абстрыгаў “сутачнікаў”. На свае выхадныя, здаралася, нават хаваў машынку. Зрэшты, для ўсіх міліцыянераў абавязак цырульніка — лішні клопат, і ўсе мы ў гэтым спадзяваліся на Васіля. Нават аператыўныя дзжурныя глядзелі скрозь пальцы на неабстрыжаных “жыхароў” аддзела, ведалі, што, як толькі з’явіцца Войтаў, санпацоўку пройдуць усе. Любіў Васіль, як ён сам казаў, “чысціць людзям галовы”.

Цяпер лысы — самы “піск моды”, а ў тых гады “піскам” лічыліся доўгія валасы. Абалваніць Васіль чарговага хуліганіста маладзёна, паглядзіць пабацькоўску па лысай галаве і заўсёды скажа: “Цяпер цябе, забіяку-хулігана, здалёк відаць! Памятай пра гэта...”

А потым Васілю прысніўся сон, які ён расказваў кожнаму з нас і ўсё дэпытваўся: “Што б гэта значыла?..”

А прыснілася яму, што выйшаў закон, па якім міліцыя павінна стрыгчы “пад Каптоўскага” усіх, хто зрабіў нешта кепскае ці яшчэ толькі збіраецца.

— Мяне, — расказваў Васіль, — у сне наш начальнік Лятко паставіў на пост каля маста праз Дзісенку. Зраўмела, што гэта самае лепшае месца, бо мост адзін, па ім усе ідуць. Пісталет забраў, а замест яго выдаў электрычную падстрыжачную машынку. “Наводзь, — кажа, — Войтаў, парадак. Зрэшты, прыйшоў твой час”. Я і рады старацца, шчырую без адпачынку і выхадных, радуся, што нарэшце ўрад зразумеў, як можна перамагчы злачыннасць. А праз колькі дзён убачыў, што стрыгчы няма каго — уся Шаркаўшчына лысыя! Убачыў і спужаўся, бо зразумеў, што застаўся без работы... І не толькі я...

Вось такі быў Васілю сон. А праз пэўны час стрыгчы “сутачнікаў” забаранілі, і капітан С. сказаў Войтаву: “Ты, Васіль, пра свае сны больш нікому не расказвай. Бачыш, якая нявыкрутка атрымалася: наверху дачуліся, як ты збіраешся перамагчы злачыннасць, і ўраз дапетрылі, што па тваёй міласці іх таксама абалваніць могуць!”

У ЭФІРЫ — БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

На першым нацыянальным канале ў панядзелак у "Радыефакце" ў рубрыцы "Кола часу" Навум Гальпяровіч раскажа пра слаўных сыноў Бацькаўшчыны.

У аўторак — аўтарская праграма "Брама". І праз своеасаблівую браму для слухачоў выйдзе пэтка Ірына Дарафейчук. Гутарку з ёй Навум Гальпяровіч павядзе пра жыццё і літаратуру, пра старажытны Полацк. Прагучаць вершы Ірыны і водгукі пра яе творчасць спецыялістаў і чытачоў. Пачатак праграмы — у 22.30. У гэты ж час у сераду Святалана Шаліма ў сваёй праграме "Авансцэна" звернецца да постаці Уладзіслава Галубка.

А ў чацвер у 22.30 размаітымі фарбамі зайграе праграма Галіны Шаблінскай "Палітра". Тут слухача чакае нямала цікавых рубрык.

"Сентыментальнае паляванне" Ірыны Шаўляковай разгорнецца ў гэты ж час у пятніцу. Разам з ёй у "паляванні" будуць удзельнічаць Аляксей Пашкевіч і Вольга Куртаніч.

Сустрэча з паэтам Анатолям Аўруціным чакае слухачоў у суботу, у блоку "Жывы гук", які пачнецца ў 16.15. У гэты ж дзень, а таксама ў нядзелю прагучаць навіны літаратуры ў "Літаратурным праспекце" і ў "Кнігарні". У праграмах "Суботні радыеваж", "Беларускі альбом", "Радыепарк".

Кожны дзень, акрамя выхадных, пачынаючы з панядзелка, — "Кароткія гісторыі". Прагучаць у перакладзе на беларускую мову апавяданні Вірджыніі Вульф, Генрыка Сянкевіча, з кнігі "Шляхціц Завальня" Яна Баршчэўскага і іншыя. Пачатак у 00 гадзін.

Канал "Культура". Ранішні інфармацыйна-публіцыстычны блок прэзентуе "Хвіліны паэзіі", а з 10.00 раніцы — "Клуб дамасадаў". У ім, у панядзелак — "Чорны замак Альшанскі". Працяг чытання твора У. Караткевіча. У 17.00 — з фондаў радые — "Пазі і кветкі". Музычны вечар паэта Л. Дранько-Майсюка. У аўторак — у 14.10 — літаратурная праграма з блоку "Сімфонія дня" з Галінай Шаблінскай. У сераду — "Клуб дамасадаў" і "Натхненне" В. Макарэвіча, у чацвер — з фондаў радые — М. Маляўка, "На прасторах жыцця", Г. Гарэцкі "Успаміны пра брата", "Звон вечаровы" (духоўныя пошукі М. Цвятаевай). Пачатак у 17 гадзін.

У нядзелю пад рубрыкай "Фонды радые" тэатралам спектакль А. Астроўскага "Позняе каханне" і вершы Р. Тармоўкі "Зорная пара". Пачатак у 16 гадзін. Н. К.

«ДЗЕЯ Ў СЛОВЕ»

12 лістапада ў вялікай зале Дома літаратара (Фрунзе, 5) адбудзецца вечарына-прэзентацыя новага літаратурнага выдання "Дзеяслоў".

У імпрэзе бяруць удзел аўтары першага нумара: Янка Брыль, Ніл Гілевіч, Леанід Дранько-Майсюк, Аляксей Пісьмянкоў, Міхась Скобла; барды: Аляксей Каміцкі, Лявон Тышкевіч, Дзяніс Лісейчыкаў, Аляксей Дуко, а таксама стваральнікі "Дзеяслова".

Пачатак вечарыны — а 18-ай гадзіне. Уваход вольны.

Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне пасадаў прафесарска-выкладчыцкага складу:

- загадчык кафедры дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва 1
- дацэнт кафедры рэжысуры 1
- дацэнт кафедры малюнка 1
- старшы выкладчык кафедры майстэрства акцёра 1
- выкладчык кафедры майстэрства акцёра 1
- старшы выкладчык кафедры кіна-тэлемастацтва 1
- старшы выкладчык кафедры дызайна 2
- выкладчык кафедры скульптуры 1
- выкладчык кафедры графікі 1

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання аб'явы.

Заявы і дакументы, згодна ўмовам аб конкурсах, падаваць на імя рэктара акадэміі на адрас: 220012, г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 81, аддзел кадраў; тэл. 232-77-34.

VII Міжнародны тэатральны фестываль "Белая вежа" ў гэтым годзе стаў адзіным маштабным тэатральным святам на Беларусі. Праводзіўся ён намаганнямі абласнога Савета, абласнога ўпраўлення культуры (вельмі зацікаўленага ва ўсім, што адбывалася на фестывалі), дырэкцыямі Брэсцкага тэатра драмы і музыкі і Брэсцкага тэатра лялек.

З 12 паказаных у драматычнай праграме спектакляў большасць былі створаны на класічных п'есах, астатнія таксама так ці інакш былі звязаны з класічнымі персанажамі. Магчыма, нехта скажа, што ў такой сітуацыі складана гаварыць пра надзвычайнасць фестывальнага сюжэта. Аднак тэма пастановак, праблемы галоўных герояў і актуальнае сцэнічнае мысленне на пляцоўках "Белай вежы" даюць падставы для сур'ёзнай размовы пра сучаснасць.

У кожнай фестывальнай гісторыі самым важным і самым хвалюючым было пытанне пра жыццё і смерць — тое пытанне, што стае галоўным, калі мы разважаем пра сэнс жыцця. Найбольш востра яно было сканцэнтравана ў спектаклі "Маскарад" паводле драмы М. Лермантава ў пастаноўцы рэспубліканскага тэатра "Лучафэрул" з Кішыніёва. Здаецца, рэжысёр Барыс Фокша змог бы такое ж

Карасу спалучыць у сваёй пастаноўцы традыцыі турэцкага тэатра з сучаснымі сцэнічнымі метадамі. Тое, што мы пабачылі, было прасякнута адкрытым тэмпераментам, які нічым не стрымліваўся. Дзея, здаецца, не мела ніякага дачынення да афінскіх ускраін, як у Шэкспіра, і тое, што акцёры завяршаюць спектакль танцамі сіртакі, было зусім нечаканым. Аднак, нарэшце, ці не ўсё роўна: перад намі адбывалася дзеянне нахштальт КВЗэшных прыколаў, і ў гэтым шалёным кічы кожнае лыка было ў радок. Апошні эпізод "Сну", той самы, калі бадзяжыня трупамі рамеснікаў выступае са спектаклем, у любым сцэнічным вырашэнні абавязкова будзе ўдалым. Буйны нораў турэцкіх акцёраў тут атрымаў найбольш поўны выхад, яны ўзняліся на ўзровень адкрытай буфанады і зрабілі гэта шчодра і радасна.

ДАКРАНУЦА ДА СВЯТЛА

Тэатральная «Белая вежа» ў Брэсце

вырашэнне выкарыстаць для любога іншага драматургічнага матэрыялу, і сапраўды, кампазіцыя малдаўскага "Маскарада" выглядае вонкавай у стасунках з тэкстамі ўзаемаадносін персанажаў. Аднак, з другога боку, калі не звяртаць увагу на дэталі, удаецца разгледзець алгарытм дзеі, яе сутнасць і зразумець логіку Лёсу, трапляючы ў пастку якога любы герой пачынае жыць і адчуваць па пэўных законах. Тэатр "Лучафэрул" у 60-я гады стварылі выпускнікі Шчукінскага вучылішча, і вахтангаўскія прынцыпы жывыя і плённыя тут і сёння. Журы, якое ўзначальваў доктар мастацтвазнаўства Рычард Смольскі, аддало спектаклю Гран-пры фестывалю "Белая вежа — 2002".

"Жаночыя гульні" Р. Федзянэва ў пастаноўцы рэжысёра А. Лісаўца ў Кіеўскім тэатры драмы і камедыі, "Скокі смерці" паводле А. Стрындберга, створанага рэжысёрам В. Гульчанкаму Дзяржаўным тэатрам Нацыі (Масква), а таксама "Зорка" Г. Кайзера ў пастаноўцы Тэатра "К-2" з Вроцлава (рэжысёр Е. Ясінікі) былі паказаны на малой сцэне Брэсцкага тэатра драмы. Малыя формы найбольш актуальныя сёння на тэатры не толькі з прычыны недахопу матэрыяльных сродкаў, але і з-за мабільнасці малых акцёрскіх складаў, інтымнасці адносін выканаўцаў і глядачоў, што дазваляе зберагаць рэшткі сістэмы Станіслаўскага, — вызначаюць ступені акцёрскага майстэрства і сутнасць асобы акцёра, які рашаецца выйсці сам-насам з глядачамі. Гэта былі спектаклі з мноствам дыялогаў, у іх не выкарыстоўвалі ніякіх пластычных наважыяў, яны былі надзвычай спакійнымі, жарсці, здаецца, хаваліся ў самай глыбіні дзеі, і акцёры рабілі ўсё магчымае, каб ніхто не здагадаўся пра самую сутнасць характараў. Сёння такога роду закрытасць — рэч вельмі рэдка і ўсё ж дастаткова цікавая, бо зусім не выключана, што тэатр вернецца да такога спосабу існавання на фоне звыклага ўжо візуальнага багацця тэлеэкрана і дынамікі выяў камп'ютэрнага манітора.

Незвычайнасцю пастановачнай культуры ўразаіла прадстаўленне Трабзонскага дзяржаўнага тэатра з Турцыі "Сон у летнюю ноч" паводле В. Шэкспіра. Мурат

Здаецца, самым класічным на фестывалі стаў спектакль Брэсцкага тэатра драмы і музыкі "Рэвізія" паводле камедыі М. Гогаля "Рэвізор" у пастаноўцы Андрэя Бакірава. Цікавае вонкавае вырашэнне, строгая стылізаванасць, ансамблевыя акцёрскае існавання, характарнасць, сталасць выканаўцаў і разуменні і вырашэнні кожнага вобраза, памяркованасць трактоўкі, яснасць выкладання сэнсу і разам з тым забаўляльнасць — усё гэта варта высокай ацэнкі і значнай павагі да работы тэатра. Сяргей Пяткевіч — Хлестакоў атрымаў прыз журы за лепшую мужчынскую ролю. Аднак, думаецца, пастаноўка магла б прэтэндаваць не толькі на такую адзнаку. Яна, сапраўды, вылучалася сярод іншых сваёй цэласнасцю, арганічнасцю і, яшчэ раз, чысцінёй класічнасці.

Класічнасць беларусаў і буфоннасць туркаў, строгая вытанчанасць малдаван, выдатны постмадэрнізм расіянаў у трактоўцы гоголеўскай "Запіска вар'ята" — У спектаклі тэатра Нацыі з Масквы "Чатыры ў нуль" (рэжысёр Генадзь Шапашнікаў, мастак Віктар Герасіменка) сцэнічная канструкцыя ўяўляе сабой надзвычай прыгожую клетку, зробленую з чыгуных агароджаў, што трансфармуецца, мяняе фрагменты, дваіцца ў шматлікіх люстраных праёмах. Уся яна запоўнена ворахам папер, якія паводкаю запаланаюць ледзь не ўсю прастору ў клетцы. Героі пераадоўваюць супрацьупаўленне папяровай плыні. Халаднаваты, вельмі стыльны спектакль створаны ў еўрапейскай традыцыі вонкава бліскучых сцэнічных пастановак, атрымаў прыз за сцэнічны эксперымент у сцэнаграфічным вырашэнні твора.

Надзвычай эксперыментальным, нават рызыкаўна эксперыментальным аказаўся "Вішнёвы сад" тэатра "Міхія Эмінэску" з Баташанаў, што ў Румыніі. Вытрымаўшы спектакль у строга чорна-белай гаме, пастаноўшчык І. Бардэяну вельмі вольна абышоўся і з Шарлотай, і з Гаевым, які бесперапынна п'е і пастаянна забягае за кулісы "адліць", і з дуэтам Дунашы і Яшы, і з Епіходавым, і з Лапахіным... Пашчасціла тут, здаецца, толькі адной Ранеўскай, жанчыне даволі сталай і, пэўна, ўжо не зацікаўленай ў рызыкаўных гульнях астатніх.

Эксперыментальным выглядала і вырашэнне "Калігулы" паводле А. Камю ў пастаноўцы Вітаўтаса Грыгальюнаса ў Нацыянальным рускім тэатры імя М. Горькага з Мінска. Дзею п'есы перанеслі ў асяроддзе байкераў, і на сцэне бліскуча былі прадэманстраваны лепшыя ўзоры іхняй субкультуры. Праўда, да логікі ўзаемаадносін імператара і яго сяброў гэта, як выветлілася са спектакля, асабліва дачынення не мела: так, фон, не болей, а шкада! Думаецца, распрацоўка драматургічнага матэрыялу для набліжэння яго да сённяшняга маладзёжнага асяроддзя была б дарэчы і надала б пастаноўцы вастрыню. У "Калігуле" даследуюцца паводзіны чалавека, што апынуўся ў трагічных абставінах, у жыццёвым крызісе, страціўшы каханне. Калігула выбірае самы страшны шлях выхаду з жыццёвага тупіка: ён знішчае ўсё і ўсіх навокал. Фінал выходзіць яшчэ больш трагічным: ён разумее, што гэта быў шлях у нікуды. Ці магчыма для Калігулы (маецца на ўвазе персанаж спектакля, а не гістарычная асоба) пазбегнуць пакарання? І ці ёсць наогул выхад з ягонага тупіка? Самагубства ж толькі памножыць зраг ягоных злачынстваў. І ці існуе выйсце для Калігулы? Пытанні вельмі балючыя і значныя. На жаль, у спектаклі на іх не адказалі, як не закарнулі шматлікіх праблем.

Канцэнтрацыяй кахання і бяспэчнасці жыццёвага імгнення стаў спектакль Ружскага тэатра рускай драмы "Эдзіт Піяф. Мой легіанер" паводле К. Драгунскай у пастаноўцы Рамана Вікцюка. Зроблены як перформанс асаблівага кшталту, заснаваны на музычнай партытуры, са спецыфічным фіналам, такім характэрным для Вікцюка, спектакль уяўляе сабой уважальную майстрам структуру. Ён не дазваляе заставацца ў баку ад дзеі, зачаровае вытанчанасцю, шычырацю пачуццяў. А. Шкатаў, М. Корабаў і Н. Плотнікава (якая сама выконвае песні Піяф) ствараюць на сцэне прастору жывой рэальнасці сённяшняга жыцця і прастору віртуальнасці, дзе няма нічога больш рэальнага, чым праўда нашых пачуццяў, чым вышыні вялікай пяшчоты і вялікага кахання.

На сустрэчы пасля спектакля Ніка Плотнікава, якая атрымала прыз за лепшую жаночую ролю, сказала, што адчувае сувязь з Піяф, што яна не іграе вялікую спывачку, я не імкнецца да падабенства ў вобразе, яна проста іграе падобную сітуацыю, і ёй здаецца, што недзе Там сапраўдная Піяф адчувае цеплыню гэтага дачынення.

Думка пра цеплыню дачынення падалася слушна і ў спектаклі Альгірдаса Лаценына "Маёй душы нязмоўклых струны" паводле вершаў Сяргея Ясеніна. Вобразы паэтаў пачатку XX стагоддзя (Ясеніна, Маякоўскага, Бурлюка, Хлебнікава, Севяраніна) паўсталі надзвычай яскрава ў прастору, што стварыў сваёй стражцо і брутальнай сілай Лаценас. Рэжысёр перадаў атмасферу тэатраў-кабарэ той эпохі і тых вечароў, што Ясенін бавіў з Максімам Горкім у вакзальных рэстаранах сярод аркестрыкаў і цыганскай вольніцы. Лаценас склаў кампазіцыю так, што яна ператварылася ў манап'есу, дзе з вострай відэаважнасцю паўсталі ўсе ступені трагедыі паэтавай душы.

Здаецца, усё было ў сёлетняй праграме "Белай вежы": і страсць, і смех, і жорсткае сістэмнае мысленне. Веліч Тэатра, як купал, навісала над намі, і шчасце перажывання зноў і зноў кранала нервы і давала ўсведамленне таго, што Тэатр — гэта ўвесь свет, а акцёрам дадзена, як медыумам, прапусьціць існасць праз сябе і дарыць магчымасць і нам дакрануцца да святла.

Таццяна КАТОВІЧ, тэатральны крытык

НА ЗДЫМКАХ: сцэны са спектакляў "Эдзіт Піяф. Мой легіанер" і "Жаночыя гульні".

Віталь КАТАВІЦКІ: «ПАЧУЦЦЁ ІМПРАВИЗАЦЫІ АМАЛЬ НЕЗНАЁМА БЕЛАРУСКАМУ ТЭАТРУ...»

— Некалі рэжысёр Катавіцкі раскаваў мне ў інтэрв'ю: «Я заўсёды ставіў толькі тыя спектаклі, якія хацелі паставіць у пэўны момант. Напрыклад, «Дзядька Ваня» быў прадэманстраваны каханнем да жанчыны. «Трызненне ўдвая» уяўляе сабой своеасаблівае суміраванне ўсіх перажыванняў, звязаных з сямейным жыццём. Фарсы «Чорт выстаўлены

У новым тэатральным сезоне Дзяржаўны маладзёжны тэатр адзін з першых запрасіў гледачоў на прэм'еру. Галоўны рэжысёр Віталь КАТАВІЦКІ паставіў спектакль «Страсці ў Віндзоры» паводле Шэкспіра. Пра новую пастаноўку, а таксама аб справах у тэатры рэжысёр раскаваў аглядальніку «ЛіМа».

аслом» — гэта абагулены погляд на жыццё». Цікава, а што цяпер падштурхнула вас да пастаноўкі?

— Сёння мяне падштурхнуў да выбару п'есы не унутраны покліч, а матэрыяльная сітуацыя, якая складалася ў тэатры. У сувязі з тым, што зліквідавалі артыкул на пастановачныя выдаткі, тэатрам цяпер даводзіцца зарабляць грошы самім. І вось мы вырашылі, зыходзячы пераважна з меркантильных інтарэсаў, зрабіць гэты сезон сезонам камедыі. Але палічылі, што камедыя павінна быць абавязкова добрага аўтара. На мой погляд, Шэкспіра — самы лепшы камедыёграф. Яго п'еса «Віндзорскія насмешніцы» пра любоў, аб пакаранні хамства. І ўвогуле, падзеі, персанажы як быццам з сённяшняга дня. Толькі калі сёння хам бярэ верх, то на сцэне ён пакараны, тут перамагае каханне. Думаю, што я знайшоў цікавую форму для спектакля — далікатную эклектыку. Сумясціў сучаснасць і старажытнасць.

— Маладзёжны тэатр заўсёды лічыўся эксперыментальнай сцэнай. Ці будзе ў «сезоне камедыі» месца для эксперыменту?

— Адзін эксперымент вы ўжо бачылі — гэта «Страсці ў Віндзоры». Я лічу, што гэта

эксперымент. Бо ў такой манеры — я называю яе «экшн» — вельмі цяжка іграць. Патрэбна імпрэвізацыя, лёгкасць, хуткая рэакцыя. У нас акцёрская школа скіравана да прыземленага пражывання. Акцёрам у гэтым спектаклі вельмі складана іграць спектакль, бо немагчыма схавацца за дэкарацыі, там усё ўмоўна і гэтую ўмоўнасць трэба абыгрываць. У гэтай пастаноўцы я хацелі сумясціць сапраўднае пражыванне, імпрэвізацыю ды ўмоўнае існаванне акцёра. На жаль, пачуццё імпрэвізацыі амаль незнаёма беларускаму тэатру, калі адзін акцёр свабодна падхоплівае жарцік другога, цікава абыгрывае незвычайныя сітуацыі. Здавалася б, такі просценчы спектакль — дзве дзеі, лёгкі сюжэцік, але ўсё гэта разыграць даволі складана. Лягчэй іграць доўгую, марудную трагедыю ці драму. Бо смяцца артысту складаней, чым плакаць. І вось узнік такі эксперымент, калі на сцэне ўсё робіць толькі артыст...

— Але на адну з галоўных роляў вы запрасілі зусім маладога акцёра, які вучыцца ў Беларускай акадэміі мастацтваў ды яшчэ на аддзяленні рэжысуры. Ці не рызыкавалі вы?

— Вядома, рызыкаваў. Але акцёр Іван Шчатко, які іграе ў нас Фальстафа (дарэчы, ён вельмі падобны па фактуры да гэтага

героя) — здольны чалавек. І я думаю, што яму ўжо трэба выходзіць са сценаў акадэміі, загартоўвацца ў спектаклях, спрабаваць сябе з прафесійнымі партнёрамі. Наогул у гэтым спектаклі шмат маладых акцёраў. Шынкара іграе таксама студэнт акадэміі Канстанцін Задворны, вобраз Фэнтана ўвасабляе Дзяніс Маісейчык — нядаўні выпускнік каледжа мастацтваў. Тут многа акцёраў, якія яшчэ не спрабавалі сцэну...

— І вы задаволены ім?

— Вядома, у мяне шмат заўваг. Але я бачу, што яны пацыху набіраюцца майстэрства, адчування гледача. І ў гэтым ім вельмі дапамагаюць сталыя акцёры.

— Віталь, ужо другі сезон Маладзёжны тэатр мае іншы знешні выгляд: з'явілася невялікае фая, буфет, необходимая галерэя акцёраў. У тэатр прышоў новы дырэктар...

— Усе змены, якія адбыліся тут, — гэта заслуга Віктара Старавойтава, з якім мы, на жаль, не хутка знайшлі параўменне. Бо гэта вельмі цудоўна, калі галоўны рэжысёр і дырэктар тэатра разумеюць адно аднаго. Тэатр не можа без дырэктара і не можа без галоўнага рэжысёра. Без першага прыходзіць у заняпад гаспадарчы бок, без другога — труп. Колькі ў нас у Беларусі было і ёсць спробаў сумяшчаць гэтыя пасады — усё няўдала. Ніводнаму тэатру гэта не прынесла карысці. Таму я вельмі рады, што гэты дырэктар у нас ёсць. Ён сапраўдны знаходка для нас. У тэатры стала вельмі прыгожа, зала поўная разумным і дарослым гледачом, планы выконваюцца...

Гутарыла В. БАРАБАНШЧЫКАВА

ЭКСПЕРЫМЕНТЫ ВІТАЛЯ КАТАВІЦКАГА, альбо ЧАЛАВЕК ВЫСТАЎЛЕНА АСЛОМ

...Тое, што ставіць апошнім часам рэжысёр В. Катавіцкі, — і прыгожа, і забаўляльна, і смешна. Відэа, што рэжысёр імкнецца да таго, каб публіка ўпадавала яго спектаклі, пераважна адпачываючы. Праўда, павучальны змест фіналу пастаноўкі «Чорт выстаўлены аслом» вымушае гледачоў на імгненне схаваць усмешку, замерці ў цішыні патухлых агнёў рампы. Затое камедыя «Страсці ў Віндзоры» да самай апошняй мізансцэны выклікае ў публіцы толькі адны станоўчыя эмоцыі.

Новыя спектаклі В. Катавіцкага аб'ядноўвае яшчэ адна заканамернасць: яны, на жаль, не дацягваюць да вышэйняга рэжысёрскага задуму...

Спектакль «Чорт выстаўлены аслом», якім Маладзёжны тэатр адкрыў мінулы тэатральны сезон, мусіў зрабіцца тэатральнай сенсацыяй. Чатыры сярэднявечныя французскія эратычныя фарсы, якія рэжысёр В. Катавіцкі выбраў у якасці драматургічнага матэрыялу, адкрывалі чалавеку, што ягоную душу можна цалкам перамяшаць з брудам. Гэта было сапраўды смелым, нечаканым выпадкам у бок самаўпэўненага Чалавецтва.

...Малады муж сексуальна не задавальняе жонку; закаханы ў сябе нарцыс здраджвае сваёй даражэйшай палове; маладая дзяўчына шукае сексуальных забаваў за спіной старога мужа... Рэжысёр мусіў давесці, што звычайнае жыццё, у якім чалавек прывыкаў да падману, здрады, нахабства, з'яўляецца насамрэч агідным, непригожым. Услед за пісьменнікам-філосафам маркізам Дэ Садам В. Катавіцкі не хоча, каб любілі распусту. «Нячэсць, тым, хто акружае яе ружамі». У багатай выяўленчай палітры спектакля паўстаюць страшэнныя вобразы Босха — гэтага слаўтага нідэрландскага мастака і выкрывальніка жудасных чалавечых загану. Прынамсі, Чорт (І. Чарэпко) прадстаўляецца на сцэне як адзін з яго фантазмагарычных абліччаў, як чалавек-птушка, якая ўзнямаецца з пекла на зямлю, каб завалодаць паболей чалавечымі душами. Музычныя ўрыўкі з «Карміны Бураны» К. Орфа ў аранжыроўцы Р. Манзарака якраз добра перадаюць імгненні палёту нячыстага над зямлёю.

Думка някепская — паказаць перадусім чалавека аслом, адмовіць «вянцу стварэння» ў велічы ўчынкаў. Як вядома, раней фарсамі нашлігоўвалі містэрыі — драмы на біблейскія тэмы. Сёння рэжысёр нагадвае нам пра грэхападзенне, пасля якога на свеце не засталася ніводнага праведнага чалавека. Але выбраўшы даволі вольную форму адлюстравання сваёй задумкі, рэжысёр як быццам пайшоў на кампраміс з распустай і усё ж спакусіўся на тое, каб упрыгожыць яе ружамі. Мне падаецца, што гледачы не ўспрымаюць фарсы як нешта сур'ёзнае. Гэты спектакль многія абвінавач-

ваюць у страшэннай пошласці на сцэне, але, на маю думку, гольца азадкі акцёраў і агонення грудзі актрысы апраўданы фрывольнасцю жанру. Як вядома, у сярэднявеччы тэатр быў пераважна вулічнай забаўкай. Фарсы, перанесены ў сцэны традыцыйнага рэпертуарнага тэатра, нават нягледзячы на вытанчаньня мізансцэны і шыкоўныя касцюмы герояў, губляюць натуральнасць. На жаль, у новым спектаклі Катавіцкага чатыры гісторыі, якія раскрываюць брудную сутнасць чалавечай прыроды, не сталіся цэласным творам: на сцэне павольна разыгрываюцца чатыры асобныя «сцэнікі», звязаныя толькі персанажам Чорта. А вось публіка ва ўсё часы тая ж. Забаўляльнасць, камедыйнасць зместу фарсаў ёй падабаецца больш за ўсё. Таму пузаты п'янога-манах у выкананні Э. Сакуры ці «палавы гігант» брат Гільберт І. Чарэпко пражываюць на сцэне свае гісторыі пад шчырыя апладысменты залы.

Думаецца, што, каб сёння выстаўці насамрэч чалавека аслом, балюча зчапіць яго ганарлівасць, патрэбны зусім іншыя сцэнічныя сродкі, іншая драматургія.

Здаецца, добрая па сённяшнім часе ідэя — пакарыць на сцэне хама. Толькі гэтая задумка, агучаная В. Катавіцкім у многіх інтэрв'ю, застаецца эфемернай, нявыяўленай у яго новым спектаклі «Страсці ў Віндзоры». Пастаноўцы бракуе вынаходлівага рэжысёрскага вырашэння, якое, з майго гледзішча, ёй проста неабходна. Бо на сцэне Маладзёжнага тэатра акцёры пакуль не гатовы быць самі сабе рэжысёрамі. Зразумела, што спектакль яшчэ не абыграны, не абжыты відачынкамі. Верыцца, што камедыя, якая пакуль распадаецца на асобныя кавалкі, у будучым будзе глядзецца цэласным, дынамічным творам. Для мяне асабіста самы верны паказчык удалага спектакля — гэта калі забываеш падчас яго, што знаходзішся ў тэатры. Нягледзячы на серыю вясёлых, забаўляльных калізій (самаўпэўнены рыцар сэр Джон Фальстаф вырашваў заляцацца да багатых кабетаў), іранічных спасылак на наш час (гэта асабліва адбываецца ў музычным афар-

млenni спектакля), уключэння ў сцэнічны твор не адбылося. Мо таму, што ў спектаклі «Страсці ў Віндзоры», па сутнасці, не адчуваецца ніякіх «страсцей».

У спектаклі некалькі спасылак на іншыя творы Шэкспіра. Напрыклад, з «Гамлета» па волі рэжысёра ў пастаноўку трапіў «прывід бацькі Гамлета», з'яўленне якога арганізавалі Фальстаф і яго сябры, каб распавесці даверлівым віндзорскім гараджанам Форду і Пэйджу, што, як у падманутых мужоў, у іх на галовах растуць рогі (з гэтай інтрыгі і распачынаецца вір падзей у п'есе). З камедыі «Сон у чарадзейную ноч» Шэкспіра перанесены феі, эльфы, у маскі якіх падчас своеасаблівага выкрывальніцкага маскарэду пераапрацоўваў усё персанажы — жыхары Віндзора. Толькі тут царыца феі — міс Ганна Пэйдж, навучаная маці і яе сяброўкай, з'едліва насміхаецца над аслом-Фальстафам, хамам і альфонсам-няўдачнікам.

Дзіўна, што ў гэтай пастаноўцы няма розных акцёрскіх малюнкаў. Відэа, што рэжысёр рызыкнуў, запрасіўшы на галоўную ролю малавядомага акцёра І. Шчатко (Фальстаф), які між іншым ужо паспеў выпрацаваць на сцэне Маладзёжнага тэатра пэўныя штампы ігры. Услед за спектаклямі «Позняе каханне», «Трамвай «Жаданне» Шчатко зноў іграе беспаламнага, дураслівага персанжа. Вядома, не ўсё ўдаецца акцёру на сцэне, але яго Фальстаф падабаецца

публіцы. Бадай, самыя запамінальныя персанажы спектакля — гэта камічны, імпульсіўны французскі доктар Каюс у выкананні С. Шаранговіча, падазроны, раўнівы Форд-маўр Брук А. Шарова, баязлівы Спендар у выкананні С. Навіцкага. На жаль, актрысам у гэтым спектаклі няма чаго іграць. Рашучыя віндзорскія насмешніцы місіс Форд (Н. Падвіцкая), місіс Пэйдж (Р. Сідорчык), яе дачка Ганна (Н. Дуванава), місіс Кюіклі (А. Хрысціч) толькі ўпрыгожваюць сцэну сваімі з'яўленнямі на ёй. А наогул «Страсці ў Віндзоры» адкрылі сапраўднага майстра эпізядычнай ролі — Гарбун у выкананні К. Задворнага выклікае ўсмішку і спачуванне да яго нялёгкай долі шынкара. Акцёр, які за ўвесь спектакль не кажа амаль ніводнага слова, здолеў з выдумкай прадставіць свой персанаж, вымусіў гледача чакаць яго з'яўлення на сцэне...

Шкада, калі ў таленавітага, цікавага рэжысёра з'яўляюцца прахадныя спектаклі. Верыцца, што «Жанчына ў пясках» К. Абэ, якую цяпер рыхтуе да пастаноўкі В. Катавіцкі, раскрыве нам багаты, глыбокі ўнутраны свет рэжысёра. Несумненна, спектакль будзе аўтарскім і актуальным, бо эксперыменты В. Катавіцкага працягваюцца...

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА
НА ЗДЫМКУ: сцэна са спектакля «Страсці ў Віндзоры».

Фота Г. ЖЫНКОВА

“КРУШЭННЕ НА РОСТАНІ”

Васіль Якавенка.
Эсэ, артыкулы, гутаркі

“Трохі здзіўляюся сам сабе, чаму я раён не выдаў зборнік сваёй публіцыстыкі, і цяпер мушу падаваць пад адной вокладкай шмат матэрыялаў, аздачаваючы чытача грувасткасцю кнігі”, — гэтак сказаў Васіль Якавенка ў прадмове да свайго выдання. Тут можна пагадзіцца з пісьменнікам толькі ў адным: сапраўды, чаму гэтак марудна і з гэкімі цяжкасцямі выходзяць сёння ў свет вельмі патрэбныя людзям кнігі? Адказ, відаць, банальна прасты: дзяржаўныя выдавецтвы ўшчэнт змізарнелі і сядзяць на галодным пайку, а ў недзяржаўныя — калі ласка, выдавайце, але шукай грошы, прытым грошы немалыя. А ці многія ў сённяшніх жыццёвых варунках здольныя на такое? Усё спадзяванне на спонсараў, але і іх кола звужаецца з кожным днём...

Васілю Якавенку пашанцавала і з выдаўцом, і са спонсарам. Выдавецтва “Беларускі кнігазбор”, акрамя серыйных кніжак, якія карыстаюцца нязменным чытацкім попытам, не-не дый выдае і на-гара што-ко-лечы і па-за планам, найперш тое, за што не было б ні перад кім брыдка. Васіль Якавенка — у ліку гэтых уганараваных. Спонсар у яго таксама пачэсны: ГА Беларускае сацыяльна-эканамічны саюз “Чарнобыль”.

Карацей кажучы, падзея адбылася, кніга пачыла свет і на радасць аўтару, і на вялікую карысць тым, хто падзабыў ці добра не ўцяміў урокі нядаўняй нашай гісторыі. Досыць яркі і самабытны публіцыст, Васіль Якавенка дарэмна баяўся “азадачыць” чытача грувасткасцю сваёй кнігі. Атрымалася ўсё іначай. Зборнік, пад вокладкай якога ўмясціліся творы, напісаныя гарачым сэрцам па гарачых слядах падзей і фактаў, чытаецца ўдмліва і надзвычай зацікаўлена.

На прэс-канферэнцыі, якая прайшла ў Доме друку з нагоды выхаду памянёнага зборніка, думка выступаюца была аднадушная: кніга Васіля Якавенкі — гэта беларускія духоўныя каардынаты ў прасторы і часе, гэта суровае абвінавачванне бальшавіцкай імперыі ў знішчэнні не толькі народаў, але і прыроды. Кожны твор — чалавечы і грамадзянскі ўчынак (Эрнест Ялугін), гэта леталіс сённяшняга нашага жыцця, выдатны матэрыял для гісторыкаў (Георгій Штыхаў, доктар гістарычных навук, Валерый Пазнякоў, доктар філасофскіх навук).

Грунтоўна прааналізавала творы В. Якавенкі пісьменніца Вольга Іпатава, адзначыўшы ў іх высокую грамадзянскую пазіцыю аўтара, ягоныя мужныя словы праўды аб прычынах і наступствах чарнобыльскай катастрофы, і гэта акурат у той час, калі з вуснаў высокіх афіцыйных асобаў гучала суцэльная мана. Тую ж горкую праўду гаварыў В. Якавенка ў шматлікіх сваіх выступах і артыкулах па пытаннях асушэння Палесся. Не застаўся пісьменнік-публіцыст у баку і ад пяхучых праблем пісьменніцкай арганізацыі. Ягоныя артыкулы, інтэрв’ю, змешчаныя ў розных выданнях і зараз сабраныя разам у кнігу, — выдатны дакумент для будучых даследчыкаў літаратурных і пазалітаратурных працэсаў напрыканцы XX і пачатку XXI стагоддзяў.

На канферэнцыі, у падтрымку пазіцыі аўтара кнігі, выступілі, акрамя памянёных асобаў, дырэктар Інстытута гуманітарных экалагічных тэхналогій Міжнароднай акадэміі інфармацыйных тэхналогій Ягор Фядзюшын, урач 3-й клінічнай бальніцы г. Мінска, перасяленец з Веткі Васіль Карповіч, ягоная жонка, інвалід Чарнобыля Алена Рамановіч і іншыя.

Алесь РЫБАК

Чалавечыя ўчынкi заўсёды звязаныя з іх матывамі, пабуджальнымі прычынамі. Нават у тых учынках, якія мы падчас называем нематываванымі, на самай справе ёсць свае матывы.

Класікі нашай літаратуры Янка Купала і Якуб Колас падалі нам багата яркіх мастацкіх прыкладаў глыбокай псіхалагічнай матывацыі чалавечых учынкаў і мноства выдатных узораў метадалагічнага падыходу да расшыфравання індывідуальнай духоўнай “самасці” чалавека.

Так, напрыклад, з тужліва-шчымлівага лірычнага запеву пра лёс таленавітага сялянскага дзіцяці, душа і сэрца якога ўжо ў маленстве здольны былі настройвацца на тонкае і чуйнае ўспрыманне шматгалосай музыкі жыцця, распачынаюцца першыя старонкі коласаўскай паэмы “Сымон-музыка”. Сацыяльнае асяроддзе, як вынікае з твора, пакуль яшчэ не падрыхтаванае зразумець, належным чынам разгледзець і па-сапраўднаму ацаніць тое, што ў патэнцыяльна не разгорнутых на поўную сілу духоўных магчымасцях таленавітага хлапчука закладзена перадумова вялікіх і важных грамадскіх спраў чалавека. І ў першую чаргу спраў, звязаных з духоўным, нацыянальным адраджэннем роднага краю, пабудовай свабоднай і незалежнай краіны, суверэннага Дома-дзяржавы. Бо ў гэтым, прыдушаным нястачамі і беднасцю асяроддзі, часта панавала

ласу такія, з рэдкім прыродным талентам людзі найперш таму, што яны — найвышэйшая духоўная каштоўнасць чалавецтва і неацэнны, нічым і нікім незалежны духоўна-інтэлектуальны скарб і патэнцыял кожнай нацыі.

А цяпер мы дазволім сабе маленькае адступленне. Глыбока прыхаваная ў падтэксте палемічная ідэя ў коласаўскай паэме “Сымон-музыка” галоўным чынам скіраваная нібыта ў мінулае. Але найбольш трывожыла аўтара ўсё ж бягучая сучаснасць і дзень заўтрашні. Ды і было ад чаго ўстрывожыцца. У той час, калі ў Беларусі друку сталі з’яўляцца ўрыўкі з коласаўскай апавесці “У палескай глушы” — першай часткі будучай трылогіі “На ростанях”, ішла завяршальная праца над паэмамі “Новая зямля” і “Сымон-музыка”, па рашэнні дзяржаўнай вышэйшай дзяржаўнай і партыйнай улады (са згоды, дарэчы, і самога Леніна) за межы краіны была выслана, а дакладней выгнана першая вялікая партыя “людзей думкі”. Зусім не ворагаў савецкай улады і не контррэвалюцыянераў, а ў чымсьці толькі не згодных з гэтай уладай, і ў прыватнасці, з яе нежаданнем ні на крок адыходзіць ад схемы асноўных прынцыпаў марксісцка-ленінскай тэорыі класавай барацьбы і ставіць складаныя праблемы жыцця ў альтэрнатыўным, філасофска-метада-

сце жыцця падыходзіць Купала, хоць на нейкіх галоўных каардынатах гэтай праблемы думкі іх перакрываюць. Возьмем, да прыкладу, рамантычную купалаўскую паэму “Магіла льва”. Тут, як і ў паэме Я. Коласа “Сымон-музыка”, прыродная рыса характару чалавека асэнсоўваецца як вельмі важнае звяно ў яго жыццёвай біяграфіі, з’яўляючыся фактычна і асноўным цэнтрам асацыятыўнага выхаду аўтарскай думкі на шырокае і праблемнае кола побытавых і быццёва-філасофскіх пытанняў. Так, з першага знаёмства з галоўным героем паэмы “Магіла льва” Машэкам паказваецца, што быў ён вельмі дужы, “дзіцём нясыці ўжо мог калоду” і — што самае адметнае — “на туру меў ён залатую, як бы ягнём, патульну быў”. Інакш кажучы, прырода і тут запраграмавала ў душы героя немалы талент. Аднак атрымліваецца нешта дзіўнае і нават парадасальнае. Добры і душэўны паводле сваёй прыроды Машэка, ахоплены прагай помсты свайму крыўдзіцелю, становіцца страшным разбойнікам, аднолькава жахлівым для чужых і сваіх:

*Крывей ці віннай, ці нявіннай
Насмерць упіўся бы з душой
Другіх губіў бы і сам гінуў,
Абы цярпеў чужы і свой.*

У ПОШУКАХ ЧАЛАВЕКА-АСОБЫ, ЧАЛАВЕКА-ГРАМАДЗЯНІНА

іншая, прыземленая, практычна-побытавая шкала ацэнных каштоўнасцей.

Якуб Колас з першых старонак свайго твора ставіць перад сабой мэту падкрэсліць і вылучыць буйным планам у праявах характару і дзеяннях галоўнага героя стрыжнявую прыродную дамінанту, якую прынята называць талентам і якая нясе ў сабе пры ўсёй разнастайнасці сваіх адценняў агульнапалагічную прыкмету: непакорлівасць вонкавым уздзеянням, неспатольную прагу духоўнага самасцвярджэння і імкненне вырвацца з-пад уціску звыклых стэрэатыпаў мыслення.

У той жа час аўтар падкрэслівае, што далёка не ўсё, дадзенае чалавеку ад нараджэння, падараванае маці-прыродай, даецца яму ў гатовым, завершаным і канчаткова сфармаваным выглядзе. Гэта думка ўвогуле з’яўляецца ў коласаўскай паэме лейтматыўнай і знаходзіць сваё развіццё і выяўленне ў шматстайных звівах і паваротах яе сюжэта. Так, пакінуўшы бацькоўскую хату падлеткам, галоўны герой гэтага твора Сымон мусіць прайсці шмат цяжкіх і складаных дарог, сустрэцца з многімі і многімі людзьмі, узбагаціцца жыццёвым і прафесійным вопытам, каб адчуць у сабе ўмужнелую духоўна-творчую сілу і маральнае права несці “людзям песень дар — агонь душы і сэрца жар”.

Ды і на такім досыць высокім этапе духоўна-творчай эвалюцыі Якуб Колас не лічыць, што музычны талент героя дасягнуў у сваім развіцці нейкай апошняй інстанцыі, завяршыў і закончыў сваё станавленне і фарміраванне. Пра гэта красамоўна сведчыць адкрыты сюжэтны фінал коласаўскай паэмы: герой, выдаткаваўшы так багата энергіі на аналітычнае асэнсаванне жыцця і грамадскай ролі мастацтва, прайшоў усяго толькі адзін, хоць і важны жыццёвы круг, а там, наперадзе, перад ім вымалёўваецца шырокі і, можна сказаць, бязмежны прастор няведанага і неспазнанага, за якім ізноў “пачнуцца новыя кругі” сталення і развіцця таленавітай асобы.

Якуб Колас развітваецца са сваім героем, будучы ўпэўненым, што з пучыны духоўнага самаўдасканалення і служэння народу яго Сымон не збочыць, “бо ён прыроджаны (курсіў мой. — В. Ж.) пясняр”. Вылучаючы і падкрэсліваючы гэты момант, Якуб Колас выступае тут як тонкі псіхалаг, сур’ёзна зацікаўлены зрабіць аб’ектампільнай літаратурнай увагі найменей даследаванай і глыбока схаванай тайны чалавечай душы і грунтоўна падрыхтаваны да раскрыцця яе ўнутранай нюансавай сутнасці. Аўтарскае думка, відаць, несла тут у сабе і пэўны элемент палемічнасці.

Добра разумеючы, аднак, сілу і ролю знешняга ўплыву на фарміраванне чалавечай асобы, Я. Колас, як мы ўжо заўважалі, на працягу ўсёй паэмы “Сымон-музыка” не забывае падкрэсліваць і вылучаць стрыжнявую грань характару галоўнага героя гэтага твора — яго прыродную адоранасць, музычны талент. І дарагі Ко-

лагічным і гуманістычным ключы іх вырашэння.

Нам здаецца, што і той, добра знаёмы кожнаму ўважліваму чытачу коласаўскай паэмы “Сымон-музыка” журботна-скрушны ўспамін пра дачасна зведзеных са свету “невядомых, непрызнаных, не аплаканных нікім” талентах — гэта не толькі рэтраспектыўны аўтарскі погляд, гэта — і трывожна-хлопатны роздум пра наша нацыянальнае заўтра, пра нашу будучыню. Ды ўрэшце і падтэкстувальны празрысты. Бо ўслед за гэтым аўтарскім успамінам-рэквіемам прамаўляюцца (ад імя зноў-такі самога паэта) такія заклікальна-пафасныя словы:

*Дык хіба ж мы праў не маем,
Сілы шлях свой адзначаць
І сваім уласным краем
Край свой родны называць?*

Відавочна, тут кожнаму было добра зразумела, на каго Колас ускладаў асноўны свае надзеі і спадзяванні ў абуджэнні стваральных сіл народа, нацыянальнай свядомасці і фарміраванні незалежнай суверэннай дзяржавы. На жаль, пераважная большасць з тых, каго Колас меў тутна ўвазе і да каго ён звяртаўся з такім пранікнёным, прачулым і палымным словам, неўзабаве сталі пакутнікамі ГУЛАГаў або проста былі расстраляныя. А словы-заклікі і словы-напаміны вялікіх паэтаў свету аб незалежнасці кожнай чалавечай асобы на зямлі і неабходнасці асабліва беражлівых і клопатных адносін да прыроднага, боскага дару людзей былі “удакладнены” злавесным і жорсткім сталінскім выразам: “незалежных у нас няма”.

У параўнанні з Коласам некалькі з іншага боку ў выяўленні адметных асаблівасцей прыроднага дару чалавека і вытлумачэнні ролі і значэння таленту ў грамадскім нацыянальным кантэк-

Дык чаму ж так здарылася?

На гэта няпростае пытанне крытыкі і літаратуразнаўцы шукаюць адказы з часу з’яўлення купалаўскай паэмы ў друку. Ды, відацьна ўзнаўленне нейкай абсалютна дакладнай ва ўсіх нюансах і падрабязнасцях кардыяграмы гэтых, узаемавыключальных паводле сваёй сутнасці, паводзін героя, не разлічваў і сам аўтар.

Змястоўныя гарызонты даследавання гэтага цікавага і глыбокага сімвала-алегарычнага твора Купалы мы зможам распуснуць, паўней і глыбей улічваючы мастацка-светапоглядны працэс развіцця самога аўтара паэмы. Час напісання “Магілы льва” — гэта перыяд відавочнага паслаблення ў творчасці Купалы і Коласа рэвалюцыйных настройў і адчувальнае ўзмацненне ўвагі на пошук дэмакратычна-эвалюцыйных шляхоў. Класікі з большай асцярогай, чым, скажам, падчас рэвалюцыі 1905—1907 гадоў, пачалі ставіцца да таго чалавека, які, не ўзбагаціўшы сябе належнымі жыццёвымі арыентацыямі і будучы слаба падрыхтаваным да альтэрнатыўных падыходаў у вырашэнні складаных і праблемных пытанняў, паспешліва схіляўся да выкарыстання найбольш простых і малаэфектыўных спосабаў — сілавых і вельмі часта звязаных з імі крутых і жорсткіх дзеянняў.

Прычым тут варта заўважыць і пэўным чынам выдзеліць тое, што ўмацаванне і паглыбленне ў купалаўскай і коласаўскай творчасці дэмакратычна-эвалюцыйнісцкіх акцэнтаў і тэндэнцый нікім чынам не паслаблялі аўтарскіх патрабаванняў да чалавека як духоўнай і актыўнай грамадскай сілы. Патрабаванні гэтыя ў Янкі Купалы і Якуба Коласа заўсёды заставаліся вялікімі, а ў той час, калі не рэвалюцыянізм, а менавіта дэмакратычны і эвалюцыйнісцкі погляд пашыралі і паглыблялі свае абсягі, такія патрабаванні яшчэ больш узрасталі, стымулюючы чалавека да са-

мастойных дзеянняў, самаўдасканалення, да ўзбагачэння сваёй духоўнай сутнасці.

Словы "сам" і адпаведныя звароты да чалавечай самасці, як, напрыклад, у коласаўскім вершы "Будзь цвёрды", надрукаваным у вельмі трывожны час нашай нацыянальнай гісторыі ў 1918 годзе ў газеце "Дзянніца", з'яўляюцца ключавымі і набываюць значэнне метадалагічнай арыентацыі і эстэтычнага аўтарскага крэда:

Ты не гніся, брат, ніколі
Траўка пахілай.
Сам пружыны сваёй долі
Выкуй уласнай сілай!

Не прасі, не спадзявайся
Ты на дапамогу,
Сам з нягодамі змагайся,
Сам прабі дарогу!

Нешта падобнае мы знойдзем і ў вядомым купалаўскім артыкуле "Самачыннасць" (1919). Спалемся хоць бы на адзін невялікі ўрывац з гэтай працы: "Самы найлепшы прыцель, самы найлепшы збаўца наш ад нашага ліхалецця — гэта мы самі. І калі не хочам загнуць, калі не хочам быць вечнымі рабама — павінны пакінуць блугую прывычку думаць, што нехта прыйдзе і выратуе нас з нашай бяды, з нашай няволі. Гэтага не можа быць, каб нехта быў лепшым прыхільнікам да нас, як мы самі для сябе".

Іншы раз можа здацца, што ў такіх сваіх выказваннях Янка Купала і Якуб Колас залішне драматызуюць рэальнае становішча чалавека, які ў вырашэнні сваіх набытых пытанняў нібыта быў цалкам пазбаўлены магчымасці абперціся на кагосьці, апроча як на самога сябе. Але гэта быў лагічны, глыбока ўзважаны, ідэалагічны і псіхалагічны ход думкі вялікіх і мудрых мастакоў слова, якія добра ведалі нацыянальна-мэнтальнасць беларуса, у многіх выпадках схільнага цяпець, чакаць, наракаць і скардзіцца ў сваіх бедах на неспрыяльны збег акалічнасцей, нядабрычліва паводзіны і злыя намеры так званых "знешняга ворага". А такое ўспрыманне рэчаіснасці — далёка не лепшы стымул для яе аб'яўлення і абуджэння духоўных і творчых сіл чалавека і нацыі. У гэтай сувязі слушную думку выказаў сучасны беларускі гісторык А. Смалянчук. "Трэба прызнаць, — гаворыць ён, — што дамінаванне "знешняга ворага" ў нашай гістарыяграфіі не спрыяла ўсведамленню Беларусі ў якасці суб'екта гістарычнага працэсу".

Добра разумеючы ўсё гэта, Янка Купала і Якуб Колас прыкладалі максімум мастацкай энергіі, каб абудзіць нацыянальную свядомасць беларуса-працаўніка, беларуса-інтэлігента і натхніць, настроіць іх больш цявара, упэўнена паглядзець на саміх сябе і паверыць у ўласныя сілы.

Аднак такая акцэнтацыя ўвагі на выключна важнай ролі духоўна-маральнай і інтэлектуальнай чалавечай "самасці" ў справе перабудовы жыцця "на новы лад, каб жыць нанова", ніколі не пераарастала ў Купала і Коласа ў аднабакова-схематычны погляд на чалавека і не настроівала іх на катэгарычнае сцверджанне прычынаў ізаляцыянізму і адлучанасці асобы ад грамадства і інтарэсаў іншых людзей. Аб гэтым нам, дарэчы, таксама трэба добра памятаць, каб засцерагчы сябе ад прасталінейна-звужанай трактоўкі купалаўскага і коласаўскага мастацкага слова ў тых яго складаных паваротах, гэта слова, нясе ў сабе глыбокі, шматмерны эстэтычны і праблемны сэнс.

На першы погляд, купалаўскія і коласаўскія героі ў пошуку вышэйшых сэнсавых асноў жыцця часта і сапраўды застаюцца быццам сам-насам са сваімі бедамі, клопатамі, трывогамі, і ім нібыта няма на каго паспадыцца і абперціся. Але паспрабуем некалькі глыбей учытацца ў тых іх творы ці звярнуць увагу на праблемна блізкі да іх мастацкі кантэкст іншых твораў — і мы адчуем, убачым, зразумеем, што безбароннымна гэтай зямлі Купала і Колас чалавек ніколі не пакідалі, так або іначай падкрэсліваючы, што ў кожнага з нас ёсць вельмі надзейны, сур'ёзны і аўтарытэты памочнік, дарадца, настаўнік — гэта багацейшы людскі вопыт у такіх яго найбольш характэрных праявах, як духоўная агульна-чалавечая і нацыянальная спадчына і пабуджальная пазітыўная сіла пэўных і канкрэтных выдатных асоб. Трэба толькі прыкласці намаганні, каб выйсці на сустрэчу з гэтым вопытам, адчуць і зразумець, што ты, чалавек, у індывідуальна-замкнутай сваёй існасці, нават шчодро надзелены прыродным дарам, з'яўляешся не больш чым эскізам, "прадумовай" чалавека-асобы, чалавека-грамадзяніна, бо ты — непарушная частка іншага чалавека, народа, этнаса, нацыі.

Менавіта толькі ў гэтым, у шырокім значэнні слова дэялога "я і ты", фармулёўка, выпрацоўваюцца і складваюцца, як вынікае з многіх твораў Янкі Купала і Якуба Коласа, сапраўдныя прычыны асновы і матывы-імпульсы чалавечых учынкаў, падмацаваных і асветленых праніклівай думкай, глыбокім гуманістычным пачуццём і высакароднай духоўнасцю.

Васіль ЖУРАЎЛЕЎ

АНКЕТА ШТОТЫДНЁВІКА "ЛІМ"

ШАНОЎНАЕ СПАДАРСТВА!

Вось нашыя пытанні, адказы на якія мы жадалі б атрымаць не пазней як 1 студзеня 2003 года (не болей за чатыры старонкі машынапісу).

1. Што вы прачыталі ў гэтым годзе з беларускай літаратуры (рукапісы, публікацыі, кніжкі)?
2. Што перачыталі са "старога" і адкрылі ў ім новае?
3. Што найбольш уразіла з прачытанага?

Нарадзілася 22.12.1922 г. у в. Ліпнікі Слуцкага раёна. Заслужаны работнік культуры Беларусі. Напісала шмат таленавітых кніжак для дзяцей і юнацтва. За найбольш вядомую з іх — трылогію "Пачакай, затрымайся..." — у 1976г. узнагароджаная Дзяржаўнай прэміяй РБ. Вядомая як непараўнальны наведнік, эсэіст і крытык.

Алена ВАСІЛЕВІЧ:

5. Ну, і пытанні задаеце вы!

Дзе і што мяркую я надрукаваць у бліжэйшы час?.. А хто гэта здольны даць мне гарантыі на гэты "бліжэйшы час"? Або хто ўжо гэтак стаіць з расчыненымі дзвярыма і чакае — не дачакаецца, каб хутчэй толькі друкаваць маё "працаванне"?

Ну, і пра "клопат" не будзе доўга гаворкі. Які ўжо там клопат, гады пралежаўшы на дзяржаўных брацкіх могілках беларускай літаратуры? Няма ніякага клопату! "Ні печалі, ні воздыхання..."

1. У гэтым годзе (як і заўсёды) я чытала не толькі беларускую літаратуру. Згадацца, гэта ўсё ж было б "вузка, цесна, мала"... Уразіла і ўзбагаціла мяне беларуская перыёдыка, хоць я — прызнаюся — і не рэгулярна чытачка. Уразіла і абсягам геаграфіі (перш за ўсё маю на ўвазе "Arche"), і тэм, і праблем. І, вядома ж, імёнаў. Нярэдка адыёзных, эпатажных, яшчэ не надта звычных на абсягу беларускай літаратуры (але ў нас і сваіх ужо нямала такіх нагадвалася...).

Вось ляжыць, напрыклад, у мяне на стала "таміна" (550! старонак) "Arche" — "Украіна". Цалкам прывесчаная гэтай дзяржавай. Яе культуры, літаратуры, нават яе дзяржаўнаму ладу з усімі яго супярэчнасцямі і заганамі і параўнаннем з намі, з нашым беларускім ладам. (Я гэтага не чытала. Мне... не цікава.)

Вылучу адно толькі імя. Ім адкрываецца гэты выбітны том. Юры Андруховіч. Сёння адно з самых агалашаных на Украіне літаратурных імёнаў. Як і Аксана Забужка, ён таксама сваімі творамі добра скалапаў літаратурны Запад і Усход.

Пачаў ён у "Arche" з таго, што "папатаўся" на багаўлёнаму на Украіне Тарасу Шаўчэнку ("Shevchenko is OK"). Украіна, думаю, сплаціла яму за гэта...

Як, дарэчы, і сам ён "сплаціў" (геніяльна сплаціў!) за сваю навуку ў святлапростольнай, белакаменнай, куды, вядома ж, імкнуўся цераз галовы не меней імпатэтных, як сам. (Раман жахаў "Маскавіяда").

Нарадзіўся ў 1968 г. у пасёлку Фаніпаль пад Мінскам. Інжынер-тэхнолаг. Працуе на заводзе "Інтэграл". Паэт. З арыгінальнымі вершамі і крытычнымі артыкуламі перыядычна выступае ў "Ліме", "Крыніцы", "Пакуль самотны", бо кніжкі не мае. Будуўніцтва хаты і выданне кніжкі — цяперашні клопат паэта.

Усевалад ГАРАЧКА:

1) Мне ўдаецца прачытаць амаль усю беларускамоўную перыёдыку (на кнігі амаль не хапае часу). Да ранейшых «маіх» газет і часопісаў далучыўся «ARCHE», але выпаў «Полымя» (хаця я яго і ў мінулым хутчэй праглядаў, чым прачытаў). Не чытаю часопісы «NHL» — нецікава, і «Партызан» — хай і далей хаваецца ў лесе.

2) Са "старога" нядаўна перачытаў Гуцава, Леру Сом, Сыса, Разанава («Гліна, камень, жалеза») — выключна паэзію. Кнігу Гуцава мне ўдалося прачытаць толькі цяпер, хаця фармальна я яе некалькі разоў ужо прачытаў, але гэта — нібыта есці неш-

та нясмачнае — хутчэй бы глынуць, каб толькі не адчуць смаку. «Шкілет» Лерынай паэзіі — вобраз «моцнай жанчыны», якая імкнецца да недасягальнай мэты, але, як аўтарка сама заўважае ў адным са сваіх твораў, калі яна ўсё ж да гэтай мары набліжаецца, то сыходзіць убок, бо з дасягненнем мары канчаецца гульня (гэта я адкрыў толькі цяпер). Але, нягледзячы ні на што, мне прыемна акунуцца ў «акварыум» паэзіі Леры — я пра чыста эстэтычны бок. Неяк апошнія гады Сыс для мяне нібыта паменшаў, стаў адным з шараговых паэтаў. Апошняе ж прачытанне зноў мне вярнула разуменне, што Сыс — усё ж, вышэйшы. Вось да каго ў мяне стаўленне не змяняецца, дык гэта да Разанава. Але перачытаваючы А. С. (Таксама А. С.! Толькі што адкрыў. Але гэта — з роду жарцікаў.), яшчэ выразней пабачыў, што паэзія Віктара Слінко (яго вучня) у многім ёсць вытворная ад паэзіі настаўніка. («За «фартух» Разанава трымаецца», — як зазначыла некая Галіна Дубянецкая.) Проста трэба ўважліва чытаць першага.

3) Найбольш уразіла мяне з нядаўна прачытанага адна нізка вершаў у газеце «Царкоўнае слова». Уразіла тым, што ў ёй удала спалучыўся чыста мастацкі бок твораў з рэлігійнай тэматыкай (а гэта здараецца рэдка). На жаль — на рускай мове.

4) Адрозна скажу, што, каб не спакушаць ні сябе, ні іншых, у свой суб'ектыўны рад

4. Назавіце свой суб'ектыўны рад любімых вамі сучасных пісьменнікаў (да 10 чал.), паэтаў (да 10 чал.), крытыкаў (да 5 чал.).

5. Над чым працуеце сёння, які маеце літаратурны і жыццёвы клопат, і дзе што сваё мяркуюце надрукаваць у бліжэйшы час?

Чакаем допісаў і загадзя вам дзякуем за актыўны ўдзел у сучасным літаратурным жыцці.

міжнародныя, дзесяці і амаль стогадовыя ("хорошие и разные"). Паэты ўсё сваё грамадзянскае натхненне ўзнеслі на алтар "гэтага салодкага слова "свабода"!.. І ўсё ж, усё ж — як ні перагортвай, як ні перачытай, як ні пераконвай сябе — Свабода! — сацыяльны заказ ён і ёсць сацыяльны заказ (у нашым кантэксте ён мусіць быць агульным па-іншаму?). Пра асобных нават і вельмі ўдалых шчырых і ўзнёслых парываннях.

У такой неабсяжнай "папяровай масе", вядома ж, не абышлося без "вытворчых адходаў", без вершаванага... смецця.

Проста ўзяць нож і адрэзаць сваю галаву
Лепш на марозе — не так балюча
...Потым цудоўна глядзець
на карціну Ван Гога
З марыхуанай загарнуўшыся ў тогу
...І потым доўга трымаць
адказ перад Богам
За свой дубовы бадун і свабоду

Зміцер Вішнёў

Спыняю чытанне.

Я не хачу ні такіх вершаў. Ні такой свабоды. Ні такога "набажэнства".

2. Ці перачытаваў "старое"? Я перачытаваў і люблю гэта рабіць. Не памятаю, у каго прачытала, здаецца, у Андрэ Маруа, дзе ён у сваіх "партрэтах" успамінаў таксама некага са славытых французцаў (ці не Алена?). Так, так, зняла з паліцы А. Маруа і прачытала: "Варта заўважаць, што ў чытанні сваім Ален абмяжоўваў сябе нямногімі творамі, перачытаў якія бясконца, і ведаў іх выключна. Яго спадарожнікамі былі некалькі вялікіх розумаў, астатнія для яго не існавалі".

Прабачце, але ўжо не! Я — зусім не Ален!!! Я чытаю... Нават "камсамолку-таўштушку", напрыклад, ад пачатку да канца. (Яна мае, дарэчы, цікавы і не паняволены беларускі дадатак.) З яе "вакном у прыроду" (непаўторны В. Пяскоў!), з яе фантастычнымі лёсамі людзей і падзей... Цікава.

Не, няхай ужо філосафам застаецца іх, філосафава. А... Люблю Кнігу. Люблю Кнігі! Я не належу да адналюбаў. (І ў жыцці таксама...)

4. Мой "суб'ектыўны рад"?.. Божа, колькі разоў, у самых розных "анкетах" рабіла я падобную "справаздачу" — пералічвала, падлічвала, жахалася, што некага геніяльнага забыла, некага не ўзнесла на ўзнесла да неба... Каб толькі то ведаў, колькі імёнаў — і гэтым разам — я ўспяла, колькі вынесла канчатковы і беспаваротны вердыкт-пакаранне... А колькі сябе самую вадзіла на допыт!

Але ж: "Не судзіце, да не судзімы будзе..."

У кожнага з нас свой "рад любімых". Паэтаў. Празаікаў. Крытыкаў...

"У мяне не настальгія.

Проста — сум па чысіні..."

І не мае значэння пералік і м ё н а ў .

любімых літаратараў наўмысна не ўключаю тых, хто працуе ў выданні, дзе я друкуюся, а таксама тых, ад якіх маю нейкую іншую залежнасць.

3 празаікаў назаву Наварыча, Федарэнку, Арлова.

3 паэтаў — Разанава, Сыса, Дубянецкую.

3 крытыкаў — Кісліцыну (за любоў да сваіх аўтараў).

5) Над чым працую?

а) Хто толькі і якіх толькі не прапаноўвалі варыянтаў «обустраення» Беларусі, захавання беларускасці. Нехта бачыць яе ў прыходзе на сцэну дня беларуса інтэлектуальнага, беларуса з заходнееўрапейскім мысленнем. Нехта нават прапаноўваў варыянт, які прадугледжваў прызнанне беларусаў у нас нацыянальнай меншасцю: нібыта законы, якія падобныя меншасці ахоўваюць, зберагуць і беларусаў. У мяне таксама на гэты конт ёсць сваё меркаванне, якое, думаю, хутка выльецца ў нейкі тэкст.

б) Не пакідае мяне жаданне асэнсаваць ролю таго літаратурнага кола, што існавала вакол Наталлі Кучмель: як у маім жыцці, так і ў літаратурным сталенні цэлага пакалення маладых паэтаў.

Які маю клопат?

Знайсці грошы хоць на адну сваю кнігу (да гэтага часу не выдаў ніводнай).

Дзе і што мяркую надрукаваць?

У «Ліме» і «Нашай ніве» нізкі вершаў, у «ARCHE» — празаічныя мініяцюры.

ПРА БАГАЦЦЕ ДУШЫ

У слухнасці агульначалавечай філасофскай думкі-сцвярджэння пра тое, што толькі самчалавек у вялікай ступені творца свайго лёсу, яшчэ раз пераконваешся, калі гарташ новы паэтычны зборнік Эдуарда Збароўскага "Таямніцы шчасця", выпушчаны Беларускам саюзам журналістаў у афармленні мастака Людмілы Рудакоўскай. Ніякім чынам не прыхарошваючы рэчаіснасць, аўтар — доктар медыцынскіх навук, прафесар, што шматгадоў аддаў служэнню свайму краю, усё жыццё імкнуўся дапамагчы землякам, родным, блізкім, ды і зусім незнаёмым людзям — кіруецца ўласным жыццёвым вопытам і здаровым сэнсам і, як адзначае ў прадмове да кнігі паэт Анатоль Вяцінскі: "...фізічнае здароўе... самым непасрэдным чынам звязвае са здароўем маральным", бо "...лад жыцця, стан навакольнага асяроддзя, спадчынасць — не вырашаюцца ні медыцынскай, ні нават грамадскімі інстытутамі". Сваё жыццё чалавек ладзіць сам, зыходзячы са сваіх мэтай, перакананняў, жаданняў — або нежаданняў:

*Шанцаў кожны мае мора,
Плысці ў шчасце ці да гора.*

І, відаць, усім невыпадкова сёння, у час паняверкі і душэўнай глухаты, што агарнула пэўную частку грамадства, страты маральных арыенціраў і сапраўдных каштоўнасцей, на якіх трымаецца само існаванне чалавечтва, гучыць у вершаванай форме яго голас-папярэджанне пра пільную неабходнасць захавання традыцый і звычайў сям'і, роду, народа, як тое спрадвеку вялося на Беларусі. Фотаздымкі бацькоў, дзядоў, прадзедаў, унукаў і пляменнікаў. Жанчыны ў сукенках пачатку мінулага стагоддзя, родная хата, мілья сэрцу краўдзі... Сапраўды, толькі адчуванне прыналежнасці да магутнага радаводнага дрэва, урослага каранямі глыбока ў родную глебу, дае надзею і магчымасць не згубіць сваё "я" ў энергаінфармацыйным бязладдзі, назаўсёды захаваць сувязь з прашчुरамі і нашчадкамі, "...бо ўсё жывое засыхае, як сувязь з каранем губляе". Пяць паэтычных раздзелаў кнігі — дакладных, зных, празрыстых — як грашчавыя да з крыніцы для хворай душы, як духмяныя зёлкі, рупліва сабраныя на досвітку дзеля агульнай карысці, своечасовы напамін пра пільную патрэбу "Жыць і верыць заветаў, што прыйшлі ад Бога". Стан сучаснага грамадства ўвогуле і стан чалавека як асобы ў прыватнасці — вольна галоўнае, што найперш турбуе аўтара. Не можа быць паразумення і згоды, спакою і здароўя ў разбалансаваным свеце, ахопленым прагай грошай і выгодаў, у хцівым чалавечым мурашніку, дзе катастрафічна бракуе дабрывы і цеплыні. І Э. Збароўскі, які добра ведае і разумее не толькі сілу лекаў, але і сілу слова, прапісвае паэтычныя "рэцэпты" ад ляюты, дурноты, нядбайнасці, злачынай бяздумнасці і безадказнасці:

*Пра багацце душы трэба
марыць часцей,
Толькі з ёю заўжды можна
стаць багацей.*

Лёс мовы, Айчыны, гісторыі, ашчаднае стаўленне да ўсяго існага, адказнасць улады перад чалавекам — яшчэ адна тэма зборніка. Балюча адгукнулася ў сэрцы аўтара чарнобыльская трагедыя — родная вёска Ліхаўня, што на Гомельшчыне, трапіла ў зону апраменьвання і назаўжды апынулася "за гранью смертельнага круга". Менавіта гэтым трагічным падзеям, наступствам нечуванай бяды, з якой не змірылася і не хоча змірыцца свядомасць, прысвечаны асобны раздзел пад назвай "Чарнобыль баліць, папярэджвае, вучыць".

Невялікі пражанні раздзел "Таямніцы жыцця" — разважанні пра месца чалавека ў неабсяжным сусвеце, дзе "...прызначэнне кожнага — забяспечыць у свой час адметнае гучанне адведзенай яму ноты, не разбураючы агульнага строю...хору-аркестра". І як паратунак ад сквапнасці і злосці, зайздрасці і нелюбові, збавенне ад дысгармоніі з навакольным, ад багны адчаю і бессэнсоўнасці існавання гучаць простыя і мудрыя, чамусьці забытыя і амаль занябаныя парады біблейскага кштальту. Сумленне і гонар, Анёл і вера, радзіма і Адзіны Уладар. Дзесьці парадаў, дзесьці крокаў па жыцці, дзесьці крокаў да самога сябе.

Таямніцы шчасця? Яны зусім нескладаныя, варта толькі прыслухацца да голасу чалавека, шчыра занепакоенага нашым заўтра.

Марыя РУДОВІЧ

ЛІТАРАТУРА — ЗАНЯТАК ДЛЯ ЛЮДЗЕЙ ЗАМОЖНЫХ, У ПРывАТНАСЦІ — У ПОЛЬШЧЫ

Гэтая размова адбылася падчас маёй паездкі ў Польшчу. Блукаючы па цудоўных гістарычных мясцінах Варшавы і вывучаючы старадаўнія і сучасныя набыткі польскай сталіцы, я не мог не завітаць у Польскі дом літаратара, які знаходзіцца проста перад каралеўскім палацам, недалёк ад помніка Адаму Міцкевічу. Прывяло мяне туды жаданне даведацца, што сёння робіцца ў літаратурным жыцці нашага заходняга суседа.

Сённяшняя сітуацыя ў пісьменніцкім асяроддзі Польшчы ў многім нагадвае беларускую, пры той розніцы, што канфлікт падзяліў калісь адзіны Саюз польскіх пісьменнікаў на два, кожны з якіх з уласным кіраўніцтвам і ўласнымі фінансавымі рахункамі. Знаходзяцца ж яны ў адным будынку, адно — у розных пакоях, заваленых кнігамі: тут можна купіць па больш нізкіх коштах, чым у кнігарнях, любую польскую літаратуру — ад класікі да сучасных аўтараў.

Саюз польскіх пісьменнікаў падзяліўся па палітычных прычынах: адны падтрымліваюць сучасную еўрапейскую краіны і выяўляюць буржуазны інтарэсы ў сваіх поглядах, другія лічаць, што спадчыну сацыялістычнай Польшчы нельга безапеляцыйна адкідаць і прытрымліваюцца сацыял-дэмакратычнага кштальту. Да другіх, так званых "левых", належыць большая частка старэйшага пакалення польскіх літаратараў.

Мне ўдалося пагутарыць з Генрыкам Галам і Кшыштафам Гансяроўскім, прадстаўнікамі "левага" крыла. Прапаную ўвазе чытачоў запіс гэтай гутаркі, а таксама вершы маіх суразмоўнікаў у перакладзе на беларускую мову.

Сяргей ПАТАРАНСКИ

С. Патаранскі: — Дзякую, панове, што згадзіліся на нашу сустрэчу. Беларуску чытачу будзе цікава даведацца пра тых працэсы, якія адбываюцца ў сучаснай польскай літаратуры.

К. Гансяроўскі: — Нам вельмі прыемна, што некаму ў Еўропе яшчэ цікава тое, што адбываецца ў літаратуры Польшчы, бо нашая дзяржава, здаецца, зусім забылася, што існуюць такія людзі, як пісьменнікі. Мне здаецца, сучасная ўлада разам з вынішчэннем камунізму паставіла на мэта знішчыць і культуру... У ПНР існавала ідэалогія, але існавала і стабільнае фінансаванне. Сёння ідэалогія, дзякуй Богу, адсутнічае, але і грошай таксама няма. На культуру з бюджэту сёлета выдзелена ўсяго 0,34%, таму фінансавання аніякага. На-

ватдом, у якім мы заўсёды знаходзіліся, цяпер ужо не нашая ўласнасць — за яго арэнду мы вымушаны плаціць з уласнай кішэні.

С. П.: — Якім жа чынам вы мусіце выжываць?

Г. Гала: — Сапраўды, мусім выжываць. Паэт, да прыкладу, зарабляе на жыццё, пішучы папулярныя, "папсовыя" песенкі ці рэкламныя слоганы. А празаік — штампуючы адзін за адным бульварныя раманы. Сама ж творчасць нашых мастакоў слова на дзяржаўным узроўні папросту не папулярнызаецца.

С. П.: — Як гэта разумець?

Г. Г.: — Дзяржаўныя выдавецтвы проста не выдаюць сучасных польскіх пісьменнікаў, бо не ведаюць, ці акупіцца кніга. Яны існуюць без дзяр-

Генрык ГАЛА

ДОМ

*Ёсць такая ціша,
можа дзесь над акіянам,
дзе віхуры ірвуць паветра
апантана.*

*Ёсць такое святло,
якое паміж дрэвамі,
калі ноч прыстане ля двара
ўчасна.*

*Ёсць такія пахі,
як прысмак духмянасці
пылу ў сне вандроўца
на шляху.*

*І ёсць трывога
з партрэтаў і незваротных лістоў,
сімвалаў пастаянства.*

*А ёсць надзея
— гліна і пясок у зубах дрэва,
— як ціша, святло і духмянасць;
на святую зорку і вялікую ноч,
на жніво і хаўтуры
— ў самім сабе,
толькі ў сабе.*

ГОРАД

*Гэта той кавалак зямлі,
які на падабенства лыжкі,
мае свой кштальт
— кштальт вышталцонага вуха.*

*Каменне нязнання,
хлусні карэнне,
— тут рэч выкляя;
шараговыя калейкі лёсу,
якія маюць зваротны характар.*

*Тут не бывае садоў
з цудоўнымі спевамі птушак.
Тут трэба проста быць,*

*вучыцца доўга хадзіць,
вучыцца далей бачыць,
шмат чуць,
і ніколі не мець магчымасці
ўсё пачаць спачатку,
а інакш нічога не атрымаецца:
толькі так,
і ніяк па-іншаму.*

САМОТА

*Нічога не знойдзеш —
акром сябе самога.*

*Пошук марны
бо прыводзіць
да першай кропкі
— тое самае, што па крузе хадзіць
— і прыйсці зноў на месца
пачатку.*

*Чакаць яшчэ кагосьці?
Бессэнсоўна.
Але чаму залежны ад таго,
што я адзін
у тым зялёным
з бляскам ружовасці
святле
— святле духоўнага тлену
сам заложнік
свайей незалежнасці.*

ЗІМОВЫ МІНОР

*Холод бязмежны
з сіверам снежным...
Прыйдзе, абыдзе, сядзе.*

*Лета ў сандалях
з торбаю жалю...
Спявала, кахала, прапала.*

*Слова, як бура,
ў далі віхурнай...
Было, не было, не ўзышло.
Маю адное:
сэрца сляпое
— блізка, не блізка, ні водбліску...*

Кшыштаф ГАНСЯРОЎСКИ

СЕЗОН У ДЖУНГЛЯХ

*Бедныя людзі —
жывём як на беразе ракі
ў якую пры жаданні
Можна патрапіць яшчэ раз:
на ўсялякі выпадак
— калі ведаеш неабходны пароль.*

*А ў ночы
наш любімы занятак
пэцкаць уласнымі развагамі
белы, як язмін ці снег,
старонкі кніг:
што мацней уплывае на псіхіку
— праблема ці яе прычына
і ці сапраўды вада,
якая плыве
з крыніцаў.*

*Толькі ўсё для нас жа саміх
прасцей:
мы як і ўсе,
аматары браць удзел у любых
катастрофах,
што адбываюцца ў джунглях.*

*Але пакуль мы прыгодныя
на трапезу мясцовага абарыгена,
можам існаваць
— патрэбныя свету
і сабе.*

НА ЦЯЖКІМ КРЫЛЕ

*На цяжкім крыле поўні
цяжкім крыле сну
праносіцца над намі крык
птушкі ночы
скаваны жахам смерці.*

Што адбудзецца, будзе пачаткам,

духу. І што будзе з таго — страшна падумаць. Таму аб з'яўленні новых вайдаў, гратоўскіх і занусі сёння гаварыць не даводзіцца.

С. П.: — Пэўна, такая пазіцыя пэўнага кола пісьменнікаў і сталася асноўнай прычынай, якая прымусіла саюз падзяліцца?

Г. Г.: — У нейкім сэнсе, так. Тут варта хутэй казаць аб тым, што больш маладое пакаленне, якое пераважна і ўваходзіць у Таварыства польскіх пісьменнікаў, мае іншыя падыходы да жыцця і мастацкай творчасці.

С. П.: — Якія, калі не сакрэт?

Г. Г.: — Яны лічаць: добра ўсё тое, што прадаецца. Я не асуджаю іх асабіста. Ёсць і такая пазіцыя — сёння няпроста ўсім. Але, прабачце, мастацтва — гэта ж не мяса, і таму асабіста для мяне не ўсё так адназначна.

С. П.: — Колькі членаў у адной і другой арганізацыях?

К. Г.: — Таварыства польскіх пісьменнікаў лучыць 80 чалавек, наш Пісьменніцкі саюз — 300.

С. П.: — А што сталася з матэрыяльнай маёмасцю колішняга СПП — Саюза польскіх пісьменнікаў? З рэстаранам, які знаходзіцца ўнізе, з домам адпачынку? У нас, напрыклад, каб неяк выжыць, Саюз пісьменнікаў стараецца рабіць пэўны бізнес на тым жа доме адпачынку і творчасці...

К. Г.: — Пасля падзелу саюза на два крылы дзяржава палічыла мэтазгодным пазбавіць нас усялякай матэрыяльнай падтрымкі, матывуючы гэта тым, што два літаратурныя саюзы яна ўтрымліваць не зможа. Таму ўся наша ранейшая маёмасць была пушчана на распродаж, каб пакрыць даўгі, а наш дом быў аб'яўлены дзяржаўнай маёмасцю, і цяпер мы ў іміснем на правах арандатараў — мы ўжо гаварылі пра гэта. Як самі бачыце, вобраз рамантычнага паэта, які падмацоўваецца і блізім адсюль помнікам Міцкевічу, з'яўляецца вельмі выгаднай рэкламнай штучкай, таму рэстаран унізе ніколі не пустуе, а мы самі, на жаль, настроены далёка не так узнёсла, як герой на тым выдатным п'едэстале.

С. П.: — Што сёння трэба для таго, каб уступіць у Польскі пісьменніцкі саюз?

Г. Г.: — Як і раней, адно патрабаванне — добра і таленавіта пісаць. Праўда, як самі бачыце, літаратура сёння ёсць занятак для людзей багатых і заможных...

*і больш нічым,
бо ты ўжо сам канец свету
ў самім сабе, як той крык.
Крыло птушкі
адчувае паветра,
як ты майчанне,
якое глыбока ўкаранілася ў сэрцах.*

*Паглядзі на сцяну.
Паглядзі на падлогу,
на стол, завалены кніжнымі
рарытэтамі,
на дзверы, куды залятае ноч.
І толькі дрэва — сцяжына да зор
за вакном.*

*Але не наблізіш і далоняў да іх.
Адно, што мажліва:
трапіць праз мрою
ў раку нязнаннага.
Хаця нікога няма,
што б абагрэў тваю думку
і вывёў цябе да таго,
што належыць табе.*

*Гэта і ёсць пачатак,
і нішто іншае.*

З ЛІСЦЕМ

*Даланя ў даланю з лісцём
іду праз асвечаны лес.*

*Лісце падтрымоўвае мяне,
і я лячу,
але не далей,
чым яго палёт.
Самотнасць задарма
— радзей чым міласць,
таму і каштоўнай,*

*як восені цёплая пара
— валасы што сыдуць з маладосцю.
Яны радзей чым праявы
сардэчных.*

*Пераклад з польскай мовы
Сяргей ПАТАРАНСКИ*

Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч узяўшы сабе за асноўны псеўданім Якуб Колас, сфакусіраваў на гэтым усе важнейшыя праблемы і задачы свайго народа на гістарычным этапе свайго жыццёвага шляху і праецыруючы гэты шлях у будучыню.

З вобраза-сімвала "Коласа" выцякае наступная прапазіцыя творчай рэалізацыі пісьменніка, якую можна б было інтэраптаваць такім чынам — "кожны народ (чалавек) селіцца, жыве і вырастае ў той прыроднай прасторы, якая адпавядае яго ўнутранай сутнасці. Такі прыродна-пантэістычны змест вызначае вобраз "Коласа" як "вяршыню", "уздым", "здабытак" той зямлі, на якой яму давялося і ўдалося ўзрастаць і сцвердзіць сябе, праз патэнцыяльную сіпу "зярыняц", "чалавека-народа".

Разам з тым "вобраз-сімвал" "Коласа" добра перадае для беларускага народнага менталітэту адзін з галоўных матывацыйных арыенціраў мастацтва ХХ стагоддзя — матыў "вызвалення душы, духу, з прыроднай матэрыі, — матэрыялу".

Вядомы рускі мастак і мастацтвазнаўца В. Кандзінскі, характарызуючы маляўніцтва Сезана, зазначаў: "Сезан умеў з

Аднойчы Шпенглер зрабіў такую выснову: "Ландшафт Беларусі — тоесны яе духоўнаму вобліку". Ландшафт мае адну вызначальную, на нашу думку, адметнасць, якая найбольш выразна характарызуе Беларусь, яе прыродную, гістарычную, рэлігійную, псіхалагічную адзнаку — характарыстыку менталітэту нацыі.

Справа ў тым, што Беларусь размешчаная ў тым месцы, дзе адбываецца водападзел паміж басейнамі Балтыйскага і Чорнага мораў. Рэчка, якая выцякае з блізкіх мясцін малой радзімы Якуба Коласа, адной цякучы бок Балтыкі, іншай да Чарнамор'я. У рэлігійна-гістарычным аспекце Беларусь знаходзіцца ў геаграфічным цэнтры Еўропы і з'яўляецца стагоддзямі лініяй судакранання дзвюх асноўных хрысціянскіх канфесій — праваслаўя і каталіцызму, якія амаль тысячагоддзе імкнуцца вызначыць першаснасць у Боскім выяўленні.

Такая прыродна-геаграфічная і сацыяльна-рэлігійная дадзенасць для нашага краю ў Вялікім гістарычным полі (пры безумоўным жаданні сцвердзіцца як народ, нацыя, дзяржава) нагадвае шматгранную сітуацыю з яўрэйскай "богавызначальнай" нацыяй, якая, будучы ў ата-

шырыняй і напорам жыццёвага патэнцыялу, які імкнецца выравацца, разамкнуць прастору думкі-формы. Ці не адсюль частыя пералівы коласавых задум-сужэтаў у розныя мастацкія жанры, іх поліфанчная спрэчка-перагукванне.

Разам з тым, нам думаецца, тут часткова прысутнічае і сэнсава-змястоўная ўстаноўка на тое, што завершанасць формы бачыцца падманам, ці нават больш за тое, прэтэнзія на Боскую місію. Ва ўсім гэтым найперш праглядаецца ўплыў праваслаўнай эстэтыкі. Праваслаўны чалавек успрымае свет абагульнена і паўнакроўна, так як ён найменш глядзіць на рэчывы і духоўны свет з вузкапрагаматнай, утылітарнай пазіцыі.

З іншага боку ў змястоўна-сэнсавым, філасофска-інтэлектуальным аспекце Якуб Колас выказвае, на нашу думку, ужо іншае жаданне-імкненне. Будучы інтэлігентаму першым пакаленні, ён падзяляў асноўную інтэлігентна-асветніцкую ідэю пачатку ХХ стагоддзя, якую ўдала выказаў рускі філосаф М. Бярдзееў: "У новай свядомасці інтэлігенцыя знойдзе сябе толькі на глебе сінтэзу ведаў веры... у арганічным злучэнні тэорыі і практыкі, дзе адбудзецца злучэнне "праўды

ПОШУКІ ЗЛУЧЭННЯ ЎСІХ ДАРОГ

Судакрананне з сапраўднай класікай мастацтва слова заўсёды ёсць вялікая духоўная праца, напружанасць усіх інтэлектуальных і духоўных сіл. Аднойчы Ф. Ніцшэ ўдала заўважыў, гаворачы пра цяжкасці філасофскага здумлення, што калі доўга ўглядацца ў прадонне, то яно пачынае цябе ўцягваць у сябе. Магчыма, блізкую псіхалагічна-магнетычную вартасць маюць і творы класікі, і Якуба Коласа ў тым ліку. Сакрэт неўміручасці і прыцягальнасці іх твораў не паддаецца адназначнаму, тлумачэнню і высновам, і трымаецца на шырокай сэнсавай шмат'яруснасці глыбіні падтэксту, кантэкстуальнай перасякальнасці розных каштоўнасцей каардынат.

кубка з гарбатай зрабіць адушаўлёную істоту ці дакладней прагаварыць жывую абалонку гэтага кубка. Ён валодаў талентам-дарамусюды бачыць унутраны свет". Вось такім жа дарам быў надзелены і Якуб Колас. Прыгадаем толькі такія яго радкі з прадмовы да цыкла аповяданняў-алегорый "Казкі-жыцця".

*Не ў адной толькі нашай душы
Зерне ёсць хараства
Аб ім казку складае ў цішы.
Колас нівы, трава.*

Вось такі звышб'ёмны погляд на жыццё прыроднага космасу дазваляў пісьменніку шырока "паглынаць" натуру матэрыі свету, каб здабыць вынесці адтуль імпульсы святла, цеплыні, чысціні, якія б садейнічалі магчымасці зрабіць, аздобіць Сусвет, родную зямлю — домам, родны народ — нацыяй, роўнай сярод іншых.

*У той песні, шырокай як свет,
Чутны вецер і гром.*

*Дык прымі ж ты прывет
Свет бязмежны, мой дом.*

Прасторавыя сімвалы-вобразы "мой дом", "родны кут", "родная зямля" набывалі тую сацыяльна-ідэалістычную афарбаванасць тых асяродкаў-фантомаў, дзе б людзі маглі дастаткова скандэсаваць энергію, каб падняцца да магчымых сябе. Падняцца няхай нават да ілюзіі, якую творца імкнуўся адлюстраваць у якасці рэальнай магчымасці, каб рушыць да вышэйшай праўды — Чалавека ў сабе. Пазіцыя прызнання безумоўнасці, каштоўнасці чалавечай асобы, яе першаснага права на гонар і годнасць, шчасце і свабоду і ёсць тая магічная квінтэсэнцыя творчай скіраванасці Якуба Коласа. У большыя яго твораў пазіцыя яго герояў чуйна рэагавала на прырытэт пошуку ўнутранага суверэнітэту, які б даваў магчымасць здабыць знешні суверэнітэт — людзьмі звацца.

чэнні вялікіх дзяржаў-імперый — Вавілона, Егіпта, Асірыі, Рыма, — знайшла і выпрацавала духоўны арыенцір, які дапамог ёй выплучыць магучы культурны арганізацыйны субстрат волі да выяўлення свайго ліку ў Гістарычным Быцці, выхваўшы Божжа Сына. Думаецца, што творчасць Янкі Купалы, Якуба Коласа, у творча-мастацкай рэалізацыі несла ў сабе блізкую задачу "выяўленне ліку" анямела-забытага народа, які ўсё ж знайшоў магчымасць прамовіць звышзадачу — "людзьмі звацца". Вырасшы яе магчыма, толькі знайшоўшы здольнасці спалучэння рознаветарных каштоўнасцей арыенціраў, дзе спалучэнне давала б не матэрыяльна-прасторавы, колькаснае павелічэнне, а "коласа-зерневую" якасна-духоўную феноміналогію. Нам падаецца, што ў большасці твораў Я. Коласа матывы збліжэння рознабаковых аксілагічных накірункаў і мэт знайшлі сінтэтычны адбітак і выяўленне праз кантрастнасць, своеасабліваю антыномію — зместу і формы. І хоць бясспрэчна тое, што форма ёсць выражэнне ўнутранага зместу, аднак форма не поўнаасцю зліта са зместам, не закрываецца з імагульнай тоеснасцю, маючы сваю суверэннасць і іманентную праўленасць.

У гэтым дачыненні нам падаецца, што форма шматлікіх твораў Я. Коласа мае так званую "сарамлівасць" (паводле А. Астроўскага). Тлумачачы сэнс назвы, вялікі рускі драматург кажа: "Нігі развязак знаходзіцца ў руках Стваральніка, а не аўтара і яго герояў". Ці не менавіта гэтую думку транспіруе ў сваім знакамітым фінале паэмы "Новая зямля" Якуб Колас:

*Прасторны шлях! Калі, калі
Ты закрасуеш на зямлі
І злучыш нашы ўсе дарогі?*

Свядомая "незавяршанасць", антыфіналізм, размагнічанасць формы правакуецца ў творчасці паэта перш за ўсё

ісціны і "праўды-справядлівасці". Нам падаецца, што на беларускай глебе ў мастацкім асэнсаванні і распрацоўцы гэтай тэмы і ідэі найбольшых поспехаў дасягнуў Якуб Колас. Так, у сваім дарэвалюцыйным аповяданні "Нёманаў дар" пісьменнік зводзіць двух галоўных герояў, як ідэйных прадстаўнікоў розных сацыяльных светапоглядаў, якія глыбока ўкараніліся ў беларускую зямлю ў выглядзе жыццёва-рэлігійных арыентацый. Што прызначаць за першыноўны пры прыватызацыі намётнага Нёманам кавалка зямлі: права дзяржавы — ці права міру, калектыву, Боскага дару? Пісьменнік вырашае канфлікт трагічнай развязкай, дзе гіне сялянін Васіль у пльні Нёману падчас бойкі з лесніком. Агульная пазіцыя аўтара нам здаецца прыхаванай ў тым, каб пайданца варожыя бакі, знайсці шляхі кампрамісу. На жаль, у цяжкім сацыяльна-бытавым сутыкненні абмежаваныя спосабы іх вырашэння, але яны вельмі неабходныя.

Падагульняючы, трэба адзначыць, што мастацкая думка Я. Коласа заўсёды памежна-завостраная і ўсеахопная. Ва ўсіх нявырашальных пытаннях нацыянальна-гістарычнага кантэксту гуманістычная вектарнасць яе палягае на каардынатах згоды, кампрамісу, экуменізму, канвергенцыі пры захаванні гонару і годнасці чалавека ў выпрацоўцы новай рэлігіі жыцця.

Ігар ШАЛАДОНАЎ

Калектыў Рэспубліканскага каледжа мастацтваў імя І. В. Ахрэмчыка смуткуе ў сувязі з раптоўнай смерцю выкладчыка, выдатнага беларускага скульптара Леаніда Рыгоравіча ДАВЫДЗЕНКІ і выказвае глыбокае спачуванне родным і блізім нябожчыка.

АФІША ЛІСТАПАДА

Нацыянальны акадэмічны тэатр балета
1 – “Лебядзінае возера”, П. Чайкоўскі
 балету 4-х дзёях
3 (раніца) – “Тры парасяці”, С. Кібірава
 балету 2-дзёях
3, 5 – “Шчаўкунчык”, П. Чайкоўскі
 балету 2-х дзёях
5, 7 (раніца) – “Беласнежка і сем гномаў”, Б. Паўлоўскі (прэм’ера)
 балету 2-х дзёях

Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы
2, 6 (раніца) – “Пітэр Пэн”, А. Будзько
 мюзікл у 2-х дзёях
2 – “Севільскі цырульнік”, Д. Расіні
 камічная опера ў 2-х дзёях
4 (раніца) – “Чароўная музыка”, М. Мінкоў
 опера-казка ў 2-х дзёях
4, 6 – “Яўгеній Анегін”, П. Чайкоўскі
 опера ў 3-х дзёях
9 – “Аіда”, Д. Вердзі

Беларускі дзяржаўны музычны тэатр
2 – “Мефіста”, У. Кандрусевіч
 балет
3 (раніца) – “Трывушчы алавяны салдацік”
 музычная феэрыя
3 – “Ноч у Венецыі”
 карнавал

Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы
1 – “К’еджаўскія перабрэхі”, К. Гальдоні

камедыя ў 2-х дзёях
2 – “Памінальная малітва”, Р. Горын
 камедыя ў 2-х дзёях паводле твораў Ш. Алейхема
3 – “Ажніцца не журыцца”, Далейкія, М. Чарот
 беларускія вадзівілі ў 2-х дзёях
4 – “Кім”, А. Дудароў
 “крымінальная” меладрама
9, 10, 11 – “Згублены рай”, А. Курэйчык (прэм’ера)

Малая сцэна
3 – “Брат мой, Сіман...”, А. Казанцаў
 драма ў 2-х дзёях
4 – “Восенская саната”, І. Бергман
 меладрама ў адной дзеі
6 – “Мы і яно”, паводле твораў А. Аверчанкі (прэм’ера)
 “машынальная” камедыя ў адной дзеі
8 – “Тэатр п’есы”
 фантомы

Дзяржаўны акадэмічны рускі драматычны тэатр імя М. Горкага
1 – “Тата, тата, бедны тата!..”, А. Копіт
 сучасная музычная камедыя ў 2-х дзёях
2 – “На залатым возеры”, Э. Томпсан
 меладрама
3 – “Тэрмінова патрабуецца...”
 “самазабойца”, М. Эрдман
 трагікамедыя ў 2-х дзёях
5 – “Ваўкі і авечкі”, А. Астроўскі
 камедыя
6 – “Адзіны спадкаемца”, Ф. Рэньяр (прэм’ера)
 камедыя
8 – “Раскіданае гняздо”, Янка Купала
 драматычная гісторыя

Малая сцэна
8 – “Рулетка”, Э. Радзінскі, Ф. Дастаеўскі
 драма пакаяння з палегчаным фіналам
Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі
1 – “Адэль”, Я. Таганаў
 гісторыя каханьня ў 2-х дзёях
2, 3 – “Стомлены д’ябал”, С. Кавалёў
 фантазмагорыя ў 2-х частках
8, 9 – “Адвечная песня”, Янка Купала (прэм’ера)
 опера-фольк

Дзяржаўны маладзёжны тэатр
1 – “Чорт выстаўлены аслом”, паводле сярэднявечных французскіх зратычных фарсаў
3 – “Страсці ў Віндзоры”, У. Шэкспір (прэм’ера)
 камедыя ў 2-х дзёях
6 – “Хітрыкі Скапэна”, Ж.Б. Мальер
 камедыя ў 2-х дзёях
8 – “Дзесьці далёка”, А. Паграбінская
 камічная драма

Беларускі рэспубліканскі тэатр юнага глядача
1, 3 – “Рыцар сонца”
5 – “Парася, якое спявае”, С. Казлоў
9 – “Залатое сардэчка”, С. Казлоў

Эксперыментальная сцэна
3 – “Шляхі цароў”, Е. Шыферс
 гульня ў лялькі для дарослых

Дзяржаўны тэатр лялек
2 – “Чырвоны капялюш”, Я. Шварц

3, 5 – “Прыгоды алавянага салдаціка, пастушкі і камінара”, Г.Х. Андэрсен
6, 7 – “Чараўнік ізумруднага горада”, А. Волкаў

Тэатр-студыя кінаакцёра
1, 2 – “Філумена Мартурана”, Э. дэ Філіпа
 камедыя ў 2-х дзёях
3, 5 – “Апошняя жанчына сеньёра Хуана”
 авантурная камедыя
6, 7 – “Мы ідзем глядзець “Чапаева”, А. Данілаў
 трагіфарс
9, 8 – “Востраў нашай надзеі і любові”, Г. Салоўскі
 праўдзвая казка для дарослых

Малы тэатр Ігара Забары
8 – “Камедыя”, В. Рудаў

На здымку: сцэна са спектакля “Тата, тата, бедны тата!..”.

Фота А. ДЗМІТРЬЕВА

ЗАСНАВАЛЬНІК

Саюз беларускіх пісьменнікаў

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА
 У 1982 годзе ўзнагароджаны ордэнам Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР

Віктар ШНІП

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА,

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Алесь ГАЎРОН — адказны сакратар,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Уладзімір САЛАМАХА — намеснік галоўнага рэдактара

АДРАС
 РЭДАКЦЫЯ:
 220005, Мінск,
 вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
 намеснік галоўнага рэдактара — 284-8525

АДДЗЕЛЫ:
 публіцыстыкі — 284-8153
 пісьмаў і грамадскай думкі — 284-4404
 літаратурнага жыцця — 284-4404
 крытыкі і бібліяграфіі — 284-4404
 паэзіі і прозы — 284-4404
 музыкі — 284-8153
 тэатра, кіно — 284-8153
 выяўленчага мастацтва — 284-8153
 карэктарская — 284-8091
 бухгалтэрыя — 284-4991
 Тэл./факс — 284-8525

Пры перадруку просьба спасылка на “ЛіМ”.

Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп’ютэрнага цэнтра тыднёвіка “ЛіМ”

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства “Выдавецтва “Беларускі Дом друку” г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 1642
 Нумар падпісаны ў друку 31. 10. 2002 г. у 15.00

Рэгістрацыйнае Пасведчанне № 715

Заказ 2519

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Д.Т.

ЦЫТАТА АФІШЫ

Беларускі драматург Андрэй КУРЭЙЧЫК: “Жыць у атмасферы ўсеагульнага здаволення я не магу. Хаця, напісаўшы 14 п’ес, ужо мог бы нічога не пісаць, а займацца тым, чым займаюцца многія нашыя драматургі — прасоўваць бы свае п’есы па розных тэатрах. Могу бы, але не хачу. Мастацтва — гэта заўсёды канфлікт з сабой, з рэчаіснасцю, са светам. Таму я і вырашыў: раз канфлікту няма — яго трэба арганізаваць. І цалкам свядома напісаў некалькі вельмі жорсткіх крытычных артыкулаў, у якіх назваў імяны людзей, якіх лічу бяздарнымі, і спектаклі, якія лічу дрэннымі. У выніку я ледзь не стаў асобай нон-грата ў Тэатры імя Янкі Купалы, хаця працягваю любіць і цаніць гэты тэатр. І вельмі рады, што менавіта Купалаўскі першым у Мінску выпускае мой “Згублены рай”. Але і хлусіць з ветлівасці ці далікатнасці не хачу”.

“Апошняя інтэрв’ю Андрэя Курэйчыка” “БДГ”, 22 кастрычніка 2002 года.

АНОНС

6 лістапада на Малой сцэне Купалаўскага тэатра чакаецца прэм’ера спектакля “Мы і яно”. Менавіта так называецца дыпломны спектакль былых студэнтаў 4-га курса спецыялізацыі “Акцёрскае мастацтва драмтэатра і кіно” Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў.

“Машынальная” камедыя ў адной дзеі пастаўлена маладым рэжысёрам Сяргеем Тарасюком паводле апавяданняў вядомага пісьменніка-гумарыста Аркадзя Аверчанкі. Для твораў гэтага пісьменніка характэрны зварот да штодзённасці, побыту чалавека, яго слабасцяў і недахопаў. Таму амаль што ў кожным з герояў яго апавяданняў мы бачым сабе альбо сваіх блізкіх ці знаёмых. На сцэне перад намі ўнікае нашае жыццё ва ўсіх сваіх адценнях, прыпраўленае добрай порцыяй гумару. Перадусім рэжысёра цікавяць адносіны паміж мужчынамі і жанчынамі, мужамі і жонкамі. Мы і яно — гэта мы і каханне, мы і недарэчнасці, якія могуць узнікаць на глебе ненатуральнасці пачуццяў, неса-

У Купалаўскім тэатры рыхтуецца прэм’ера спектакля “Згублены рай” А. Курэйчыка ў рэжысуры Валерыя Раеўскага (на здымку).

Фота Я. КОКТЫША

«МЫ І ЯНО»

Дыпломны спектакль выпускнікоў 2002 года (кіраўнік курса — народны артыст Беларусі Валерыя Раеўскі) стаў іх візітоўкай на прафесійнай сцэне. Маладыя акцёры, занятыя ў спектаклі, сёлета былі залічаны ў трупы Купалаўскага.

Валянціна ЛЯПКОВІЧ

ПРЭМ’ЕРА

120-годдзю з дня народзінаў вядомай рускай паэтэсы Марыны Цвятаевай была прысвечана прэм’ера спектакля “Пацукалоў”. На Малой сцэне Рускага тэатра пад дынамічны гукі барабана паэму Цвятаевай разыграла актрыса (і рэжысёр спектакля) Эмілія Пранскутэ, якая з дзяцінства захоплена паэзіяй гэтай паэтэсы і адчувае з ёю моцную духоўную сувязь.

раўднасці перажыванняў. Аднак нягледзячы на тое, што гэтыя тэмы глыбока асэнсоўваюцца ў спектаклі, мноства камедыійных сітуацый, разнастайнасць вясёлых дыялогаў забяўляюць глядачоў на працягу ўсяго сцэнічнага дзеяння. Усё, што адбываецца на сцэне, вельмі жыццёвае і знаёмае глядачу, кожны адчувае, што менавіта яму адрасуюцца думкі, ідэі стваральнікаў спектакля (яго можна прачытаць як “Ты і яно”). Рэжысёр і маладыя акцёры здолелі звязаць асобныя апавяданні ў адно гарманічнае цэлае. Адна гісторыя плаўна пераходзіць у другую і дзякуючы невялікай ролі вядучага, які пры дапамозе дыялогу з глядачамі дапамагае ім зрабіць сатворцамі спектакля.

Наступны нумар “ЛіМа” выйдзе 15 лістапада 2002 г.